

**Ministerstvo školství,
mládeže
a tělovýchovy**

**Výroční zpráva MŠMT o stavu a rozvoji
výchovně-vzdělávací soustavy za rok 2003**

Na cestě

k učící se společnosti

A	PODMÍNKY VÝVOJE VÝCHOVNĚ-VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVY	11
A1	Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně-vzdělávací soustavy	13
A2	Právní předpisy ve školství	15
A3	Kurikulární politika	15
A3.1	Předškolní vzdělávání	16
A3.2	Základní vzdělávání	16
A3.3	Gymnaziální vzdělávání	16
A3.4	Střední odborné vzdělávání	17
A4	Evaluace výsledků vzdělávání	18
A5	Vzdělávací příležitosti a účast na vzdělávání	20
A6	Prevence sociálně patologických jevů ve školství	24
A7	Celoživotní učení	25
A7.1	Lisabonská strategie	25
A7.2	Operační program Rozvoj lidských zdrojů	26
A7.3	Strategie rozvoje lidských zdrojů	26
A7.4	Rozdělení kompetencí v oblasti celoživotního učení mezi MPSV a MŠMT	26
A7.5	Zákon o dalším vzdělávání	26
A7.6	Další vzdělávání pedagogických pracovníků	26
A7.7	Rekvalifikace	27
A8	Mezinárodní spolupráce resortu školství	27
A8.1	Bilaterální spolupráce ve školství	27
A8.2	Mnohostranná spolupráce ve školství	28
A8.3	Mnohostranná spolupráce ve vědě a výzkumu	29
A8.4	Vybrané aktivity regionální spolupráce v oblasti vzdělávání, vědy a výzkumu	29
A9	Uplatnění absolventů škol na trhu práce	30
A10	Volnočasové aktivity dětí a mládeže	33
A10.1	Volný čas a legislativní východiska	33
A10.2	Volný čas a školská zařízení	34
A10.3	Volný čas a činnost nestátních neziskových organizací	34
A10.4	Volný čas a činnost přímo řízených organizací MŠMT	35
A10.5	Další užitečné odkazy	35
B	VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVA V ROCE 2003	37
B1	Regionální školství	39
B1.1	Státní správa a samospráva v regionálním školství	39
B1.2	Předškolní vzdělávání	41
B1.3	Povinná školní docházka	42
B1.4	Střední školství	43
B1.5	Speciální školství	49
B1.6	Školská zařízení	50
B2	Vyšší odborné školství a vysoké školství	53
B2.1	Vyšší odborné školství	53
B2.2	Vysoké školství	55
B3	Poradenství	60
B3.1	Školské poradenství	60
B3.2	Kariérové poradenství	62
B4	Pracovníci ve školství	63
B4.1	Pracovníci regionálního školství	63
B4.2	Veřejné vysoké školy	65
B5	Financování školství	66
B5.1	Výdaje na regionální školství	66
B5.2	Financování vysokých škol včetně jejich investičního rozvoje	67

C	PŘÍPRAVA VSTUPU ČESKÉ REPUBLIKY DO EU V OBLASTI ŠKOLSTVÍ	69
C1	Lisabonský proces v oblasti vzdělávání a odborné přípravy v roce 2003	71
C2	Legislativa Evropských společenství	72
C3	Vzájemné uznávání odborných kvalifikací	73
C4	Účast v programu Phare za rok 2003	73
C5	Program Transition Facility	74
C6	Účast ČR ve vzdělávacích programech	74
C6.1	Program SOCRATES II	74
C6.2	Program Leonardo da Vinci II	76
C6.3	Program MLÁDEŽ	77
C7	Příprava na čerpání prostředků ze strukturálních fondů a Evropského sociálního fondu pro oblast vzdělávání	78

PŘEDMLUVA

Vážení přátelé,

už posedmé vydává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy Výroční zprávu o stavu a rozvoji výchovně-vzdělávací soustavy. Ta, kterou nyní dostáváte do rukou a která nese podtitul *Na cestě k učící se společnosti*, mapuje rok 2003. Ten byl obdobím dokončování velkých změn ve vývoji naší země – reformy veřejné správy a přípravy na vstup České republiky do Evropské unie.

Reforma veřejné správy byla dovršena v roce 2002, a rok 2003 tak byl prvním, kdy výchovně-vzdělávací soustava pracovala v nové struktuře odpovědnosti a kompetencí. Byl obdobím, kdy se tato nová struktura stabilizovala a kdy jsme všichni, od škol a jejich vedení přes obce a kraje až k Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy, spolupracovali na vytváření nové podoby vzájemných vztahů a nových zvyklostí. Cíl máme společný – zajistit podmínky pro rozvoj vzdělávání, které považujeme za jeden z klíčových faktorů kvalitního života občanů a rozvoje naší země i jejích regionů.

Rok 2003 byl charakteristický také intenzivními přípravami na vstup České republiky do Evropské unie. I když vzdělávací politika zůstává plně v kompetenci členských států, evropská integrace má i v oblasti vzdělávání velký vliv a význam. Díky ní se v Evropě vytváří široký prostor vzdělávacích příležitostí a je jen na připravenosti jednotlivých zemí, do jaké míry jsou jejich občané a vzdělávací soustavy schopni se do něj zapojit.

Česká výchovně-vzdělávací soustava prochází od roku 1989 vývojem od centralizovaného modelu řízení k decentralizaci, od závislého postavení škol k jejich vysoké autonomii, od uzavřenosti škol a vzdělávání k otevírání bariér uvnitř i navenek. Vedle kvalitativních změn dochází i k značnému nárůstu počtu škol, žáků a studentů a k prodlužování doby studia. Celek nyní již sedmi výročních zpráv je dokumentem této cesty, na které rok 2003 je jen jedním z úseků otevřených do budoucnosti.

Záměrem Výroční zprávy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy o stavu a rozvoji výchovně-vzdělávací soustavy za rok 2003 *Na cestě k učící se společnosti* je přinést informace všem, kdo je potřebují pro svou práci a kdo se zajímají o školství jako občané o věc veřejnou. Přeji Vám, aby se stala i pro Vás spolehlivým zdrojem podkladů a podnětů při řešení problémů, při uvažování a rozhodování o dalších možnostech a směrech vývoje vzdělávací soustavy České republiky.

JUDr. Petra Buzková
ministryně školství, mládeže a tělovýchovy

Výroční zpráva MŠMT o stavu a rozvoji výchovně-vzdělávací soustavy za rok 2003 „Na cestě k učící se společnosti“ navazuje na předchozích šest výročních zpráv o stavu a rozvoji výchovně-vzdělávací soustavy Školství v pohybu, Školství na křižovatce, Na prahu změn, Na počátku tisíciletí, Společná odpovědnost, Ke společnosti znalostí, které byly publikovány v letech 1996, 1998, 2000, 2002, 2003 a 2004. Předchozí výroční zprávy se zabývaly vývojem školství v České republice po společenských, politických a ekonomických změnách, k nimž došlo v roce 1989, základními tendencemi a stavem, k němuž uvedený vývoj do roku 2002 dospěl.

Vedle základních informací o stavu a rozvoji výchovně-vzdělávací soustavy byly v minulých letech a jsou i nadále obsahem výročních zpráv i kapitoly zabývající se aktuálními tématy – postavením české vzdělávací soustavy v mezinárodním srovnání (Školství na křižovatce), českým školstvím v regionálním pohledu (Školství v pohybu), stavem a podmínkami vzdělávání a vzdělávacích aktivit (Na počátku tisíciletí), reformou veřejné správy ve školství (Společná odpovědnost), pokračující reformou veřejné správy ve školství, vzdělávacími příležitostmi a účastí na vzdělávání (Ke společnosti znalostí).

Publikace, která se Vám právě dostala do rukou, má obdobnou strukturu jako publikace vydané v předchozích letech, ale obsah kapitol je odlišný. Zpráva se skládá ze tří základních bloků – Podmínky vývoje vzdělávací soustavy, Vzdělávací soustava v roce 2003 a Vybrané téma z oblasti školství – Příprava vstupu České republiky do Evropské unie v oblasti vzdělávání. Nová výroční zpráva se zabývá především stavem školství v roce 2003, ve statistické části je v některých případech současný stav porovnáván s rokem 2002, případně s obdobím starším. Naši snahou bylo vytvořit více analytickou a méně statistickou publikaci, než tomu bylo v předchozích letech, a změnit celkový charakter výroční zprávy tak, aby její závěry tvořily základní vstupní informace pro dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně-vzdělávací soustavy.

Hlavním účelem Výroční zprávy o stavu a rozvoji výchovně-vzdělávací soustavy je informovat Poslaneckou sněmovnu a Senát Parlamentu České republiky,¹ vládu ČR a odbornou i laickou veřejnost o situaci ve školství, o jejím vývoji v uplynulém školním roce, o základních souvislostech vzdělávání s ekonomickým a společenským vývojem a o stavu a podmínkách vzdělávání a vzdělávacích aktivit.

První část zprávy se zabývá, stejně jako v předchozích letech, vzdělávací soustavou, popisuje a analyzuje nejdůležitější části školství v České republice. Člení se na dvě kapitoly.

Kapitola A – Podmínky vývoje vzdělávací soustavy má poněkud jiný charakter než v předchozích letech, kdy jste byli zvyklí nacházet zde informace o nejvýznamnějších ekonomických, sociálních a demografických souvislostech vývoje školství. V letošním roce se kapitola nezabývá ekonomikou ani demografií, ale důraz je soustředěn na dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně-vzdělávací soustavy a naplňování jeho prioritních úkolů zejména v oblastech: kurikulární politiky, evaluace výsledků ve vzdělávání, studijních příležitostí, prevence sociálně patologických jevů, mezinárodní spolupráce ve školství, uplatnění absolventů škol na trhu práce a volnočasových aktivit dětí a mládeže. Součástí jsou i základní informace o legislativním prostředí ve školství v roce 2003.

Kapitola B – Vzdělávací soustava v roce 2003 charakterizuje strukturu vzdělávací soustavy, její jednotlivé úrovně a její řídicí, správní a samosprávné mechanismy, v rámci kterých vzdělávací systém funguje. Je věnována stavu a vývoji jednotlivých součástí vzdělávací soustavy od předškolní výchovy až po vysoké školství. Tato kapitola se zabývá i školskými zařízeními, problematikou zaměstnanosti ve školství, platovým ohodnocením pracovníků a financováním školství. Oproti předchozím letům je kapitola zkrácena a zabývá se především rokem 2003, nikoli sledováním vývoje v minulých letech.

Druhá část zprávy – kapitola C – Příprava vstupu České republiky do Evropské unie v oblasti vzdělávání zpracovává téma opravdu aktuální a neopominutelné.

¹ Zpráva je předkládána Poslanecké sněmovně v souladu s § 12 odst. 5 písm. g) zák. č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů.

SEZNAM ZKRATEK

atd.	a tak dále
CEEN	Central and Eastern European Network of Quality Assurance agencies in Higher Education
CEEPUS	Central European Exchange Programme for University Studies
CERI	Centrum pro výzkum inovace ve vzdělávání
CERMAT	Centrum pro reformu maturitní zkoušky
CERN	Evropské centrum pro jaderný výzkum
CEZVV	Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání
COST	European Cooperation in the Field of Scientific and Technical Research
CSVŠ	Centrum pro studium vysokého školství
č. j.	číslo jednací
č.	číslo
ČNA	Česká národní agentura
ČR	Česká republika
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní Republika
ČSÚ	Český statistický úřad
ČŠI	Česká školní inspekce
ČVUT Praha	České vysoké učení technické v Praze
DiS.	Diplomovaný specialista v oboru
DSO	Dobrovolné svazky obcí
DÚ	diagnostický ústav
DVPP	další vzdělávání pedagogických pracovníků
EAN	European Access Network
EAO	ekonomicky aktivní obyvatelé
ECTS	European Credit Transfer System
EHS	Evropské hospodářské společenství
EMBC	The European Molecular Biology Conference
ENIC	European National Information Centre
ENQA	European Network of Quality Assurance
ES	Evropské společenství
ESA	European Space Agency
ESCJ	Evropské středisko cizích jazyků
ESF	Evropský sociální fond
EU	Evropská unie
EUREKA	Evropská spolupráce v oblasti aplikovaného a průmyslového výzkumu
FMZV	Federální ministerstvo zahraničních věcí
G	gymnázium
HDP	hrubý domácí produkt
IDM	Institut dětí a mládeže
IMHE	Institutional Management of Higher Education
INES	Indicators of Education System
INGO	International Non-Governmental Organization
INQAAHE	International Network of Quality Assurance Agencies in Higher Education
INTAS	Podpora výzkumu a spolupráce s bývalými státy Sovětského svazu a Ruské federace
ISCED	International Standard Classification of Education
ISTP	Integrovaný systém typových pozic
JAMU Brno	Janáčkova akademie múzických umění v Brně
JPD	Jednotný programový dokument
Kč	koruny
KKOV	Klasifikace kmenových oborů vzdělání
KÚ	krajský úřad
MATRA	předstupní program nizozemského ministerstva zahraničních věcí

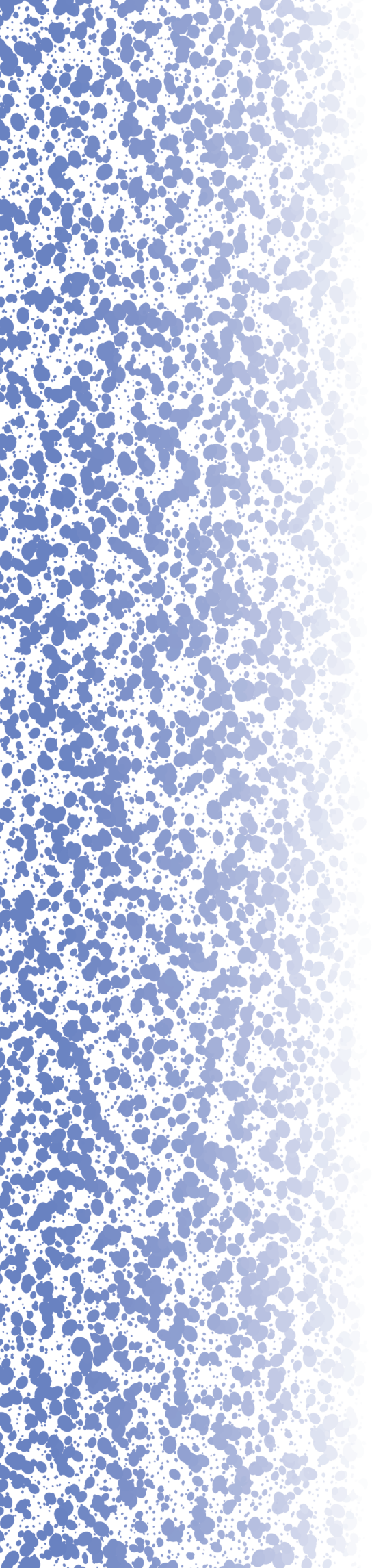

MF	Ministerstvo financí
MHMP	Magistrát Hlavního města Prahy
mil.	milion
mld.	miliarda
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj
MO	Ministerstvo obrany
MPP	Minimální preventivní program
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠ	mateřská škola
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MU Brno	Masarykova univerzita v Brně
MV	Ministerstvo vnitra
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
např.	například
NAPZ	Národní akční plán zaměstnanosti
NARIC	National Academic Recognition Information Centre
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
NICER	National Information Centre for the European Research
NNO	nestátní neziskové organizace
NSF	National Science Foundation
NÚOV	Národní ústav odborného vzdělávání
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OKO	oborová kontaktní organizace
OkÚ	okresní úřad
OP RLZ	Operační program „Rozvoj lidských zdrojů“
OŠMS	odbor školství, mládeže a sportu
PC	Pedagogické centrum
PISA	Program pro mezinárodní hodnocení žáků
písm.	písmeno
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
resp.	respektive
RKO	regionální kontaktní organizace
RVP	rámcový vzdělávací program
RVP GV	rámcový vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání
RVP PV	rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
RVP ZV	rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
Sb.	Sbírky
SEI	Středoevropská iniciativa
SIMS	Sdružené informace matrik studentů VŠ
SOŠ	střední odborná škola
SOU	střední odborné učiliště
SPV	středisko praktického vyučování
SU Opava	Slezská univerzita v Opavě
SÚJV	Spojený ústav jaderných výzkumů
SVČ	střediska pro volný čas
SVP	střediska výchovné péče
šk.	školní
ŠVP	školní vzdělávací program
ŠVP GV	školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání
ŠVP PV	školní vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
ŠVP ZV	školní vzdělávací program pro základní vzdělávání
tis.	tisíc
tj.	to jest
tzv.	tak zvaně
U	učiliště

ÚIV	Ústav pro informace ve vzdělávání
UK Praha	Univerzita Karlova v Praze
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UP Olomouc	Univerzita Palackého v Olomouci
UTB Zlín	Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
vč.	včetně
VFU Brno	Veterinární a farmaceutická univerzita Brno
VMŠ	Věstník MŠMT
VOŠ	vyšší odborná škola
VŠ	vyšší škola
VŠE Praha	Vysoká škola ekonomická v Praze
VŠLS	vysokoškolský lesní statek
VŠUP Praha	Vysoká škola umělecko-průmyslová v Praze
VŠZS	vysokoškolský zemědělský statek
VÚ	výchovný ústav
VÚP	Výzkumný ústav pedagogický
VUT Brno	Vysoké učení technické v Brně
ZŠ	základní škola
ZUŠ	základní umělecká škola
ZvŠ	zvláštní škola

A

PODMÍNKY VÝVOJE VÝCHOVNĚ-VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVY

A PODMÍNKY VÝVOJE VÝCHOVNĚ-VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVY

A1. Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně-vzdělávací soustavy

Reforma veřejné správy ve školství umocnila význam koncepční činnosti státní správy, kdy Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy bylo uloženo zákonem č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě, ve znění pozdějších novel a nově i návrhem zákona o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) zpracovávat, předkládat vládě a zveřejňovat Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně-vzdělávací soustavy České republiky (dále Dlouhodobý záměr ČR) nejpozději jednou za 4 roky, nově každé 2 roky. Stejná povinnost s periodicitou dvou let byla zákonem stanovena i krajským úřadům v přenesené působnosti státní správy. Dlouhodobý záměr ČR se předkládá krajům jako vzor pro jejich činnost a ministerstvo stanoví rámcovou strukturu, obsah a postup zpracování krajského materiálu (podle nového školského zákona prováděcím právním předpisem). Rozdíly v obou úrovních dlouhodobých záměrů jsou rovinnou konkrétnosti zpracování. Zatímco Dlouhodobý záměr ČR uvádí základní tendence a cíle dalšího vývoje, stanoví opatření na úrovni státu, způsob jejich realizace a podpory a vymezuje prostor pro konkrétní řešení na úrovni kraje, Dlouhodobý záměr kraje rozpracovává zásady stanovené na úrovni ČR pro specifické podmínky a potřeby daného regionu, navrhuje a zdůvodňuje konkrétní řešení. Jinak je příprava obou úrovní zpracování, republikové i krajské, navzájem propojena – časově, postupem zpracování i strukturou, je metodicky řízena a koordinována MŠMT, s úzkou spoluprací s rozhodujícími partnery – na základě konzultací, seminářů a připomínek nejen ministerstva a krajů, ale všech zainteresovaných partnerů, zejména Rad pro lidské zdroje, příslušných orgánů Rady hospodářské a sociální dohody, partnerských ministerstev, školských asociací, úřadů práce a další školské i občanské veřejnosti.

Dlouhodobý záměr ČR byl poprvé zpracován v roce 2002 jako jeden z nejdůležitějších realizačních dokumentů Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice, tzv. Bílé knihy, přijaté vládou v roce 2001. Šlo o první etapu realizace Bílé knihy, která formuluje východiska a předpoklady rozvoje vzdělávací soustavy dané proměnami české i evropské společnosti, kdy definuje hlavní cíle vzdělávání, orientuje vzdělávací systém na potřeby společnosti a řešení klíčových problémů, jako je rozvoj lidské individuality, posilování soudržnosti společnosti, podpora demokracie, výchova ke konkurenceschopnosti v ekonomice, zvyšování zaměstnatelnosti absolventů škol aj. Cíle vzdělávání rozšiřuje a reformuje nejen v počátečním vzdělávání, ale i v dalším vzdělávání dospělých v kontextu celoživotního učení pro všechny a proměňuje tak tradiční vzdělávací systém. Cíle obecně stanovené v Bílé knize nebyly překonány dalším poznáním a jsou pro rozpracování v dlouhodobém záměru stále platné, a to i přesto, že některé úkoly pro strategické linie stanovené v Bílé knize

nebyly naplněny – některé se začínají rozvíjet se zpožděním daným možnostmi financování ze státního rozpočtu a několik málo se neuskutečnilo z důvodu negativních reakcí školské veřejnosti a rodičů.

Dlouhodobý záměr ČR z roku 2002, přijatý vládou ČR, se stal klíčovým strategickým dokumentem státu, který ve středně a dlouhodobé perspektivě konkretizuje svoji vzdělávací politiku do prioritních směrů s definovanými prioritními úkoly, doprovázenými rozvojovými programy a orientačně stanovenými finančními prostředky potřebnými pro předpokládaný rozvoj. Rozvoj byl založen na maximálním směřování vzdělávacího systému k řešení takových potřeb společnosti, jako je konkurenceschopnost, zaměstnanost, sociální soudržnost a rozvoj vzdělanosti obyvatelstva po celý život, tedy na úzké vazbě vzdělávání a trhu práce, na rovnosti přístupu ke vzdělávání a budování dalšího vzdělávání dospělých, doprovázených významnou změnou vzdělávání. To vše za výrazné decentralizace, která vyžaduje otevřenost a zvýšenou spolupráci a aktivitu všech účastníků.

Základní prioritní směry rozvoje:

- Reforma a modernizace cílů a obsahu vzdělávání, zejména s důrazem na přechod od faktografie k získávání klíčových kompetencí, doprovázených důrazem na výuku cizích jazyků, informační a další gramotnost, na zkvalitnění 2. stupně základní školy;
- reforma ukončování středoškolského studia maturitního i s výučním listem;
- péče o kvalitu, monitorování a hodnocení výsledků vzdělávání, založeného na kombinaci externích monitorovacích nástrojů a fungujících systémů vlastní evaluace škol;
- rozvoj integrovaného diagnostického, informačního a poradenského systému v oblasti vzdělávání, který pomůže učitelům rodičům i žákům;
- optimalizace vzdělávací nabídky a institucionální struktury regionálního školství, která m. j. souvisí s demografickým vývojem, trhem práce a neodůvodněnými strukturálními rozdíly ve vzdělávací nabídce v krajích;
- zkvalitnění podmínek práce pedagogických a řídicích pracovníků škol, bez kterých není možné uskutečnit žádnou reformu;
- vznik veřejných vysokých škol neuniverzitního typu a rozvoj dalších forem terciárního vzdělávání a
- rozvoj dalšího vzdělávání jako součásti celoživotního učení.

Významným prvkem nepřímého řízení vzdělávání bylo zavedení rozvojových programů, pomocí kterých ministerstvo začalo podporovat naplňování záměrů státní vzdělávací politiky u samosprávných zřizovatelů škol. Plošné zavádění státem stanovených změn je podmíněno přijetím legislativního rámce tvořeného návrhy „školského zákona“ a zákona o pedagogických pracovnících.

V roce 2003 byla dokončena I. etapa prací jednotlivých krajů na vlastních dlouhodobých záměrech. MŠMT jejich materiály posoudilo s tím, že závěry vyhodnocení jednoznačně potvrdily vý-

znam těchto prací – nejen jako prostředku zachování jednotné vzdělávací politiky státu v decentralizované veřejné správě a nástroje komunikace a partnerství obou úrovní (což byl výchozí záměr ministerstva), ale i jako nástroje sloužícího v prvé řadě krajům samým – k vytvoření nezbytného prostoru pro dlouhodobý rozvoj a možnost hodnocení jeho postupné realizace. Dlouhodobé záměry také začaly plnit funkci politického dokumentu pro získávání podpory mezi politiky i širší veřejností, pro zajišťování vzájemné komunikace na krajské úrovni, zejména s ostatními sektory, i pro zajišťování otevřenosti a transparentnosti rozhodovacích procesů. Práce na krajské úrovni ukázaly potřebu urychleného dořešení některých legislativních otázek, zejména dalšího vzdělávání dospělých, kompetencí, propojování počátečního a různých forem dalšího vzdělávání (podpora modulového uspořádání programů především odborného vzdělávání včetně zavádění dílčích certifikátů). Shrnutí výsledků krajských dlouhodobých záměrů bylo předloženo vládě ČR, která uložila, mimo jiné, zpracovat v příštím období kritickou analýzu Dlouhodobých záměrů krajů.

Koncem roku 2003 byly zahájeny práce na další, II. etapě Dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy ČR, která bude obsahovat vyhodnocení dosažených výsledků ve stanovených prioritních úkolech, prověření priorit stanovených v minulém období z hlediska propojenosti a souladu s novými úkoly vyplývajícími ze vstupu ČR do Evropské unie (Lisabonského, Kodaňského, Bruggského aj. procesů) a se záměry vládních, sektorových a resortních koncepcí a strategií včetně návrhu dalšího postupu prací s prodlouženým horizontem o cca 2 roky. Bylo konstatováno, že cíle Dlouhodobého záměru ČR 2002 odpovídají dnešním požadavkům kladeným Evropskou unií na budování společnosti znalostí se zaměřením na celoživotní učení pro všechny, tedy na změnu kvality vzdělávacího procesu, zvýšení klíčových dovedností absolventů škol a jejich uplatnitelnosti na trhu práce a řady dalších kompetencí, které se dotýkají oblasti vzdělávání. Dlouhodobou perspektivou tak zůstává Národní program rozvoje vzdělávání, jehož cíle budou doplňovány a rozšiřovány o případné nové cíle Evropské unie v oblasti vzdělávání a budou respektovány případné nové národní strategie či koncepce dotýkající se oblasti vzdělávání (mezi nimi zaujímá významné místo střednědobý výdajový rámeček). Rovněž se počítá se zohledněním poznatků z vyhodnocení krajských dlouhodobých záměrů.

V roce 2003 pokračovala nebo byla zahájena příprava prioritních úkolů z Dlouhodobého záměru 2002 a byly vyhlášeny rozvojové programy v rozsahu, který byl umožněn finančními prostředky přidělenými v rámci státního rozpočtu kapitoly 333-MŠMT. Původním předpokladem z roku 2002 bylo financování navrženého rozvoje nad stávající rámeček rozpočtových prostředků kapitoly 333, a to především tvorby obsahových změn ve vzdělávání, pilotního ověřování a podpory rozvojových programů, které pomáhají zavádět žádoucí změny dané státní vzdělávací politikou u samosprávných orgánů, které zřizují školy.

Pro rok 2003 se předpokládaly výdaje v minimální variantě ve výši 10 618 mil. Kč, z toho na rozvoj 1 866 mil. Kč, tj. 17,6 % (zbyváající část – 65,9 % z celkové částky – byla určena na zvýšení platů učitelů a 16,5 % na program Státní informační politiky ve vzdělávání); skutečný výdaj za rok 2003 dosáhl výše 6 767,6 mil. Kč, z toho na rozvoj 262,8 mil. Kč, tj. 3,9 % (na zvýšení platů učitelů 71,0 % a na Státní informační politiku ve vzdělávání 25,1 % z celkových výdajů). Většina činností se uskutečnila v rámci rozpočtu, kdy na některé úkoly a programy byly vyčleněny účelové finanční prostředky; zejména se podařilo zabezpečit významné inovační a rozvojové programy, např. rozšíření výuky na druhém stupni základních škol ve výši 65 mil. Kč,² vyrovnávání disparit ve vzdělávací nabídce krajů ve výši 46,3 mil. Kč a vyrovnávání rozdílů v platech v krajích ve výši 50 mil. Kč, podpořeno bylo odborné vzdělávání 47,5 mil. Kč a jazykové vzdělávání pedagogů 38 mil. Kč. Další finanční prostředky byly získány přehodnocením priorit v rámci vnitřních úkolů skupiny regionálního školství MŠMT.

Přesto však v roce 2003 nemohly být z finančních důvodů zahájeny práce na některých prioritních úkolech, a tím nebyly ani podpořeny rozvojovými programy, např. celá oblast zajišťování kvality, monitorování a hodnocení vzdělávání,³ další vzdělávání v procesu celoživotního učení, zajištění interních pedagogicko-psychologických služeb na školách, provedení a vyhodnocení pilotního projektu v rámci reformy závěrečné zkoušky, vzdělávání dospělých na školách, počáteční a další vzdělávání učitelů základních a středních škol na vysokých školách, inovace pedagogické práce a jejich informační podpora. Naopak některé úkoly byly o rok urychleny nebo nově zařazeny, např. podle požadavku Ministerstva zdravotnictví program Zdraví 21.

Prioritní směry rozpracované v Dlouhodobém záměru ČR 2002 jsou úkoly dlouhodobými, které odpovídají evropským trendům rozvoje vzdělávání a které je třeba naplňovat v postupných krocích. Prioritou zůstává potřeba rozvoje celoživotního učení pro všechny s důrazem na zkvalitnění počátečního vzdělávání a jeho propojitelnost s dalším vzděláváním dospělých, kurikulární reforma, zvýšení úrovně kvality vzdělávání jak všeobecného, tak odborného, jazyková, informační, občanská, ekonomická gramotnost a gramotnost pro udržitelný rozvoj. Vytvořením podmínek pro toto zkvalitnění a vybudováním systému pro zajištění kontroly dosažené úrovně kvality vzdělávání bude vytvořena zpětná vazba dosažené úrovně. Neméně důležitou součástí priorit je legislativní, organizační a finanční zajištění vzdělávání dospělých, dobudování poradenských a informačních systémů jako podpůrných článků vzdělávacího systému. Nezastupitelnou úlohu při zvyšování kvality vzdělávání však mají pedagogičtí pracovníci, jejich motivace a způsob přístupu k celému procesu, kvalita jejich počátečního i dalšího vzdělávání i to, zda pedagogické sbory budou včas a dostatečně připraveny na nové úkoly a zda budou usilovat o zdokonalování pedagogické práce v procesu učení, upevní kázeň a zda se zlepší vztahy mezi učiteli, žáky a rodiči.

² Jde o část kalendářního roku 2003.

³ V závěru roku 2003 byl zpracován „Rámcový projekt evaluace vzdělávání“.

A2. Právní předpisy ve školství

Základní legislativní rámec školského systému daný Ústavou České republiky a Listinou základních práv a svobod tvoří soustava šesti základních zákonů.

Jsou to:

- zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů,
- zákon č. 306/1999 Sb., o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

V roce 2003 Parlament ČR schválil tři zákony, které novelizují tři z těchto šesti základních zákonů.

Jsou to zákon č. 182/2003 Sb., kterým se mění školský zákon, zákon č. 362/2003 Sb., o změně zákonů souvisejících s přijetím zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, a zákon č. 181/2003 Sb., kterým se mění zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství.

Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol, ve znění pozdějších předpisů, upravuje nejrozsáhlejší část školské soustavy – instituce od základních škol až po úroveň vyšších odborných škol včetně. Vymezuje součásti výchovně vzdělávací soustavy, definuje povinnou školní docházku a dále cíle, postavení a návaznost jednotlivých úrovní vzdělávání, druhy a typy škol a formy a průběh studia. Tento zákon prošel dlouhou řadou podstatných změn – poslední plně znění bylo publikováno ve Sbírce zákonů pod č. 258/1996. Ve sledovaném období byl novelizován zákonem č. 182/2003 Sb., který upřesnil postavení církevních škol jako právnických osob, a zákonem č. 362/2003 Sb., který upravuje služební poměry žáků a učitelů středních a vyšších policejních škol a škol požární ochrany, jakož i středních škol Vězeňské služby (nabývá účinnosti dnem 1. 1. 2005).

Zákon č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, upravuje ty součásti výchovně vzdělávací soustavy, které zajišťují výchovu předškolní, zájmovou, mimoškolní, jakož i školská účelová zařízení, která pomáhají zajišťovat hmotnou péči o žáky nebo plnit další úkoly.

Zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů, byl nejvýznamněji novelizován zákonem č. 284/2002 Sb. – přesně stanovuje pravomoci a povinnosti obcí, obcí s rozšířenou působností a krajských úřadů ve školství. Některé úpravy v zákoně č. 284/2002 Sb. nabýly účinnosti dnem vyhlášení, některé k 1. 1. 2003 a některé dnem vstupu smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii v platnost. Ve sledovaném období byl novelizován zákonem č. 181/2003 Sb., který stanoví případy, kdy je obec povinna hradit neinvestiční výdaje na žáka, který v jiné obci plní povinnou školní docházku.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, upravuje organizaci a působnost školských zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči, jimiž jsou zejména diagnostický ústav a dětský domov, zřizování škol jako součástí těchto zařízení a práva a povinnosti dětí umístěných v těchto zařízeních.

Zákon č. 306/1999 Sb., o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením, ve znění pozdějších předpisů, nahradil dosavadní úpravu nařízeními vlády z let 1996 a 1998 platnou do listopadu 1999. Ustanovil vyšší základní dotace a současně zpřísnil a zpřesnil podmínky pro jejich zvýšení.

Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, byl ve sledovaném období novelizován zákonem č. 362/2003 Sb., který upravuje služební poměry studentů policejní vysoké školy a umožňuje studentům, kteří nejsou příslušníky bezpečnostního sboru, studovat na policejní vysoké škole (nabývá účinnosti dnem 1. 1. 2005).

Ministryně školství, mládeže a tělovýchovy 1. 9. 2003 předložila vládě návrh zákona o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), který nahradí dosavadní školský zákon, zákon o státní správě a samosprávě ve školství a zákon o školských zařízeních. Zároveň byl vládě předložen zákon o pedagogických pracovnících.

A3. Kurikulární politika

Východiskem současných reformních kroků v oblasti kurikulární politiky je Národní program rozvoje vzdělávání v České republice,⁴ schválený jako strategický materiál vládou.⁵ Pro oblast středního všeobecného a středního odborného vzdělávání stanovuje jako hlavní cíl vytvořit otevřený, koherentní a transparentní systém středoškolského vzdělávání. Mezi prostředky, které mají zajistit dosažení uvedeného cíle, mají zásadní postavení rámcové vzdělávací programy (RVP).

RVP je závazný pedagogický dokument s celostátní platností. Stanovuje zejména konkrétní cíle vzdělávání a vzdělávací obsahy nezbytné pro jejich dosažení. Zpracovává se pro obor vzdělání⁶

⁴ Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy: *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, Bílá kniha, ÚIV, 2001.*

⁵ *Usnesení vlády České republiky č. 113 ze dne 7. února 2001.*

⁶ *Ucelená část vzdělání vázaná na určitý stupeň vzdělání charakterizovaná souborem konkrétních kompetencí příslušného jedince.*

a vymezuje rámec pro tvorbu tzv. školních vzdělávacích programů.⁷ Tím přispívá k naplnění koncepce dvoustupňové tvorby kurikula, která předpokládá, že školy budou na základě rámcových vzdělávacích programů zpracovávat své školní vzdělávací programy. V nich zohlední jak specifické potřeby trhu práce ve svém regionu, tak konkrétní podmínky své pedagogické činnosti.

Koncepce dvoustupňové tvorby kurikula umožní školám plně realizovat svou pedagogickou autonomii. Proto jsou v rámcových vzdělávacích programech vymezeny pouze cílové kvality osobnosti žáka (cíle a výsledky vzdělávání, klíčové, odborné a občanské kompetence) a obsahové okruhy. Škola sama pak rozhodne o konkrétní podobě vzdělávání.

Právní zajištění realizace jednotlivých kroků kurikulární reformy samozřejmě také souvisí s návrhem nového školského zákona schváleného v Parlamentu České republiky a jeho prováděcích předpisů. Tvorba rámcových vzdělávacích programů je úzce spojena se soustavou oborů vzdělání v základním, středním a vyšším odborném vzdělávání, kterou stanoví vláda nařízením po projednání s příslušnými ústředními orgány, příslušnými organizacemi zaměstnavatelů s celostátní působností a kraji. Lze předpokládat, že významný podíl na zavádění oborů vzdělání do praxe budou mít jednotlivé kraje a odrazí se to v rámci tvorby jejich vlastních dlouhodobých záměrů vzdělávání a rozvoje výchovně-vzdělávací soustavy.

A3.1. Předškolní vzdělávání

V roce 2003 pokračoval na mateřských školách postupný proces zavádění konceptu dvouúrovňového kurikula zahájený v roce 2001. Další školy postupně vytvářely své školní vzdělávací programy (ŠVP) a zahajovaly podle nich vzdělávání dětí. Při tvorbě ŠVP bylo možné využít Manuál k tvorbě školních vzdělávacích programů v předškolním vzdělávání, který byl v první verzi dopracován a zveřejněn v lednu 2003.

Využití Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV) bylo pro tvorbu školních vzdělávacích programů doporučeno, ale pro učitelky, zřizovatele mateřských škol i Českou školní inspekci (ČŠI) byl stále jen nezávazným dokumentem. Učitelky sice podle RVP PV většinou pracovaly, ale mohly pracovat i podle jiných dokumentů. Stav potrvá do doby schválení nového školského zákona, přesto další mateřské školy postupně přecházely na nový kurikulární model již v roce 2003.

Většina mateřských škol tak má zpracován vlastní školní vzdělávací program, který vychází z RVP PV, a postupně si vytváří i tzv. třídní vzdělávací programy.

Ve spolupráci s pedagogickými centry a dalšími institucemi pokračovalo i další vzdělávání učitelek mateřských škol k zavádění RVP PV do praxe a k tvorbě ŠVP PV. V roce 2003 byly posíleny rozpočty pedagogických center na semináře k zavádění RVP PV do praxe o celkovou částku 1,4 mil. Kč (tj. 100 tis. Kč každému PC).

A3.2. Základní vzdělávání

V roce 2003 pokračoval více než tříletý proces přípravy Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV). Řešitelem tohoto úkolu je Výzkumný ústav pedagogický v Praze. Po vytvoření 2. verze RVP ZV jako výsledku rozsáhlé celonárodní diskuse k první verzi byla tato verze RVP ZV posuzována jen vybranými experty (osloveno 34, odpovědělo 27) a 55 pilotními školami, které pokračovaly v ověřování tvorby školních vzdělávacích programů. Připomínky k RVP ZV byly zpracovány a na jejich základě byla do konce roku 2003 připravena 3. verze RVP ZV s předpokladem dopracování a schválení konečné verze tohoto kurikulárního dokumentu do září roku 2004.

V roce 2003 bylo hlavní činností pilotních škol vytvářet školní vzdělávací programy podle stanovené struktury. V počátku roku 2003 bylo pokusné ověřování tvorby školních vzdělávacích programů na pilotních základních školách podpořeno vznikem uzavřeného portálu pro výměnu informací a zkušeností mezi ÚP a pilotními školami. Stěžejní činností v tomto období tvorby školních vzdělávacích programů byla korekce vytvořených částí programů na jednotlivých školách, popis postupu, kterým školy při tvorbě školních vzdělávacích programů procházely, a první zobecňování těchto zkušeností jako podklad pro metodický text, tzv. Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů, který s využitím příkladů usnadní tvorbu ŠVP ZV ostatním školám.

První rok pokusného ověřování ukázal, že plnohodnotné školní vzdělávací programy pro základní vzdělávání se za jeden školní rok podařilo na různé úrovni vytvořit jen části škol (27). Školní vzdělávací programy byly zhodnoceny a školám byla poskytnuta zpětná vazba pro úpravy a korekce programů. Deset pilotních škol s nejzdařilejšími školními vzdělávacími programy se zapojilo do ročního experimentu MŠMT a začaly od září 2003 ověřovat některé prvky svých školních vzdělávacích programů v praktické výuce bez navýšení počtu vyučovacích hodin nad rámec daný současně platnými předpisy. Ostatní školy pokračovaly v tvorbě nebo úpravách školního vzdělávacího programu ještě jeden školní rok (2003/2004). Pro tuto etapu byli školám přiděleni gestoři z řad pracovníků ÚP, kteří přímo zajížděli na pilotní školy a pomáhali radou a konzultací při tvorbě školních vzdělávacích programů.

V průběhu roku probíhala na různých místech republiky informační setkání učitelů s pracovníky MŠMT, ÚP a řediteli pilotních škol s cílem poskytnutí informací o aktuálním stavu prací na RVP ZV a předpokládaném zavádění kurikulární reformy do praxe.

A3.3. Gymnaziální vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání (RVP GV) by měl nahradit dosud obecně platné učební dokumenty schválené v roce 1999, podle nichž gymnázia dosud vyučují. RVP GV bude nově definovat cíle a obsah vzdělávání a orientovat je na rozvíjení klíčových kompetencí žáků. Ty umožní absolven-

⁷ Konkrétní vzdělávací projekt zpracovaný školou na základě příslušného rámcového vzdělávacího programu. Stanovuje zejména konkrétní cíle vzdělávání, délku, formy, obsah a časový plán vzdělávání.

tům gymnázia lépe uplatnit osvojené znalosti, dovednosti a postoje jak v navazujícím terciárním vzdělávání, tak na trhu práce a v osobním i občanském životě.

V roce 2003 byla dokončena 1. pracovní verze RVP GV, na jejímž dotváření se významně podíleli mimo jiné také samotní ředitelé a učitelé gymnázií. V průběhu června 2003 proběhla ve VÚP řada setkání autorů vzdělávacích oborů s učiteli gymnázií, při kterých se společně dotvářela podoba vzdělávacích oborů RVP. Díky ochotě ředitelů a zájmu, vstřícnému přístupu a především zkušenostmi podloženým postřehům učitelů se podařilo podobu vzdělávacích oborů dopracovat tak, aby lépe odpovídaly potřebám praxe.

Při dokončování první pracovní verze RVP GV také značně pomohli samotní ředitelé veřejných gymnázií. Na setkání Rady Asociace ředitelů gymnázií (červen 2003) v Českých Budějovicích diskutovali ředitelé s garanty projektu RVP GV i o některých problémových otázkách spojených s budoucím RVP. Názory vzešlé z této diskuse sehrály důležitou roli při sestavení konečné podoby učebního plánu v návrhu první pracovní verze RVP GV.

První pracovní verze RVP GV byla v září 2003 projednána na gremiální poradě náměstka skupiny 2 (regionálního školství) Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a předložena do připomínkového řízení. Pro připomínkové řízení, které probíhalo do konce roku 2003, byly připraveny strukturované dotazníky ve třech variantách – pro ředitele a vedení gymnázií, pro učitele gymnázií a pro další experty a instituce.

Součástí informační kampaně k RVP GV byla krajská diskusní fóra, jejichž cílem bylo především představit koncepci RVP GV a diskutovat s řediteli gymnázií nad konkrétními otázkami nebo problémy, které RVP GV a nová kurikulární politika implikují. Krajská diskusní fóra organizovaná ve spolupráci s krajskými pedagogickými centry a příslušnými odbory MŠMT se uskutečnila v listopadu a na začátku prosince 2003 ve všech krajích ČR. Kromě ředitelů gymnázií byli pozváni také zástupci jednotlivých krajských odborů školství, zástupci MŠMT a na některých fórech byli přítomni i zástupci ČŠI a vysokých škol připravujících učitele. Krajských diskusních fór se zúčastnilo 264 gymnázií z celkového počtu 355 (oficiální údaj Registru sítě škol), což činí asi 75 % všech gymnázií. Tento údaj ukazuje na značný zájem pedagogických pracovníků gymnázií o nové kurikulární dokumenty a snahu na podobě RVP GV spolupracovat.

Výsledky připomínkového řízení budou využity při zpracování pilotní verze programu, která bude východiskem pro ověřování tvorby školních vzdělávacích programů na vybraném vzorku gymnázií.

A3.4. Střední odborné vzdělávání

Pojetí RVP pro střední odborné vzdělávání akcentuje charakter celostního a komplexního vzdělávání, jehož základním cílem je připravit žáky na smysluplný a odpovědný osobní, občanský a profesní život. Vzdělávání tak je na všech vzdělávacích stupních zaměřeno nejen na přípravu budoucího pracovníka, ale též na

celkový rozvoj osobnosti žáka a výchovu a vzdělávání občana, člena společnosti. Toto pojetí respektuje tradici, v jejímž rámci je využíváným a uznávaným prostředkem pro získání počátečního odborného vzdělání v České republice vzdělávací program.

Tvorba RVP pro střední odborné vzdělávání zahrnovala v roce 2003 tři hlavní typy aktivit – hodnocení a připomínkování souboru osmi návrhů RVP vytvořených v roce 2002, navazující úpravu metodiky tvorby a zpracovávání nových návrhů RVP.

Předložení RVP k hodnocení a k připomínkám předcházela intenzivní práce na inovaci pracovních verzí materiálů, které s RVP pro střední odborné vzdělávání úzce souvisí, a zajištění podpory připomínkového řízení prostřednictvím informací na internetu.

Vlastní připomínkové řízení tak mohlo být pojato i jako příležitost k šíření myšlenek, na kterých je kurikulární reforma založena. Oslovení řady relevantních respondentů se žádostí o posouzení návrhů a nabídkou vyjádření se na internetových stránkách proto doplňovala zhruba desítkou pracovních seminářů k problematice RVP pro střední odborné vzdělávání.

Hlavním výsledkem připomínkového řízení bylo **potvrzení celkové koncepce a pojetí RVP**.

Nejvíce práce bylo vynaloženo při tvorbě návrhů nových programů. Zahájení „plošné“ tvorby více než dvaceti nových RVP bylo spojeno s mimořádnými nároky na odborné kapacity pracovníků (vyplývajícími z nových metodických přístupů) i na jejich schopnosti řídit a koordinovat práci v týmech (do tvorby se zapojují odborníci z oborových skupin).

Velké jsou i nároky na technické zpracování výsledků práce, protože současně s vlastní tvorbou jednotlivých programů musí být navržen a založen i systém, který v cílovém stavu umožní bezpečnou internetovou prezentaci stovek rámcových vzdělávacích programů při zachování možnosti plošných i individuálních zásahů do jejich textu.

Celkově je tak možné pracovní situaci ve druhém pololetí roku 2003 charakterizovat jako fázi, která připravuje nastavení systému pro zavádění RVP do praktického využívání a výrazně ovlivní kvalitu a rychlost tvorby RVP v dalších letech.⁸

Cílový stav zpracování návrhů RVP v roce 2003 charakterizuje následující tabulka:

Tabulka 1: Cílový stav zpracování návrhů RVP v roce 2003

Kategorie dosaženého vzdělání	Celkový počet zpracovaných rámcových vzdělávacích programů	Celkové pokrytí potřeb vzhledem k počtu vyučovaných žáků v % *)
H (obory vzdělání vedoucí k vyučení)	15	76,2
M (obory vzdělání ukončené maturitou)	16	73,6

Zdroj: NÚOV

*) Jde o proporce odpovídající počtům žáků v příslušných současných oborech vzdělání, kteří nastoupili do prvního ročníku ve školním roce 2002/2003.

⁸ Sedm měsíců po ukončení připomínkového řízení, v listopadu 2003, byli tvůrci RVP seznámeni s připomínkami Asociace SPŠ ČR a Asociace OA ČR. Detailní projednání připomínek vedlo k dalším podnětům na úpravy rámcových vzdělávacích programů. Tento proces způsobil několikaměsíční zpoždění uveřejnění návrhů zpracovaných rámcových vzdělávacích programů na internetových stránkách NÚOV.

Ve školním roce 2002/03 byl soubor zpracovaných RVP využit v projektu POSUN v rámci programu Phare 2000. Hlavním cílem projektu POMOZME Školám Učit Nově (POSUN) bylo vytvořit podle RVP pro konkrétní obory vzdělání školní vzdělávací programy.⁹ Práce na ŠVP měla ze strany Národního ústavu odborného vzdělávání charakter pilotního ověření použitelnosti RVP a funkčnosti připravené pracovní verze Metodiky tvorby školních vzdělávacích programů. Získané zkušenosti je tak možné vnímat jako specifickou součást připomínkového řízení.

Soubor zpracovaných ŠVP následně vstoupil do projektu pokusného ověření schváleného ministerstvem.

Tvorbu rámcových vzdělávacích programů a zejména závazné nastavení šířky a hloubky odborného vzdělávání výrazně ovlivňuje pojetí oborů vzdělání, k nimž jsou programy vztahovány. Plánované pokračování práce na tvorbě RVP tak bezprostředně podmiňovaly výsledky prací na návrhu soustavy oborů vzdělání.

Pracovní návrh soustavy oborů vzdělání, který byl předložen poradě vedení MŠMT koncem ledna 2003, vstoupil do rozsáhlého předběžného připomínkového řízení.

Schválený návrh části soustavy oborů vzdělání představuje strategickou vizi, která ve středním odborném vzdělávání určuje, pro které obory vzdělání budou postupně zpracovávány rámcové vzdělávací programy. Do praktického využívání bude zaváděna souběžně se souborem kurikulárních dokumentů.

RVP pro střední odborné vzdělávání musí reagovat na požadavky trhu práce, jeho strukturální změny a na vývojové trendy v povoláních. Popisy kvalifikačních požadavků na jednotlivá povolání nebo jejich skupiny jsou vyjádřeny v tzv. **profesních profilech**. Tyto profesní profily, které zahrnují soupis pracovních činností a požadavků na odborné a osobnostní předpoklady pracovníka, jsou jedním ze základních východisek RVP. Od nich se odvíjejí požadavky na odborné kompetence absolventů a obsah odborného vzdělávání.

Profesní profily zohledňují zpracované, popř. navrhované popisy povolání a typových pozic v Integrovaném systému typových pozic (ISTP). Jsou zpracovávány pro **každý obor vzdělání** v nově navrhované soustavě.

Proces tvorby rámcových vzdělávacích programů a zvláště profesních profilů výrazně **posiluje roli sociálních partnerů**. A to nejen na **celostátní úrovni** (profesní profily a rámcové vzdělávací programy), ale též na **regionální úrovni** – vstupy do tvorby a realizace školních vzdělávacích programů při analýze potřeb trhu práce a jejich transformaci do ŠVP, v průběhu realizace výuky vytvářením vhodných podmínek, při evaluaci výsledků vzdělávání (aktivní spolupráci při závěrečných a maturitních zkouškách).

A4. Evaluace výsledků vzdělávání

Zajištění kvality a efektivity vzdělávání je jedním z hlavních cílů Národního programu rozvoje vzdělávání v ČR (Bílé knihy). Je také jednou z rozvojových priorit Dlouhodobého záměru roz-

voje vzdělávání a výchovně vzdělávací soustavy ČR. Jako první, klíčový krok dalšího postupu bylo v tomto dokumentu navrhováno „vytvoření koncepce komplexního systému řízení a monitorování kvality v regionálním školství“.

V první etapě byl připraven materiál „Rámcový projekt evaluace vzdělávání“. Jeho cílem bylo zdůvodnit nezbytnost komplexního systému evaluace i jeho propojení s ostatními směry rozvoje vzdělávací soustavy (zejména se zaváděním rámcových vzdělávacích programů), především pak vymezit jeho jednotlivé dílčí oblasti a dát výchozí představu o nich. Rámcový projekt evaluace vzdělávání byl projednáván vedením MŠMT v prosinci 2003 a přijat v únoru 2004.

V dalších etapách se po přijetí Rámcového projektu zahájí zpracovávání dílčích realizačních projektů, které budou jednotlivé oblasti komplexního systému evaluace řešit detailně.

Cílem tohoto postupu je otevřít celý proces tvorby koncepce, zajistit od samého začátku účast dvou hlavních partnerů – zřizovatelů škol (krajů a obcí) a škol samých, vytvořit co největší prostor pro hledání optimálních konkrétních řešení, a zejména přispět k tomu, aby se celý nově zaváděný systém evaluace stal věcí všech, zejména škol a učitelů, a nebyl vnímán jen jako jejich další zatížení.

Hlavními prvky rámcového projektu je **vytvoření komplexního evaluačního prostředí**, které zahrnuje

- **hodnocení žáků** ve školách, zejména
  - **ukončování studia** na středních školách (reforma *závěrečné zkoušky* pro učební obory a *reforma maturitní zkoušky*) a
  - **hodnocení žáků v 5. a 9. ročníku základní školy**, ověřování výsledků žáků v uvedených ročnících a jeho spojení s alespoň částečnou reformou přijímacího řízení na střední školy.
- Na úrovni **hodnocení školy** bude externí hodnocení ČŠI podpořeno nabídkou objektivních nástrojů, zpočátku ověřováním vzdělávacích výsledků pro žáky 5. a 9. ročníku ZŠ, postupně i pro nejvýznamnější tématické oblasti ve všech ročnících. Jako zcela nový prvek se uplatní vlastní hodnocení (autoevaluace) školy a její těsné propojení s externí evaluací ČŠI.
- Na úrovni **hodnocení vzdělávacího systému** (nebo jeho části) bude existující zapojení České republiky do mezinárodních průzkumů rozšířeno o hodnocení a monitorování pro naše vlastní účely; na druhé straně se slabé stránky identifikované mezinárodními výzkumy stanou předmětem naší evaluace.

Jen některé dílčí aktivity komplexního systému evaluace vzdělávání jsou kryty existujícími institucemi, chybí však systematické i systémové zajišťování centrálního a nejobtížnějšího problému – přípravy a uplatnění nástrojů evaluace, které by umožnily návazné monitorování vzdělávacích výsledků. MŠMT proto do návrhu nového školského zákona na základě Bílé knihy i Dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje výchovně-vzdě-

⁹ Tyto ŠVP byly připravovány pedagogickými pracovníky třech středních škol (SOUŠ Litvínov-Hamr; ISŠT-COP Most-Velebudice; VOŠ SP, SPgŠ a OA Most), které se nacházejí v tzv. NUTS II regionu Severozápad (Ústecký a Karlovarský kraj). Pouze v rámci tohoto regionu bylo možné realizovat projekty v rámci programu PHARE 2000. Při přípravě projektu byly o výběr škol požádány oba krajské úřady působící v regionu Severozápad.

lávací soustavy ČR již začlenilo ustavení specializované organizace – **Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání**¹⁰ (CEZVV-CERMAT), které by kromě toho plnilo i další navazující úkoly a bylo schopno koordinovat celou oblast. Důležitou částí úkolu však současně je i vymezení a zajištění těsné a stabilní spolupráce CEZVV-CERMAT s ostatními orgány a institucemi, které jsou činné v oblasti evaluace a navazujících oblastech.

CEZVV-CERMAT poskytuje odborné služby a podporu při zavádění nové evaluační kultury všem účastníkům vzdělávacího systému na centrální, regionální a místní úrovni včetně jednotlivých škol. Nezbytným předpokladem pro realizaci předkládaného Rámcového projektu je ovšem další systematické vzdělávání všech pedagogických pracovníků.

CERMAT (do 31. 12. 2003 pod tímto názvem) je v současné době vedle ČŠI druhým kvalifikovaným pracovištěm pro pedagogickou evaluaci. CERMAT se podílí na koncepci evaluace výsledků vzdělávání, na výzkumu a vývoji v této oblasti. Úkoly CERMATu jsou dány potřebami zřizovatele, poskytuje ale služby i dalším subjektům vzdělávací soustavy (krajské orgány, školy, pedagogické centrum). Základním posláním CERMATu je vývoj nástrojů pro evaluaci výsledků vzdělávání, CERMAT rovněž zajišťuje vyhodnocování a interpretace výsledků získaných prostřednictvím evaluačních nástrojů. Zvláštní pozornost je věnována žákům se speciálními vzdělávacími potřebami. Pracovníci CERMATu participují na dalším vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti evaluace výsledků vzdělávání a na jeho zavádění do praxe. CERMAT poskytuje v oblasti své působnosti informace školám i veřejnosti.

Stěžejním úkolem CERMATu bylo i v roce 2003 pokračování prací na přípravě reformy maturitní zkoušky. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy pověřilo CERMAT přípravou reformované maturitní zkoušky v roce 1999. Do projektu přípravy reformy maturitní zkoušky zahrnul CERMAT dlouhodobý cyklus programů pod názvem *Krok za krokem k nové maturitě*. Cílem tohoto cyklu je pomoci školám připravit se co nejlépe na změny, které vzniknou zavedením nové maturitní zkoušky. Cyklus programů významným způsobem přispívá k rozšíření možností autoevaluace v prostředí středních škol. Školám je zároveň nabízen evaluační nástroj, jehož využití významným způsobem přesahuje přípravu na reformu maturitní zkoušky. Účast v programech je školám nabízena každoročně od roku 2001, účast je pro školy dobrovolná a bezplatná. V rámci tohoto cyklu se v roce 2001 uskutečnil program *Seznamte se: Nová maturita*, v roce 2002 program *Maturita po internetu* a v roce 2003 program *Maturita nanečisto 2003*. Z celkového počtu 1480 škol s maturitním ročníkem se programu *Maturita nanečisto 2003* zúčastnilo 744 škol. Cyklus přípravných programů bude pokračovat až do oficiálního zahájení nové maturitní zkoušky.

CERMAT spolupracoval a i nadále bude spolupracovat s ÚVP a NÚOV při probíhající transformaci vzdělávací soustavy ČR. Jedná se o vzájemné informování, koordinaci postupů a spolupráci při řešení úkolů v oblasti vzdělávacích obsahů včetně přípravy rámcových vzdělávacích programů, při řešení úkolů v oblasti evaluace výsledků vzdělávání včetně přípravy reformy

maturitní zkoušky, součinnost při předávání výstupů na MŠMT a při komunikaci s dalšími partnery v resortu vzdělávání.

ČŠI se i v roce 2003 více orientovala na evaluaci vzdělávacích procesů, a to především na externí hodnocení podmínek a průběhu vzdělávání a výchovy ve školách a školských zařízeních. K evaluaci vzdělávacích výsledků ČŠI zatím nemá potřebné nástroje, mimo jiné i proto, že systémové řešení daného problému je v našem školství teprve na začátku. Stejný stav je i v propojení autoevaluace škol s různými formami jejich externího hodnocení.

Externí evaluace škol prováděná ČŠI je založena na uplatnění **souboru ukazatelů, kritérií a nástrojů**, které umožňují sledovat, hodnotit a kontrolovat školy a školská zařízení (dále školy) v rozsahu vymezeném právními předpisy. Jejich systemizací a využití ve formě praktického modelu hodnocení škol řeší **metodika inspekční činnosti**. Analýza poznatků získaných prostřednictvím externí evaluace pomáhá najít silná a slabá místa škol a školství jako systému a umožňuje včas signalizovat závažné jevy a vývojové tendence, k nimž ve školství dochází.

Na základě změn v právním vymezení působnosti ČŠI a v kontextu s celostátním trendem zvyšování péče o kvalitu, monitorování a hodnocení výsledků vzdělávání a vytváření komplexního evaluačního prostředí byly v roce 2003 provedeny i změny v metodice inspekční činnosti. V úpravě používané od začátku školního roku 2003/2004 byla však stejně jako při dřívějších změnách dodržena zásada kontinuity hodnocení **kvality vzdělávání**. Rovněž bylo zachováno základní pojetí analytického systému.

Nejužívanější metodou získávání poznatků o kvalitě vzdělávání je **přímé pozorování** průběhu výuky převážně formou **hospitace**. Další důležité informace o vzdělávacím procesu jsou získávány studiem dokumentů a rozhovory s řediteli škol a s učiteli. Souhrnné hodnocení kvality vzdělávání ve školách je výsledkem týmové práce inspektorů. Stanovuje se více na základě pedagogických kritérií, méně je spojováno s posuzováním ostatních sledovaných oblastí. V roce 2003 byla dále rozpracovávána struktura ukazatelů a dílčích jevů pro posuzování zjištěných skutečností a stanovení hodnotících soudů.

Analytický systém ČŠI zahrnuje především **kvantitativní a kvalitativní analýzy výsledků inspekci**, podle potřeby je rozšiřován a celkově zkvalitňován. Výchozími principy systému jsou: soustředění toku informací na každém stupni vždy do jednoho centra, přesnost každé vstupní informace a validita dat zpracovávaných inspekci. Jednotlivé prvky systému a vazby mezi nimi byly v roce 2003 organizačně stabilizovány a zajištěny kvalifikovanými pracovníky a velmi dobrým materiálním zázemím. Více obtíží, zejména z hlediska zajištění správnosti a spolehlivosti dat (informací, hodnotících soudů apod.), bylo spojováno s vlivem možného subjektivismu jednotlivců. Ten je částečně omezován stanovením a dodržováním hodnotících kritérií, vzděláváním inspektorů a jejich sebezdokonalováním v praktické inspekční i kontrolní činnosti.

V závěru roku 2003 byla především na základě vlastních poznatků z inspekční činnosti ve školách, předškolních zařízeních a ve školských zařízeních zpracována a zveřejněna Výroční

¹⁰ Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání bylo zřízeno k 1. 1. 2004 jako součást ÚIV, divize CERMAT (Centrum pro reformu maturitní zkoušky).

zpráva České školní inspekce za školní rok 2002/2003. Důležitou hodnotou výročních zpráv, pravidelně zpracovávaných od školního roku 1995/1996, je **kontinuita metodologického přístupu** k posuzování sledovaných jevů a k analýze základních inspekčních zjištění.

V prosinci roku 2003 ČŠI poprvé zpracovala souhrnný analytický materiál s poznatky o stavu školství podle jednotlivých vyšších územních celků, který v souladu s § 2 odst. 3 vyhlášky č. 109/2003 Sb., o organizaci, výkonu a úkolech školní inspekce, předkládá krajským úřadům a Magistrátu hlavního města Prahy. Ke zveřejnění byl připraven pod názvem „Poznatky o stavu školství v krajích České republiky za školní rok 2002/2003“.

A5. Vzdělávací příležitosti a účast na vzdělávání

Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy České republiky z roku 2002 a Výroční zpráva MŠMT z roku 2003 se podrobněji zabývaly rozvojem vzdělávacích příležitostí a účasti na vzdělávání jak v mezinárodním, tak v regionálním pohledu.¹¹ Obě zprávy mimo jiné zdůraznily, že **vzdělávací politika vyspělých zemí a podoba jejich vzdělávacích soustav se během posledních desetiletí výrazně proměnily**. Od tradičního pojetí soustavy stupňů a druhů škol, jemuž se musejí přizpůsobit žáci a studenti, kteří školami procházejí a jsou výběrově (selektivně) a pouze v omezeném počtu „propouštěni“ do vyšších stupňů, přecházejí vzdělávací soustavy postupně k vytváření pestré sítě vzdělávacích příležitostí a cest, které se pružně proměňují podle potřeb stále většího počtu vzdělávaných. Od výuky ve školách, zaměřené především na děti a ty mladé lidi, kteří jsou schopni a ochotni vyhovět tradičním školským nárokům a požadavkům přípravy na život v dospělosti, se transformují směrem ke vzdělávacím soustavám, jejichž úkolem je nabízet pokud možno všem potenciálním zájemcům a během celého

jejich života co nejvíce rozmanitých příležitostí se vzdělávat v oblastech, o které se zajímají a jež potřebují ke svému uplatnění v práci, ale i v sociálním a v osobním životě.

Průměrná délka vzdělávání

Průměrná nebo též **střední délka vzdělávání**, jež nejlépe a synteticky charakterizuje celkový rozvoj příležitostí ke vzdělávání, které mají lidé v různých zemích, je nejvýznamnější měřitelný a také používaný ukazatel rozsahu a (kvantitativní) vyspělosti vzdělávací soustavy v každé zemi. Řada srovnávacích analýz totiž prokázala, že právě délka vzdělávání patří mezi rozhodující faktory ovlivňující skutečně dosaženou úroveň znalostí a dovedností u mladých lidí i u dospělé populace. Je nejčastěji definována jako **pravděpodobná doba, kterou v dané zemi průměrně stráví člověk po svých pátých narozeninách ve formálním vzdělávání** (podrobněji viz OECD¹²).

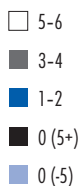
Míra účasti (participace) na vzdělávání a průměrná (střední) délka vzdělávání se v posledních letech v mezinárodních srovnáních používají jako nejvýznamnější ukazatele úrovně, rozvinutosti či rozsahu vzdělávacích soustav. Míra účasti (participace) na vzdělávání je podíl žáků a studentů určitého věku ze všech obyvatel daného věku. Průměrná (střední) délka vzdělávání či školní docházka je pak součtem měř účasti na vzdělávání ve všech jednotlivých věkových skupinách, tedy údajů o tom, jaký podíl dětí nebo dospělých určitého věku se účastní vzdělávání. Do výpočtu průměrné (střední) délky vzdělávání se přitom podle definice OECD zahrnuje účast pětiletých a starších dětí i dospělých lidí ve všech formách evidovaného formálního vzdělávání a ve všech stupních a druzích škol.

V mezinárodních srovnáních bývá například poměrně často uváděn údaj o podílu vysokoškoláků k věkové sku-

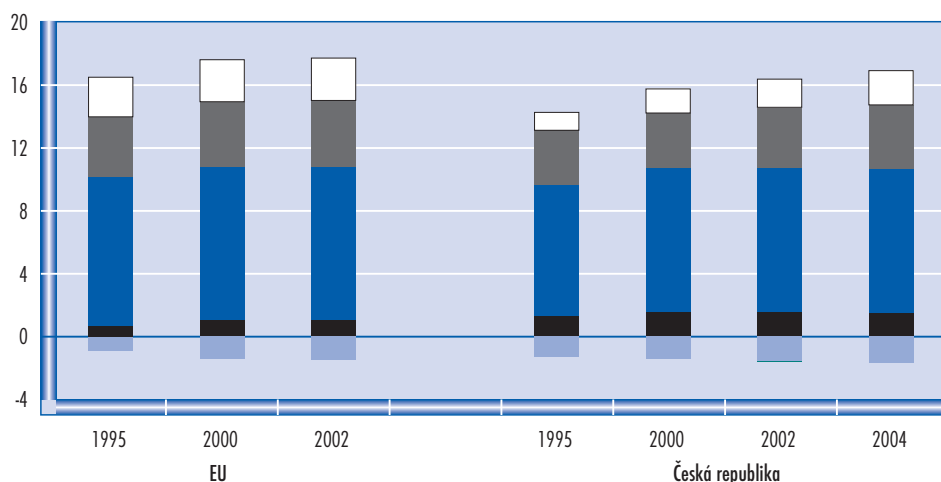
Obrázek 1:

Délka vzdělávání:
EU-15 a ČR 1995-2004

Úroveň ISCED

Zdroj: OECD, ÚIV

¹¹ Mezinárodní srovnání a rozbor faktorů viz především *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně-vzdělávací soustavy v České republice*. MŠMT, Praha 2002. *Hodnocení regionálního srovnání účasti na vzdělávání obsahuje Výroční zpráva MŠMT Ke společnosti znalostí*. MŠMT, Praha 2003.

¹² *OECD Handbook for Internationally Comparative Education Statistics: Concepts, Standards, Definitions and Classifications*. OECD, Paris 2004.

pině 20–24 let; ten však vůbec nepřihlíží k velice rozdílným podobám a rozsahu středního školství. V některých zemích však může právě silný a vyspělý sekundární vzdělávací sektor do jisté míry nahrazovat některé instituce terciárního vzdělávání. Mezi země se strukturálně slabším terciárním sektorem patří například státy střední Evropy a německého jazykového okruhu: Česká republika, Slovensko, Německo, Švýcarsko a Rakousko. Naopak v jiných zemích právě neexistence rozvinutého středního odborného školství vedla v posledních desetiletích k prudké expanzi terciárního vzdělávání. Mezi země se strukturálně silným terciárním sektorem patří především USA, ale také Finsko, Řecko, Portugalsko či Španělsko. Proto je podstatně správnější co nejvíce pracovat s ukazatelem podílu žáků a studentů všech stupňů a druhů škol (tedy mateřských, základních, středních, vyšších i vysokých) z celé populace ve všech věkových skupinách, který je skutečně nejsouhrnnější charakteristikou rozsahu formálního vzdělávání.

Již Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy České republiky z počátku roku 2002 konstatoval, že v posledních letech probíhající zásadní změna demografických poměrů v České republice, prodloužení základní školy z osmi na devět let a dynamický růst počtu studentů především v terciárním vzdělávání postupně proměňují nepříznivou situaci v účasti na vzdělávání, v níž jsme se z hlediska mezinárodních srovnání nacházeli na počátku 90. let. Silné populační ročníky narozené v ČR v 70. letech postupně přecházejí do věku (30 a více let), který již není pro míru účasti na vzdělávání zdaleka tak relevantní. Nepřirozený výpadek celého ročníku ve středoškolském vzdělávání již před několika lety pominul a dynamický rozmach středního, ale zvláště terciárního vzdělávání dále pokračuje.

Uvedený vývoj se nutně projevuje v rychlém tempu prodloužení průměrné délky vzdělávání, které výrazněji nepolevuje ani po roce 2000, kdy odezněly strukturální dopady prodloužení základní školy. Průměrná délka vzdělávání se i po roce 2000 u nás zvyšuje zhruba o 1,5–2 % ročně, což je téměř stejně jako ve druhé polovině 90. let. Během čtyř let po roce 2000 tak došlo k dalšímu výraznému nárůstu průměrné délky vzdělávání o více než jeden rok. Znamená to, že ve školním roce 2003/04¹³ dosahuje Česká republika průměrné (střední) délky vzdělávání již 16,7 roku. Díky rychlé dynamice našeho vývoje, která výrazně převyšuje většinu západoevropských zemí, Česká republika již podle posledních srovnatelných údajů za rok 2002¹⁴ přeskočila v průměrné délce vzdělávání sousední Rakousko.

Poměrně příznivé hodnocení zvyšování průměrné délky vzdělávání v ČR je však třeba znovu doplnit o negativní konstatování, že ačkoli se Česká republika v předchozích letech přiblížila k průměru zemí EU a snížila své zpoždění,¹⁵ stále se nachází za většinou zemí původní patnáctky (EU-15), a dokonce i za Polskem a Maďarskem. Vývoj v jednotlivých evropských zemích je přitom rozdílný: v některých je podobný nebo ještě razantnější než u nás (především ve Spojeném království, v Polsku, v Maďarsku, ve Švédsku, v Řecku a ve Finsku), v jiných naopak stagnuje (například ve Francii, v Nizozemsku, ve Španělsku, v Rakousku a v Německu).¹⁶ Nejrůznější souvislosti a důsledky pokračující kvantitativní expanze, především pro kvalitu či obsah (relevanci) vzdělávání, je však třeba v každém případě velmi vážně posuzovat.

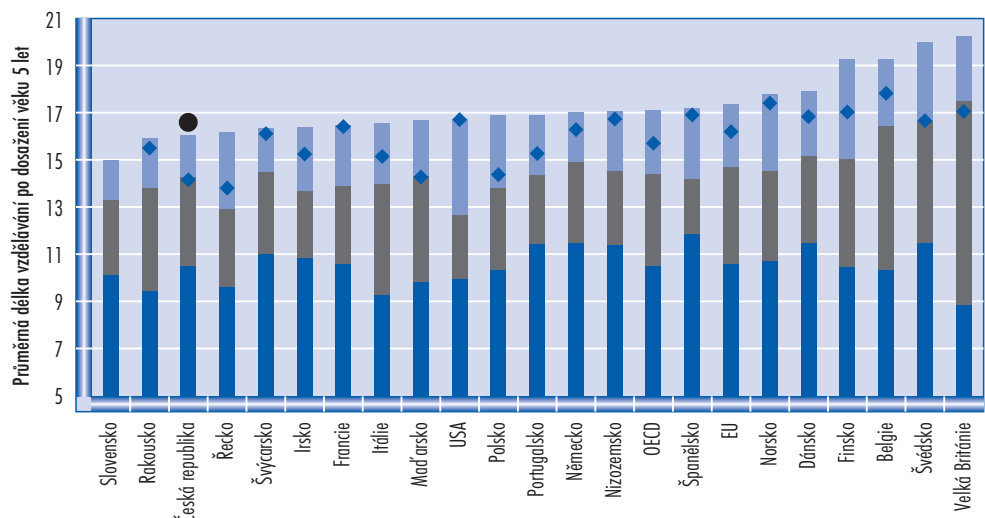
Celkové zhodnocení české situace a dynamiky vývoje vzdělávacích příležitostí a účasti na vzdělávání nesmí zakrýt značně rozdílný vývoj jednotlivých stupňů či sektorů vzdělávací soustavy. Například v mateřských školách se do roku 2000 zvyšovala hlavně účast dětí ve věku 5 a více let, ta se však postupně nasýtila a po roce 2000 se zvyšuje především účast dětí mladších

Obrázek 2 :

Průměrná délka vzdělávání.
ČR, země EU a OECD 1995, 2002
a ČR 2004

Úroveň ISCED

- 0,1,2 (5+) - Preprimární, primární a nižší sekundární vzdělávání
- 3,4 - Vyšší sekundární vzdělávání
- 5,6 - Terciární vzdělávání
- ◆ 1994/95
- 2003/04

Zdroj: OECD, ÚIV

¹³ Uvádíme-li ve shodě s metodikou OECD rok 2004, jde přesněji o údaje k 1.1.2004, které se ovšem týkají školního roku 2003/2004, a tedy předkládané výroční zprávy.

¹⁴ OECD Education at a Glance. OECD, Paris 2004.

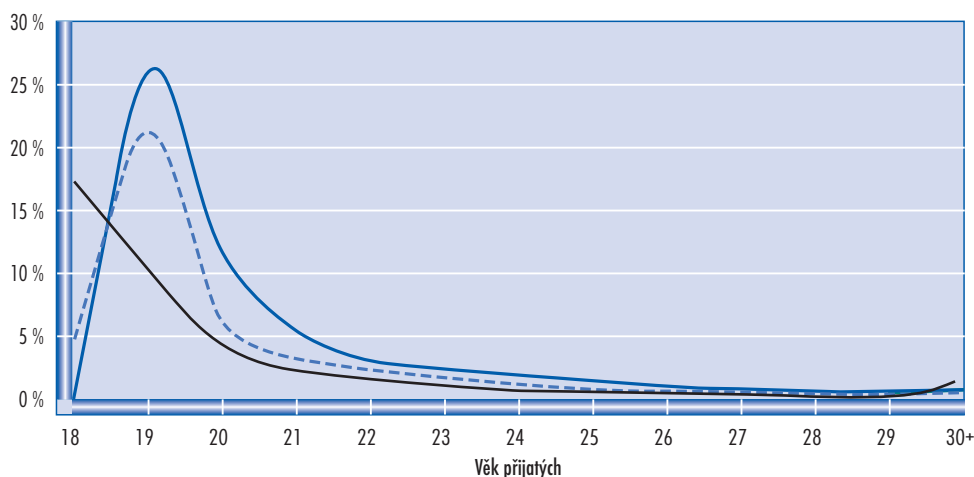
¹⁵ Za 7 let mezi roky 1995 a 2002 se naše zpoždění oproti průměru zemí EU-15 snížilo z 2,21 na 1,33 roku.

¹⁶ Podrobný výklad k problematice délky vzdělávání na jednotlivých stupních škol a k faktorům, které ji ovlivňují, uvedl již Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně-vzdělávací soustavy v České republice. MŠMT, Praha 2002.

Obrázek 3:

Přijetí do terciárního vzdělávání
v ČR 1999–2003

— 2003
- - - 2001
— 1999

Zdroj: ÚIV

5 let. Částečně je to nepochybně způsobeno i tlakem zřizovatelů na rušení jeslí a přesouváním dvouletých dětí do mateřských škol. Ve školách zajišťujících **povinnou školní docházku** (základní školy a nižší ročníky víceletých středních škol) se již žádné větší změny v účasti na vzdělávání neodehrávají, neboť školy, obdobně jako v celé Evropské unii, navštěvuje prakticky celá školou povinná populace.

Ve **středních školách** dochází – po stagnaci ve druhé polovině 90. let způsobené výpadkem ročníku, který zůstal v 9. třídách – po roce 2000 k opětovnému zvyšování průměrné délky vzdělávání. Nadále se zvyšuje podíl žáků, kteří navštěvují čtyřleté maturitní studium, a naopak se snižuje jejich podíl v kratších oborech, rozšiřuje se nástavbové vzdělávání pro vyučené atd. Nejvýraznější růst v posledních letech však jednoznačně znamená **terciární vzdělávání**, u něhož se průměrná délka vzdělávání mezi roky 2000–2004 prodloužila z 1,53 na 2,16 roku a dnes je tedy oproti roku 1995 téměř dvojnásobná. Dynamika rozvoje účasti na terciárním vzdělávání se navíc neustále zvyšuje a v současnosti již dokonce přesahuje 10 % ročně.

Terciární vzdělávání

Rychlost kvantitativního vývoje **terciárního vzdělávání**¹⁷ pochoptelně vyžaduje podrobnější pohled, který navíc umožní ukázat jeho další perspektivy. Není totiž pouze výsledkem rozvoje 24 veřejných vysokých škol, ale stále významnější roli hrají v terciár-

ním vzdělávání rovněž školy soukromé¹⁸ a také i vyšší odborné, ať už jsou jejich zřizovateli kraje nebo někdo jiný.¹⁹ Analýza strukturních údajů o přijatých do terciárního vzdělávání (především podle jejich věku, sektoru a formy studia) do jisté míry umožňuje odhadovat i nejbližší vývoj počtu studentů a absolventů. Srovnání podzimních údajů o počtech a věkovém složení přijímaných do jednotlivých sektorů a forem terciárního vzdělávání v letech 1999, 2001 a 2003²⁰ vede k několika zřetelným závěrům:

- Celkový počet přijatých do terciárního vzdělávání se (v důsledku strukturálního výpadku v roce 2000) mezi roky 1999–2001 zvýšil jen o 5,5 tisíce (o 9%), zatímco mezi roky 2001–2003 o více než 16 tisíc (o téměř 25%). Vzhledem k demografické změně, která v uvedených letech proběhla, se však podíl přijatých do terciárního vzdělávání z dané věkové skupiny v prvním období téměř nezměnil, zatímco v letech 2001–2003 se zvýšil ze 45 % na 58 %, tedy téměř o třetinu. Tím se Česká republika v podílu přijímaných nepochybně zařadila mezi vyspělé evropské země²¹ a rychlostí růstu se společně s Polskem, Maďarskem a Řeckem ocitá dokonce v čele evropského žebříčku.
- Již v roce 2003 tak byl výrazně překonán cíl stanovený Bílou knihou z roku 2000, aby v některé z forem terciárního vzdělávání měla možnost studovat polovina příslušného věkového ročníku. Pokračující růst počtu přijímaných se navíc protíná s demografickým poklesem,²² což směřuje k tomu, že třeba

¹⁷ Ve shodě s mezinárodní klasifikací ISCED jsou do terciárního vzdělávání v ČR zahrnuti nejen studenti všech forem studia na univerzitních a neuniverzitních vysokých školách, ale také vyšších odborných školách. Neveliká část asi 1,1 tis. žáků konzervatoří, kteří jsou v ročnících započítávaných do terciární vzdělávací úrovně, do analýzy pro nedostatek údajů zahrnuta není.

¹⁸ Vznik soukromých vysokých škol univerzitního i neuniverzitního typu umožnil vysokoškolský zákon z roku 1998. V současné době jich v České republice podle tohoto zákona působí již 35.

¹⁹ Vyšší odborné školy začaly vznikat v rámci experimentu již od počátku 90. let. Novelou školského zákona z roku 1995 byla jejich činnost legislativně potvrzena. Dnes jich je v ČR 169.

²⁰ Při rozboru byl úmyslně vynechán rok 2000/2001, který byl zcela netypický vzhledem k tomu, že v roce 2000 v důsledku předchozího zavedení 9. ročníku základních škol zcela vypadnul maturitní ročník. Vyšší a vysoké školy přijaly celkově menší počet studentů – z nichž mnozí byli v předchozích letech odmítáni – a snížily také podíl studentů prezenčního studia ve prospěch ostatních forem studia.

²¹ Mimo jiné také proto, že v české statistice jsou uváděni pouze studenti tzv. plného (full-time) studia a ve zmíněných počtech za ČR tedy nejsou zahrnuti u nás zatím stále nepočtení studenti různých krátkodobých kurzů, programů celoživotního vzdělávání a podobně, kteří však figurují ve vysokoškolských statistikách některých západoevropských zemí.

²² Velmi vážně je třeba si uvědomit, že například počet přijímaných do terciárního vzdělávání v letošním roce je fakticky shodný s celým populačním ročníkem pětiletých dětí. Vyšší a vysoké školy musí tudíž nezbytně projít hlubokou vnitřní proměnou. A to nejspíše do doby, než demograficky slabé ročníky dospějí do studentského věku.

jen nepatrné zvýšení počtu přijímaných v letošním roce o necelých 5 %, a tedy o méně než 5 tisíc studentů (které bude téměř jistě překročeno) povede ke zvýšení podílu přijatých do terciárního vzdělávání nad 60 % příslušné věkové skupiny.²³ To však jsou již hodnoty, které převyšují dnešní situaci v celé řadě evropských zemí (Rakousko 31 %, Německo 50 %, Itálie 51 %, Nizozemsko 54 %, Irsko 56 %, Francie 59 %).

- Přestože se věk přijímaných studentů do terciárního vzdělávání v České republice v posledních čtyřech letech zvýšil o 1,6 roku (ovšem především v důsledku prodloužení povinné školní docházky), celkově nedošlo k výraznějšímu posunu ve věku studentů, který je možné pozorovat v zemích s nejvyšší účastí (například Finsko, Švédsko či Spojené království), kde se terciární vzdělávání v posledních desetiletích výrazně proměnilo a dnes nabízí velké množství různě dlouhých a také různě náročných programů a kurzů studia, které tvoří přirozenou součást celoživotního učení. České vysoké a vyšší odborné školy se přitom nadále orientují především na plné a prezenční studium pro tradiční ročníky maturantů a až na další koleji jejich zájmu zůstávají nejrůznější podoby a formy dalšího vzdělávání.

Rovněž zkušenosti jiných zemí s problémy “kvantitativní expanze” ukazují, že současný vývoj terciárního vzdělávání v České republice přináší nejen uspokojování stále většího počtu zájemců o vzdělávání, ale také řadu otázek a rizik například v oblasti kvality a relevance obsahu vzdělávání, ekonomiky a efektivity vyšších a vysokých škol. Tedy v oblastech, které jsou v centru pozornosti jiných evropských zemí a měly by se nepochybně dostat i do centra pozornosti české vzdělávací politiky. Navíc vývoj terciárního vzdělávání není provázán ani s odpovídajícími změnami ve středním školství, v němž se stále nepočítá s tím, že velká většina maturantů i ze středních odborných škol pokračuje dříve či později v několikaletém terciárním vzdělávání.

Nedostatečnost změn našeho školství směrem ke vzdělávací soustavě zajišťující celoživotní učení se projevuje právě ve srovnání

účasti jednotlivých věkových skupin na vzdělávání. V případě té části populace, na niž především se vztahuje povinná školní docházka (5–14 let), se účast na vzdělávání prakticky v celé Evropské unii blíží 100 %. U nejmladších dětí ve věku 3–4 let je v českých mateřských školách dokonce více dětí, než v průměru zemí EU-15. Rovněž účast na vzdělávání žáků ve věku 15–19 let je v České republice ve srovnání s celou řadou jiných zemí EU vyšší, o čemž svědčí rovněž údaje o komparativně vysokém podílu české populace, která získává alespoň nějakou podobu středního vzdělání.

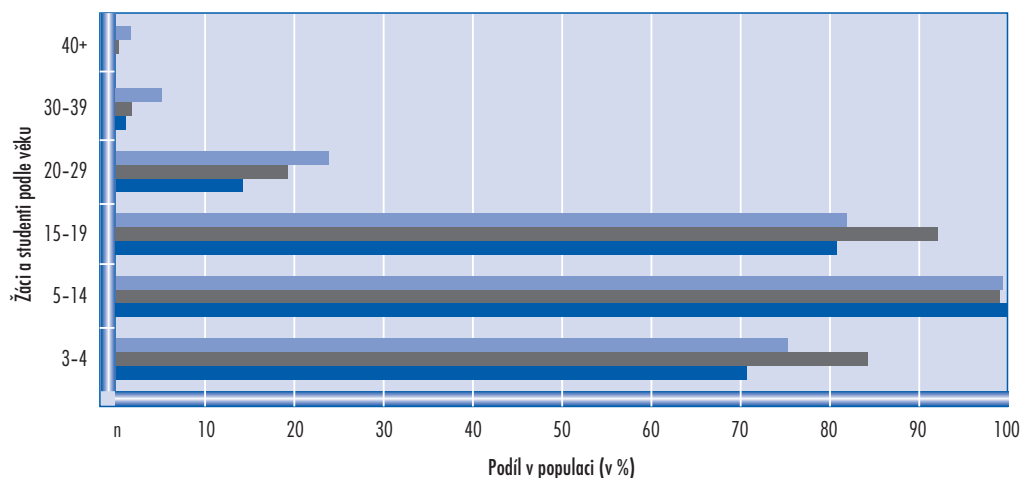
Zcela jiná situace je však u starších, z hlediska školství méně tradičních věkových skupin. Přestože podíl populace ve věku 20–29 let, která se vzdělává ve školách, se u nás zvyšuje, stále ještě dosti zaostává za průměrem EU-15 (nejde přitom pouze o terciární vzdělávání, ale i o další vzdělávání na sekundární úrovni). Vůbec nejkritičtější je však naše situace ve věkových skupinách nad 30 let, jejichž zapojení do vzdělávání je v České republice téměř “neviditelné”, zatímco v průměru zemí EU-15 a především v některých zemích severní Evropy již tvoří významnou část klientely škol. Dosáhnout je toho ovšem možné pouze jako součásti celkových strukturálních a kvalitativních proměn vzdělávací soustavy směřujících k naplnění konceptu celoživotního učení. V České republice byl v posledním roce zahájen proces definování kompetencí v oblasti dalšího vzdělávání a započaty práce na věcném záměru příslušného zákona o dalším vzdělávání jako základního právního nástroje požadovaných změn. Teprve následující roky ukáží, jak se tyto kroky a také využívání prostředků Evropského sociálního fondu v oblasti dalšího vzdělávání skutečně projeví.

Proměny vzdělávací soustavy, jejichž kvantitativní rozměr byl analyzován v předcházejícím hodnocení vývoje a dnešní podoby vzdělávacích příležitostí a účasti na vzdělávání v České republice na pozadí mezinárodního srovnání, kladou pochopitelně řadu dalších otázek. V celkovém světle rozhodujících trendů a souvislostí rozvoje vzdělávacích soustav i rozboru naší dnešní situ-

Obrázek 4:

Míra účasti na vzdělávání
podle věku. EU-15 2002
a ČR 2000 a 2004

■ EU 2002
■ ČR 2004
■ ČR 2000

Zdroj: OECD, ÚIV

²³ Jiným problémem samozřejmě je, že se zvyšuje počet studentů, kteří se v terciárním vzdělávání “točí”, neboť přestupují z VOŠ na vysokou školu, ze soukromé školy na veřejnou (bezplatnou), z univerzity na univerzitu, z jednoho oboru na jiný. Skutečná efektivita takového pojetí studia pak není zvláště pro společnost příliš vysoká.

ace lze odvodit dva významné závěry a současně doporučení pro vzdělávací politiku:

- Česká vzdělávací soustava prošla v posledních letech výrazným kvantitativním rozmachem, který se rovněž projevuje rychlým růstem účasti na vzdělávání. Bohužel však převážně jen v tradičních věkových skupinách dětí a mladých lidí, kteří se připravují na budoucí život, neboť celoživotní učení se dosud nestalo charakteristickým znakem české vzdělávací soustavy. Vzhledem k dynamice uvedeného vývoje a značnému demografickému poklesu školské populace by **kvantitativní expanze české vzdělávací soustavy měla být utlumena**. V žádném školském sektoru již není třeba zřizovat nové instituce, masově přijímat zaměstnance či stavět nové budovy a omezené zdroje by měly být věnovány na jiné priority.
- Cíle české vzdělávací politiky je třeba zaměřit na následující priority:
  - důsledné otevírání vzdělávací soustavy jak mezinárodnímu společenství, tak i okolnímu světu;
  - prosazování konceptu celoživotního učení v jeho školských i mimoškolských podobách a rozvoj dalšího vzdělávání;
  - neustálá modernizace obsahu vzdělávání s důrazem na jeho relevanci a přizpůsobování konkrétním potřebám;
  - hledání kvality a jejich standardů, monitorování a hodnocení výsledků vzdělávání;
  - zvyšování efektivnosti vynakládaných zdrojů, tedy poměru mezi výsledky vzdělávání a jeho náklady.

Uvedených cílů pochopitelně nelze dosáhnout ihned, ani jednoduchými cestami. Vyžadují promyšlenou koordinaci mnoha vzájemně propojených kroků a opatření na různých úrovních řízení, kombinaci legislativních opatření, přímého řízení, ale především vytváření vhodných podnětů, podmínek a motivací pro účastníky vzdělávání i jejich sociální partnery. Nelze jich dosáhnout bez jasné a srozumitelné vize, schopnosti o ní přesvědčit ostatní, schopnosti spolupráce a dosahování konsensu při jejím naplňování.

A6. *Prevence sociálně patologických jevů ve školství*

MŠMT v rámci uplatňování primárně preventivních aktivit a při implementaci strategií a koncepcí ve své působnosti velmi úzce spolupracovalo s věcně příslušnými subjekty, a to jak na horizontální úrovni (věcně příslušné resorty – MV, MZ, MPSV, MO), tak na úrovni vertikální (kraje, okresy, školy, NNO a další subjekty poskytující služby v primární prevenci u dětí a mládeže). Páteří články systému prevence resortu školství tvoří úsek prevence MŠMT – krajský školní metodik prevence (pracovník OŠMS KÚ), okresní školní metodik prevence (zaměstnanec PPP) a školní metodik prevence (pedagog školy či školského zařízení).

Výchozím dokumentem resortu školství je Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže tělovýchovy na období 2001–2004. Z ní vyplývají priority, mechanismy a nástroje uplatňovaných aktivit a činností. Jednou z priorit je každoroční poskytování dotací na

realizaci primárně preventivních aktivit a následné vyhodnocování realizace. Při realizaci vlastních výběrových řízení MŠMT spolupracuje s jednotlivými kraji, které si místně příslušná dotační řízení realizují samy z dotací MŠMT.

Základním nástrojem prevence v resortu školství byl a je Minimální preventivní program (dále MPP), který zpracovávaly všechny školy a školská zařízení. MPP respektovaly hlavní zásady obsažené v Metodickém pokynu MŠMT čj. 14 514/2000-51 a základní aktivity zde uvedené. Zahrnovaly problematiku vzdělávání pedagogů v oblasti prevence sociálně patologických jevů, zavádění etické a právní výchovy i výchovy ke zdravému životnímu stylu do výuky jednotlivých předmětů a vytváření podmínek pro smysluplné využívání volného času dětí a mládeže. MPP byly pravidelně, zpravidla jednou ročně vyhodnocovány.

Ve všech školách byli ustanoveni školní metodici prevence.

Kvalitu práce školních metodiků prevence ovlivňoval především časový prostor poskytnutý pro výkon této funkce. Ten bezprostředně souvisel s celkovým objemem jejich přímé vyučovací povinnosti a s množstvím dalších přidělených úkolů.

Jak vyplynulo ze Zprávy o výsledcích inspekční činnosti ze srpna 2003, v základních školách (dále ZŠ) se nejčastěji šetřily případy záškoláctví, kouření a drobné i závažnější šikany. V menší míře bylo na ZŠ vyšetřováno požívání alkoholu, krádeže, projevy agresivity a aktivity žáků související s drogami. Jednotlivě byly zaznamenány projevy vandalismu a rasismu.

Ve většině středních škol činily problémy neomluvené absence, nezanedbatelné byly i případy související se šikanou a distribucí drog. Školy musely řešit i problémy s kouřením, krádežemi a požíváním alkoholu. Další sociálně patologické jevy se vyskytovaly méně často.

Mezi speciálními školami a školskými zařízeními s četným výskytem sociálně patologických jevů byly zastoupeny nejčastěji výchovné ústavy a zvláštní školy. Tato skutečnost souvisí se skladbou žáků umístěných v těchto školách a zařízeních a s prostředím, z něhož žáci pocházejí.

Případy výskytu sociálně patologických jevů v základních, středních a speciálních školách byly většinou řešeny v rámci těchto škol, zpravidla ve spolupráci ředitele, třídního učitele, metodika prevence nebo výchovného poradce. Pracovníci škol vždy prokazatelně informovali o problémech rodiče a snažili se v součinnosti s nimi hledat vhodná řešení. Menšina negativních projevů žáků měla závažnější charakter a byla vyšetřována ve spolupráci s Policií ČR.

Z výše uvedené inspekční Zprávy rovněž vyplynulo, že ve zvláštních školách byla závažnost sociálně patologických jevů vyšší. Tyto školy systematicky spolupracovaly s policií, případně se sociálními odbory obecních úřadů a s dalšími institucemi a orgány. Vyšší závažnost negativních projevů souvisela s méně podnětným rodinným zázemím žáků.

Někteří ředitelé škol řeší výskyt nejčastějších negativních projevů žáků vypracováním metodických postupů nebo směrnic pro podmínky školy nebo školského zařízení, které stanovují kompetence jednotlivých pracovníků školy a poskytují návod k řešení případů šikany, neomluvených absencí a dalších sociálně patologických jevů v souladu s pokyny MŠMT.

V roce 2003 byly zpracovány:

- Odborná analýza Národních vzdělávacích osnov s návrhem specializačního vzdělávacího studia pro školní metodiky prevence,
- Manuál primární a sekundární prevence realizované ve speciálním školství.

V oblasti prevence užívání návykových látek byla v r. 2003 poprvé diferencována oblast rozvoje osobnosti a specifická primární prevence.

Byly vytvořeny nástroje, které umožní lépe hodnotit realizaci poskytovaných služeb v oblasti specifické primární prevence užívání návykových látek.

K těmto nástrojům náleží především standardy odborné způsobilosti pro zařízení a programy poskytující odborné služby v oblasti specifické primární prevence užívání návykových látek.

V uplynulém roce 2003 byly rovněž realizovány aktivity zaměřené na podporu integrace dětí z odlišných kulturních a etnických komunit do hlavního proudu vzdělávání, jejichž sekundárním dopadem je rovněž snížení či prevence sociálně patologických jevů.

Multikulturní výchova a vzdělávání

V letech 2001–2003 bylo v rámci programu Phare proškoleny 2000 učitelů základních škol v modulu Multikulturní výchova a vzdělávání. Cílem vzdělávání bylo pomoci učitelům ve školách hlavního vzdělávacího proudu vytvořit vstřícné a bezpečné prostředí pro vzdělávání žáků z odlišných kulturních a etnických menšin. Ze zpětných vazeb účastníků vyplývá vysoká efektivita projektu. V rámci vzdělávání získali učitelé konkrétní pedagogické nástroje na ovlivňování procesu integrace dětí z odlišného kulturního a etnického prostředí a k budování bezpečného prostředí v rámci třídních kolektivů. Tréninkový modul je nadále využíván v procesu dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků.

Programy zaměřené na zvyšování školní úspěšnosti romských žáků

Na podporu zvyšování školní úspěšnosti romských žáků realizuje MŠMT několik podpůrných opatření. Preventivním opatřením je podpora zřizování přípravných tříd pro děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí. V uplynulém školním roce 2003/2004 bylo do tohoto typu vzdělávání zařazeno celkem 1824 dětí, což je nárůst oproti předchozímu roku o 335 dětí. Toto opatření se ukazuje jako velmi efektivní. Absolventi přípravných tříd zahajují povinnou školní docházku většinou v základních školách. Míra jejich absence je v průběhu školní docházky výrazně nižší než u dětí z romských komunit, které přípravné ročníky nenavštěvovaly.

Funkce vychovatele – asistenta učitele pro děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí je zřizována na všech typech škol v oblasti primárního a sekundárního vzdělávání. V roce 2003 pracovalo v České republice více než 300 těchto pracovníků. Cílem tohoto podpůrného opatření je překlenout bariéry mezi rodinou, komunitou a školou, podpořit děti ze znevýhodňujícího prostředí v průběhu vyučování, v oblasti přípravy na školu, podpořit smysluplné trávení volného času, pomoci při rozhodování o dalším vzdělávání či profesní dráze. Jednotlivé školy hodnotí přínos těchto pracovníků jako vysoce efektivní.

V roce 2003 bylo MŠMT podpořeno 49 celorepublikových nebo lokálních projektů romských občanských sdružení nebo sdružení pracujících s romskými dětmi. Byly zaměřeny na aktivity volného času, podporu školní a předškolní přípravy romských dětí.

V roce 2003 pokračoval projekt Phare Podpora integrace Romů, jehož finálním produktem byly metodické příručky pro učitele zaměřené na vzdělávání romských dětí a žáků v průběhu předškolní přípravy a základní školní docházky. V rámci projektu bylo proškoleny 500 učitelů základních škol a přípravných tříd a 100 vychovatelů – asistentů učitele.

A7. Celoživotní učení

A7.1. Lisabonská strategie

V březnu roku 2000 schválila Evropská rada na summitu v Lisabonu strategický cíl pro EU stát se do roku 2010 „nejkonkurenčnější a nejdynamičtější znalostní ekonomikou schopnou udržitelného růstu s více a s lepšími pracovními místy a s více posílenou sociální soudržností“. Tento cíl byl pak dále na zasedáních Evropské rady rozvíjen a podrobně konkretizován, byly navrhovány a přijímány dílčí cíle a úkoly, které jako celek tvoří tzv. Lisabonskou strategii. K tomu, aby došlo k naplnění strategického cíle, je nezbytné realizovat dílčí cíle z jednotlivých oblastí ekonomického a politického života.

Jednou z oblastí, která může významně přispět k naplnění cíle Lisabonského procesu, je celoživotní učení. Mezi hlavní úkoly patří především zvýšení investic do lidských zdrojů, zvýšení vzdělanosti obyvatelstva, proměna škol a vzdělávacích center ve víceúčelová, všem přístupná vzdělávací střediska připojená na internet; podpora celoživotního učení (včetně podpory výuky jazyků); podpora mobility studentů a učitelů; uznávání kvalifikací a návrh evropského formuláře pro životopis.

V rámci problematiky vzdělávání organizuje Evropská komise pracovní setkání, na základě kterých byly vymezeny pro oblast celoživotního učení následující priority:

- výchova k aktivnímu občanství,
- vzdělávání, výcvik a poradenství pro znevýhodněné občany,
- druhá šance pro osoby, které předčasně opustily vzdělávací systém bez dosažení kvalifikace,
- zpřístupnění univerzit pro ty, kteří mají kvalifikaci a zájem o studium, ale nemají formální právo k přístupu na univerzity,
- učící se města a regiony,
- vzdělávání a výcvik občanů romské národnosti.

Součástí podpory naplňování Lisabonské strategie je shromažďování tzv. **příkladů dobré praxe (good practice)**. Jedná se o vyplnění údajů, které referují o projektech proběhlých na území naší republiky do šablony předdefinované Evropskou komisí.

Vyplněné formuláře se mohou stát součástí evropské databáze, která je vhodným inspiračním prostředím pro vytváření projektů v evropském prostoru a zároveň poskytuje kontakty na osoby, které jsou řešiteli projektů.

A7.2. Operační program Rozvoj lidských zdrojů

Celoživotní učení v ČR je do značné míry podporováno z finančních zdrojů EU. Významné položky jsou čerpány v rámci programů Socrates, Leonardo da Vinci, Phare a od vstupu do EU i ze zdrojů Evropského sociálního fondu (ESF).

Z ESF má pomoci čerpat finanční prostředky Operační program Rozvoj lidských zdrojů. V jeho rámci je MŠMT odpovědné za opatření 3.1 a 3.2 Priority 3 Rozvoj celoživotního učení.

Opatření 3.1: Zkvalitňování vzdělávání ve školách a školských zařízeních a rozvoj podpůrných systémů ve vzdělávání.

Opatření 3.2: Podpora terciárního vzdělávání, výzkumu a vývoje.

Implementace Priority 3 přispěje k naplnění směrnic všech čtyř pilířů NAPZ 2002, zejména pak směrnic č. 4 a 5 v rámci Pilíře 1 – Zaměstnatelnost, a současně k naplnění cílů dvou strategických dokumentů pro oblast vzdělávání: Národního programu rozvoje vzdělávání v ČR (tzv. Bílé knihy) a Dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy ČR.

A7.3. Strategie rozvoje lidských zdrojů

V roce 2003 byl schválen dokument Úřadu vlády ČR a MPSV Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku, který bude nadále rozpracováván do podoby konkrétních opatření nezbytných pro realizaci strategie, splňujících vytyčený cíl: vzdělávání a rozvoj lidských zdrojů – tj. vyžadování nových znalostí a dovedností, nových postojů, nových způsobů jednání a podnikání, novou produktivitu a kvalitu, a často i výrazné strukturální změny a zvýšenou flexibilitu. Tento materiál vychází z hlavních strategických směrů a doporučení, která jsou obsažena v dokumentu „Národní program rozvoje vzdělávání v České republice“ (Bílá kniha).

A7.3.1. Dlouhodobý záměr

V průběhu roku 2003 začal být v jednotlivých krajích ČR naplňován Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy ČR. Podle kapitoly „Rozvoj dalšího vzdělávání jako součásti celoživotního učení“ formulovaly kraje východiska a možné směry řešení. Obecně sledovaným cílem je rozvoj nabídky kurzů dalšího vzdělávání realizované co nejširším spektrem poskytovatelů. Rozvoj vzdělávání dospělých patří mezi priority vzdělávací politiky státu i jednotlivých krajů.

A7.4. Rozdělení kompetencí v oblasti celoživotního učení mezi MPSV a MŠMT

Vzhledem k úkolu formulovanému v usnesení vlády ČR ze dne 4. 6. 2003 č. 545 a Národním akčním plánu zaměstnanosti na rok 2003 bylo nutné ve spolupráci s MPSV a místopředsedou vlády pro výzkum a vývoj, lidská práva a lidské zdroje předložit vládě do 30. září 2003 návrh kompetencí obou resortů v dalším profesním vzdělávání.

V průběhu roku 2003 se uskutečnilo několik setkání, kterých se účastnili zástupci MŠMT, MPSV a Úřadu vlády. V září 2003 již došlo k dohodě kompetencí, a to v podobě, která byla projednána jak na MŠMT, tak na MPSV. Za celoživotní učení má gesci MŠMT. MPSV má gesci za další profesní vzdělávání, které je dílčí částí celoživotního učení. Obě ministerstva budou spolupracovat

při vytváření společných podkladových materiálů v oblasti celoživotního učení pro jednotnou vzdělávací politiku, evropské programy a rozvoj lidských zdrojů v České republice. Toto klíčové vymezení kompetencí je dobrým vstupním předpokladem pro tvorbu zákona o dalším vzdělávání.

A7.5. Zákon o dalším vzdělávání

Vzhledem k tomu, že celoživotní učení není řešeno souhrnně v rámci jedné právní úpravy, je nezbytné pro tuto oblast souhrnný rámec vytvořit a zajistit vzájemné provázání počátečního a dalšího vzdělávání. Počáteční vzdělávání je upraveno školským zákonem, záměrně však tento zákon neobsahuje oblast dalšího vzdělávání, která je velmi rozmanitá a zasahuje i mimo školský systém.

V roce 2003 probíhaly průběžně konzultace se zainteresovanými partnery a začalo shromažďování podkladů a námětů, které budou tvořit obsah zákona. Do konce roku 2004 by měl být vytvořen věcný záměr zákona o dalším vzdělávání, na kterém spolu s MŠMT spolupracují Úřad místopředsedy vlády pro výzkum a vývoj, lidská práva a lidské zdroje, MPSV, MMR, kraje a další sociální partneři.

A7.5.1. Celostátní seminář v Kroměříži

Každoročně je MŠMT jedním ze spoluorganizátorů celostátního semináře v Kroměříži. V roce 2003 proběhl ve dnech 13.–15. května na téma Celoživotní učení a vstup České republiky do Evropské unie. Účastníci semináře ve svém memorandu vyzvali MŠMT, MPSV a další relevantní orgány na národní úrovni, aby předložily návrhy potřebné legislativní úpravy systému celoživotního vzdělávání včetně způsobu financování. Je také nutné na všech úrovních vytvořit v rámci programů spolufinancovaných ze strukturálních fondů takové implementační struktury a mechanismy partnerské spolupráce, které zajistí maximálně efektivní využití finančních prostředků v oblasti celoživotního učení.

A7.6. Další vzdělávání pedagogických pracovníků

Do celoživotního učení, resp. dalšího vzdělávání dospělých patří i další vzdělávání pedagogických pracovníků (DVPP).

V roce 2003 byly realizovány v rámci DVPP grantové programy:

B1 – Program podpory DVPP v regionech

Cíl: Podpořit rozvoj DVPP v jednotlivých krajích se zřetelem na regionální specifika.

Organizačním zabezpečením Programu podpory DVPP v regionech MŠMT pověřilo regionální pedagogická centra.

B2 – Program podpory školních programů DVPP

Cíl: Další vzdělávání pedagogických pracovníků organizované školou z vlastních zdrojů pro vlastní pracovníky je finančně nejefektivnějším způsobem DVPP. Tato forma je pouze částečně praktikována. Cílem programu je podpořit ty školy, které mají či chystají vnitřní systém vzdělávání pedagogických pracovníků, a vytvořit příklady dobré praxe v této oblasti.

B3 – Rozvojový program pro využití inovačních zkušeností škol pro DVPP

Cíl: Nalézt a podpořit inovační projekty v dalším vzdělávání pedagogických pracovníků. Program podpory inovačních projektů

DVPP má za úkol identifikovat a podpořit nové postupy v DVPP, jejich aplikace na nová témata, a to na různých úrovních od jednotlivých nových seminářů či školení přes úroveň školních projektů až po projekty regionálního či celostátního významu. Cílem je podpořit zejména projekty iniciované na úrovni zařízení DVPP, škol i školských zařízení samotných (včetně volnočasových zařízení), projekty, jejichž realizace je potřebná, ale ne vždy zvládnutelná v současném systému financování DVPP.

V oblasti rozvoje pedagogických pracovníků se v roce 2003 začala realizovat Koncepce dalšího vzdělávání vedoucích pracovníků škol a školských zařízení (č.j. 28 564/01-25). V prvním pololetí probíhala příprava **Funkčního studia vedoucích pracovníků škol a školských zařízení I** – školení lektorů z celé ČR, příprava metodických materiálů a ostatních náležitostí uvedeného kurzu. Od září 2003 začala probíhat první školení frekventantů v pedagogických centrech. Pilotní ověření bude vyhodnoceno v polovině roku 2004.

Projekty NÚOV

➤ **KRAJ – Komplexní rozvoj aktivit jednotlivců (ukončen v červnu 2003)**

Cílem projektu bylo zřízení krajského centra celoživotního vzdělávání v Moravskoslezském regionu. Krajské centrum bylo založeno v Ostravě a bude sloužit jako koncepční, koordinační, metodické, evaluační a vzdělávací zařízení. Zřízení krajského centra bude provázet i vybudování sítě poboček rozmístěných po celém regionu.

➤ **START – znalosti – dovednosti – informace: Úspěšný start absolventů na trh práce (ukončen v říjnu 2003)**

Projekt vytvořil systém komplexní vzdělávací, metodické a informační podpory pedagogických pracovníků základních, zvláště středních škol v regionu Severozápad. Projekt byl zaměřen na podporu výuky a poradenství pro kariérové rozhodování a orientaci ve světě práce. Těžištěm projektu bylo vzdělávání učitelů v této oblasti. Důraz byl kladen také na vybudování kvalitního informačního zázemí využívajícího internet a názorné audiovizuální prostředky.

➤ **Kariérové poradenství v ČR (ukončen v listopadu 2003)**

Cílem projektu bylo analyzovat současný systém kariérového poradenství v ČR, popsat jeho základní omezení a problémy na systémové úrovni a identifikovat rozvojový potenciál v systému. Projekt vytvořil soubor opatření a aktivit zaměřených na stabilizaci, standardizaci, posílení a rozvoj kariérového poradenství a formuloval národní politiku v oblasti kariérového poradenství. Součástí projektu byla participace na mezinárodním projektu OCED Review of Career Guidance Policies, který měl za cíl získat komplexní obraz o systému poradenských služeb v jednotlivých zemích a srovnat jejich východiska, cíle, přístupy a metody.

➤ **OCED – Kvalifikační systémy (2002–2004)**

Projekt OCED se snaží vymezit roli národních kvalifikačních systémů v celoživotním učení. NÚOV se na projektu plně nepodílí, ale byl přizván ke spolupráci, která českým expertům umožní

ovlivňovat jeho průběh a využívat všech jeho výsledků. Projekt je rozdělen do tří tematických skupin. První skupina se zabývá vývojem a užitím kvalifikačních rámců jako prostředků změn a řízení systémů kvalifikací. Druhá skupina se věnuje tématu Standardy a zjištění kvality kvalifikací se speciálním vztahem k uznávání výsledků neformálního učení. Třetí skupina je orientována na spolupráci různých institucí a aktérů (včetně sociálních partnerů). NÚOV se bude zapojovat zvláště do práce v první skupině.

➤ **Centrum vzdělanosti Libereckého kraje (2003–2004)**

Obecným cílem projektu je rozvinout příležitosti pro získávání znalostí a dovedností občanů, podpořit rozvoj celoživotního učení, tím obecně rozšířit vzdělanost obyvatel a přispět tak ke snížení nezaměstnanosti v Libereckém kraji. K naplnění obecného cíle povedou dílčí cíle: ustavit centrum vzdělanosti, vytvořit kvalitní vzdělávací nabídku, zajistit adekvátní podmínky pro kvalitní přípravu a následnou realizaci vytvořené vzdělávací nabídky, vytvořit promyšlený systém spolupráce se sociálními partnery, rozšířit získané výsledky a zkušenosti zapojováním dalších vzdělávacích institucí.

A7.7. Rekvalifikace

MŠMT podle vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí ČR č. 21/1991 Sb., o bližších podmínkách zabezpečování rekvalifikace uchazečů o zaměstnání a zaměstnanců, uděluje vzdělávacímu zařízení na základě splněných podmínek podle odstavce 2 pověření, které toto vzdělávací zařízení opravňuje vydávat doklad o rekvalifikaci. V roce 2003 bylo podáno celkem 726 žádostí o akreditaci, schváleno bylo 429 žádostí.

A8. Mezinárodní spolupráce resortu školství

A8.1. Bilaterální spolupráce ve školství

Bilaterální spolupráce představuje velmi dynamickou a pružnou formu mezinárodní spolupráce. Posiluje přímé vazby mezi Českou republikou a partnerským státem a vytváří dobré předpoklady pro mnohostrannou spolupráci. Zaměřuje se nejen na styky uskutečňované na základě mezinárodních smluv, které tvoří právní rámec bilaterální spolupráce ve vzdělávání, ale i pružně reaguje na nově vznikající situace a využívá všech možností pro realizaci oboustranně prospěšných školských styků.

Mezinárodní smlouvy vládní nebo resortní povahy upravují jednak spolupráci v oblasti kultury, školství a vědy, jednak otázky vzájemného uznávání rovnocennosti dokladů o vzdělání. K mezinárodním smlouvám upravujícím společně obecné otázky spolupráce v oblasti kultury, školství a vědy se zpravidla sjednávají prováděcí dokumenty. Existují na čtyři desítky mezinárodních smluv vládní nebo resortní povahy, které konkretizují oblasti i formy spolupráce na určité časové období. V roce 2003 byly sjednány mezinárodní smlouvy s Anglií, Čínou, Korejskou republikou, a Ukrajinou. Zahájeno bylo jednání o smlouvách s Maďarskem, Egyptem, Francií, Izraelem, Jordánskem, Maltou, Německem, Polskem, Portugalskem, Rakouskem, Bulharskem a Estonskem.

Mezinárodní smlouvy umožňují výměnu informací o aktuálních otázkách resortu, pedagogické dokumentace i reciproční výměny odborníků, studentů a pedagogů zejména vysokých škol. Na jejich základě bylo v roce 2003 reciprocně k stipendijním pobytům vysláno a přijato přes 500 studentů, učitelů a výzkumných pracovníků vysokých škol. Letních škol slovanských studií organizovaných některými vysokými školami v České republice se zúčastnilo 300 zahraničních zájemců o studium českého jazyka. Stálá pozornost je věnována výuce českého jazyka na zahraničních vysokých školách, kde působí na 40 lektorů českého jazyka ve 20 zemích světa. Na veřejných vysokých školách v České republice působí cca 90 zahraničních lektorů cizích jazyků. Důležitým bodem bilaterální spolupráce je rozvoj činnosti dvojazyčných česko-cizojazyčných tříd na gymnáziích v ČR ve spolupráci s Francií, Španělskem, Itálií, Německem, Rakouskem a Velkou Británií. Čeští žáci se mnohou vzdělávají i na dvojnárodnostním dvojazyčném česko-německém gymnáziu v německé Pirně a na francouzských lyceích v Dijonu a Nimes.

Významnou součástí bilaterální spolupráce jsou projekty zahraniční rozvojové pomoci České republiky, v jejichž rámci je ročně přijímáno 250 zahraničních studentů do bakalářských, magisterských a doktorských studijních programů na veřejných vysokých školách v ČR, dále jsou přijímáni krajané k stipendijním pobytům na vysokých školách, vysílání čeští učitelé ke krajaňským komunitám v zahraničí. Další projekty jsou zaměřené zejména na pomoc rozvojovým zemím při rozvoji základního a středního vzdělání a modernizaci výuky na vysokých školách.

48.1.1. Bilaterální spolupráce ve vědě a výzkumu

Bilaterální spolupráce probíhá na základě sjednaných dohod o vědeckotechnické spolupráci, které jsou realizovány formou společných projektů s těmito státy: Belgie, Čína, Francie, Itálie, Japonsko, Korejská republika, Maďarsko, Polsko, Rakousko, Rusko, Řecko, Slovensko, Slovinsko, Německo, USA. Kromě toho se uskutečňuje v omezené míře i spolupráce v oblasti výzkumu a vývoje na základě tzv. kulturních dohod a dohod o hospodářské a vědeckotechnické spolupráci – např. s některými státy bývalého Sovětského svazu.

48.2. Mnohostranná spolupráce ve školství

48.2.1. Rada Evropy

Česká republika, která se stala členem Rady Evropy v roce 1993, se ihned aktivně zapojila do její činnosti. Zástupci MŠMT reprezentují ČR v jejích řídicích a expertních výborech nebo pracovních skupinách v oblasti vzdělávání, mládeže a sportu.

V oblasti vzdělávání v roce 2003 pokračovala ČR v účasti na těchto prioritních projektech: Výchova k demokratickému občanství, Politika v oblasti výuky jazyků v mnohojazyčné a multikulturní Evropě, Evropská dimenze ve výuce dějepisu, Další vzdělávání pedagogických pracovníků a projekt „Evropa ve škole“.

Ve dnech 20.–22. 2. 2003 Evropské středisko cizích jazyků Rady Evropy (ESCI), které sídlí ve Štýrském Hradci, uspořádalo v Praze ve spolupráci s MŠMT mezinárodní regionální seminář o základní orientaci druhého střednědobého programu činnosti

na léta 2004–2007. MŠMT bylo rovněž zastoupeno v užší expertní skupině hodnotící projekty předložené v rámci druhého střednědobého programu. V roce 2003 se kromě pražského semináře uskutečnilo celkem 10 odborných seminářů a jedna konference na závěr prvního střednědobého programu na léta 2000–2003, kterých se zúčastnili nominovaní čeští kandidáti, především z pedagogických fakult veřejných vysokých škol.

Ve dnech 10.–12. 4. 2003 organizovalo MŠMT ve spolupráci s Radou Evropy 3. Pražské fórum o vzdělávacích reformách v Evropě“ na téma „Zvyšování kvality, vize a realita“. Fóra se účastnilo 51 zahraničních reprezentantů nejvýznamnějších vzdělávacích institucí nejen z Evropy, ale i z Japonska a Spojených států amerických.

Ve dnech 4.–7. 9. 2003 se v prostorách MŠMT uskutečnilo mimořádné zasedání Validační komise Evropského jazykového portfolia Rady Evropy organizované Divizí jazykové politiky Rady Evropy ve spolupráci s MŠMT.

Ve dnech 10.–12. 11. 2003 se uskutečnilo v Athénách 21. zasedání Stálé konference ministrů školství evropských zemí sdružených v Radě Evropy na téma „Interkulturní výchova – jak se vyrovnat s různorodostí a posílit demokracii“. Na konferenci přijali ministři školství dva základní dokumenty: 1) Deklaraci o interkulturní výchově v novém evropském kontextu a 2) Usnesení o zavádění informačních a komunikačních technologií do vzdělávacích systémů v Evropě. Konference se účastnila delegace MŠMT vedená náměstkem ministryně pro regionální školství.

V oblasti vysokého školství se v roce 2003 realizovaly aktivity zejména v rámci priorit Řídicího výboru pro vědu a vysoké školství. V říjnu 2003 byl zástupce ČR zvolen předsedou Řídicího výboru pro vědu a vysoké školství na období jednoho roku. Jak ve funkci místopředsedy, tak později předsedy Řídicího výboru se náš zástupce účastnil řady misí, jejichž hlavním cílem bylo pomoci zemím, které procházejí transformací z totalitních režimů, přejít k demokratičtějšímu uspořádáním např. tím, že jejich systém vysokého školství bude reformován v souladu s prioritami a principy vznikajícího Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání (tzv. „Boloňský proces“) Jednalo se zejména o Ruskou federaci, Ukrajinu, země Balkánského poloostrova. Tato činnost je důležitá nejen jako pomoc daným zemím, ale implicitně seznamuje jak tyto země, tak i evropské experty s naším systémem a jeho silnými stránkami. ČR se aktivně podílela na řešení úkolů v projektu „Řízení vysokého školství“. Důležitá je i spolupráce v rámci sítě středisek poskytujících informační a konzultační činnost v oblasti uznávání vzdělávání sítě ENIC. Aktivním členem je Středisko pro ekvivalenci dokladů o vzdělávání CSVŠ.

V oblasti mládeže se Evropský řídicí výbor pro mezinárodní spolupráci mládeže věnoval na svých dvou pravidelných jednáních otázkám souvisejícím s vytvořením národních rad mládeže a Evropské sítě center mládeže. Výbor dále přijal doporučení Výboru ministrů členských zemí k participaci mladých lidí na lokální a regionální úrovni, projednával doporučení k neformálnímu vzdělávání a přípravu 7. konference evropských ministrů pro mládež. Výbor rovněž obnovil organizaci jazykových kurzů pro mládež a cen Rady Evropy „Mladí aktivní občané Evropy.“

A8.2.2. Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD)

Členství v OECD má pro ČR mimořádný a nenahraditelný význam v mnoha směrech. OECD má nesmírně široký potenciál především analytický a koncepční, z něhož lze čerpat při vzájemném srovnávání a společném hledání odpovědí na složité otázky vzdělávání a školství.

Zástupci MŠMT pokračovali v roce 2003 v členství ve Výboru pro vzdělávání, v Řídící radě Centra pro výzkum a inovace ve vzdělávání (CERI), v Řídící radě programu Institucionálního řízení vysokých škol (IMHE) a v řadě dalších pracovních skupin, zejména nejvýznamnějších programů OECD v oblasti vzdělávání – INES (Indicators of Education System) a PISA (Programme for International Student Achievement). V roce 2003 ČR pokračovala v účasti na projektech „Politika v oblasti poskytování informací, řízení a poradenství“ a „Zpráva o politice v oblasti kariérového řízení“. Dále byla zastoupena v projektu OECD „Role národních systémů kvalifikací při podpoře celoživotního učení“. Účast v tomto projektu nemá charakter plné účasti, ale ČR má možnost využívat výsledků jeho řešení.

V únoru 2003 (6.–8. 2. 2003) se v Dublinu uskutečnilo neformální setkání „vysokých státních úředníků“ odpovědných za vzdělávání v jednotlivých členských zemích OECD, organizované nově vzniklým Direktorátem pro vzdělávání, kterého se účastnila delegace MŠMT. Cílem setkání bylo stanovit v rámci diskuse ty oblasti společných zájmů nebo problémů, kterým by se OECD měla věnovat ve vzdělávací politice v příštích letech.

A8.2.2.1 OECD/IMHE (oblast vysokých škol)

MŠMT je řádným členem programu Institutional Management in Higher Education (IMHE/OECD). Prostřednictvím skupiny vědy a vysokých škol MŠMT a CSVŠ, které reprezentuje v současné době MŠMT v Řídící skupině IMHE, mají vysoké školy možnost účastnit se aktivit tohoto programu.

Účast ČR v aktivitách IMHE v roce 2003:

Aktivita „Trends in Research Management and Support“. Případové studie zpracovala Technická univerzita v Liberci a Západočeská univerzita v Plzni. Komparativní studie za celý projekt byla prezentována na setkání expertů v Brisbane (Austrálie, 2003). V současné době probíhá navazující projekt, kterého se účastní obě zmíněné univerzity.

Aktivita „The Governance and Leadership of Higher Education Institutions“. ČR se aktivně účastnila (prezentace příspěvků a organizace, CSVŠ, VUT, MŠMT) na seminářích pořádaných v Linci, Praze a Amsterdamu. Hlavním výsledkem bude publikace, jejíž příprava se oproti očekávanému harmonogramu zpozdila. Předpoklad byl ukončit práci na publikaci v roce 2003, avšak některé kapitoly nebyly ještě dokončeny (kapitola zpracovaná českými autory je hotová).

Spolupráce zaměřená na Japonsko: V prosinci 2003 byl v Tokiu uspořádán seminář zaměřený na budoucnost univerzit, na který vyslalo MŠMT dvoučlennou delegaci. Reprezentanti ČR jako jediní ze zemí střední a východní Evropy prezentovali na semináři tzv. Country note, což byla studie zpracovaná podle požadavků organizátorů, která bude předmětem srovnávací studie,

přednesli příspěvek a aktivně vystoupili ve dvou workshopech v diskusi o budoucnosti vysokého školství.

Sekretariát IMHE připravil publikaci Education Policy Analysis, v níž byl pro kapitolu o financování použit český příspěvek přednesený na Generální konferenci IMHE.

Řídící výbor IMHE navrhuje pokračovat v aktivitě „Financial monitoring and effective institutional management“. Návrh projektu je zpracováván v Rakousku, ČR se aktivně připojila a počítá se s tím, že zorganizuje vstupní seminář v průběhu roku 2004.

A8.2.3. UNESCO

Nejvýznamnější akcí v oblasti vzdělávání pořádanou UNESCO v roce 2003 bylo **32. zasedání Generální konference UNESCO**, které se konalo ve dnech 29. 9.–17. 10. 2003 v Paříži. Delegace České republiky na konferenci byla vedena ministryní školství, mládeže a tělovýchovy JUDr. Petrou Buzkovou, která se zúčastnila jednání konference v době od 3.–4. října 2003. V delegaci ČR byli dále přítomní, kromě dalších zástupců Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, také zástupci Ministerstva zahraničních věcí, Ministerstva kultury, Ministerstva životního prostředí, Ministerstva informatiky a Akademie věd ČR. Na plenárním zasedání ministryně Buzková přednesla oficiální projev, ve kterém podpořila návrh programu a rozpočtu UNESCO na následující dvouletí a návrhy zaměřené na prioritní úkoly programů UNESCO týkajících se rozvoje školství a výchovy. Zúčastnila se také kulatého stolu ministrů k tématu Zvyšování kvality vzdělávání.

V průběhu roku 2003 MŠMT pokračovalo prostřednictvím České komise pro UNESCO ve spolupráci s odbornými ústavy UNESCO. Poskytlo např. údaje k vyplnění dotazníku Mezinárodního úřadu o vzdělávání v Ženevě týkajícího se kurikulárních dokumentů, posoudilo předložené žádosti o udělení záštity České komise pro UNESCO a zabezpečilo účast zástupců resortu školství na seminářích organizovaných UNESCO.

A8.3. Mnohostranná spolupráce ve vědě a výzkumu

Česká republika je v zastoupení resortem školství, mládeže a tělovýchovy členem nebo spolupracuje s následujícími mezinárodními organizacemi a podílí se na následujících mnohostranných aktivitách v oblasti výzkumu a vývoje: **COST** – The European co-operation in the field of scientific and technical research, **EUREKA**, **CERN** – Evropské centrum pro jaderný výzkum, **SÚJV** – Dubna – Spojený ústav jaderných výzkumů, **ESA** – Evropská kosmická agentura, **NATO** – Science Committee, **OECD**, **Von Kármán institute**, **EMBC** – The European Molecular Biology Conference, **INTAS** – Podpora výzkumu a spolupráce s bývalými státy Sovětské svazu a Ruské federace, **Visegrádská skupina**, **SEI** – Středoevropská iniciativa. Spolupráce se uskutečňuje na základě pravidel stanovených statuty jednotlivých aktivit a především formou společných projektů a účastí na těchto projektech.

A8.4. Vybrané aktivity regionální spolupráce v oblasti vzdělávání, vědy a výzkumu

Spolupráce zemí Visegrádské skupiny (země V4)

V rámci priorit stanovených ČR v době jejího předsednictví zemím V4 (červen 2003 – červen 2004) byla zahájena spolupráce

s Maďarskem v oblasti základního vzdělávání k **problematice romské integrace**, jejímž cílem bylo zahájit proces formulování priorit dekády romské integrace, a s Polskem ve věci národnostního školství, kterou zajišťuje Pedagogické centrum v Českém Těšíně. V oblasti středního vzdělávání se rozvíjela spolupráce při tvorbě učebních dokumentů v oblasti sociální činnosti (se Slovenskem) a v rámci studijního oboru Mechatronika (s Polskem). Spolupráce v oblasti speciálního vzdělávání se realizovala formou konzultace společných otázek a výměnou zkušeností v rámci „Projektu EDS – Visegrad: Exchange of Experiences and Development in Special Needs in the V4“, ke kterému byla v roce 2003 uspořádána jedna přípravná schůzka (v listopadu 2003 v Brně).

Mezinárodní visegrádský fond, který byl ustaven v roce 2000 na podporu společných regionálních projektů z oblasti kulturní, vědecké, výzkumné a vzdělávací spolupráce, výměny mladých lidí a přeshraniční spolupráce, zaznamenal v roce 2003 první vesměs pozitivní zkušenosti z realizace Visegrádského stipendijního programu, který je uplatňován od akademického roku 2003/2004. Pro akademický rok 2003/04 získali 3 čeští uchazeči v rámci výběrových řízení stipendium na doktorandské studium v zemích Visegrádské skupiny a 4 uchazeči získali stipendium v zemích, které nepatří mezi země V4.

V roce 2003 se uskutečnila **tři zasedání smíšených komisí pro vědeckotechnickou spolupráci** (Telč 9.–10. 10. 2003, Budapešť 25.–26. 11. 2003, Varšava, 11.–12. 12. 2003), na kterých byly vybrány společné projekty základního a aplikovaného výzkumu na léta 2004–2005. Česká republika bude spolupracovat se Slovenskem na 71 projektech, s Polskem na 39 a s Maďarskem na 6 projektech.

Uskutečnila se **dvě zasedání polsko-české komise pro humanitní vědy** (10. a 11. zasedání v září 2003 a v říjnu 2003). V rámci 11. zasedání byla udělena medaile Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR II. stupně prof. Michalovi Pulaskému a prof. Ryszardu Gladkiewiczovi. V rámci obou zasedání se uskutečnily vědecké konference.

CEEPUS (Central European Exchange Programme for University Studies)

Program je zaměřen na multilaterální spolupráci mezi zeměmi střední a východní Evropy. Jedná se o Bulharsko, ČR, Chorvatsko, Maďarsko, Polsko, Rakousko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko. Existují i projekty spolupráce se zeměmi jihovýchodní Evropy (balkánskými zeměmi). Do programu se mohou studenti a učitelé zapojit v rámci spolupracující sítě vysokých škol nebo studenti i jako tzv. „free movers“. Ročně vycestuje na zahraniční vysoké školy asi 80 učitelů a 350 studentů.

AKTION

Program pro spolupráci ve vědě a výzkumu probíhající mezi ČR a Rakouskem umožňuje kromě společných projektů též získání stipendia/grantu pro učitele a studenty vysokých škol. Velmi populární jsou společné letní školy, tzv. Sommerkollegs, organizované v ČR, kterých se účastní společně čeští a rakouští studenti. V roce 2003 bylo uděleno českým studentům 37 semestrálních stipendií v celkové délce 127 měsíců, 85 českých studentů se účastnilo letních škol.

A9. Uplatnění absolventů škol na trhu práce

Absolventi škol přicházející na trh práce v období vysoké nezaměstnanosti mají problémy s nalezením zaměstnání, míra jejich nezaměstnanosti je asi dvojnásobná proti starším pracovníkům, výrazně ale závisí na nezaměstnanosti v daném regionu. Výhodou absolventů jsou aktuální odborné znalosti, znalost cizích jazyků, počítačové dovednosti i větší profesní flexibilita. Na druhé straně jsou znevýhodněni nedostatkem praktických pracovních zkušeností, které zaměstnavatelé často požadují.

Absolventi po přechodu na trh práce **hodnotí vzdělání**, které jim poskytla škola, **poměrně příznivě**. Absolventi s maturitním vzděláním uvádějí, že jim škola poskytla široké základní poznatky a dala dobrou možnost specializace. Poněkud hůře hodnotí v tomto směru své vzdělání vyučení. Někteří absolventi nejsou spokojeni s oborem, který vystudovali, hlavním důvodem je, zejména pro vyučené, nízké finanční ohodnocení vykonávané práce. Pro maturanty jsou hlavním důvodem nespokojenosti s oborem obtíže spojené s hledáním zaměstnání. Nespokojené vyučené absolventy najdeme především v oborech skupin Textil a oděvnictví, Zemědělství a Obchod, u maturantů jde o absolventy oborů vzdělání skupin Zemědělství, Stavebnictví a Textil a oděvnictví.

Nejvíce se absolventům **splnily představy** o možnosti seberealizace a využití kvalifikace a vzdělání. Velký je ale podíl mladých pracovníků, kteří jsou nespokojeni s možností funkčního postupu a zvyšování kvalifikace a s vyšší platu.

Téměř 80 % absolventů mělo při hledání zaměstnání zájem o práci odpovídající oboru vzdělání nebo s tímto oborem alespoň volně související. Téměř polovina absolventů při hledání práce samostatně oslovila firmy, na úřad práce se častěji obraceli vyučení. Téměř polovina absolventů se při hledání prvního zaměstnání nesetkala s problémy. S dlouhodobou nezaměstnaností – delší šesti měsíců – získali častěji zkušenost absolventi se základním vzděláním. Skutečnost, že nezaměstnanost postihuje ve větší míře méně vzdělané vrstvy, je známým faktem. Čím vyšší vzdělání, tím příznivější je výchozí pozice pro dobré uplatnění na trhu práce.

Mezi nejméně frekventovanějšími důvody pro **odmítnutí nabízeného zaměstnání** byl uváděn v první řadě plat (subjektivně hodnocený jako nízký), dále velká vzdálenost pracoviště od místa bydliště a délka pracovní doby (či spíše její rozvržení, např. v rámci směnného provozu). S vyšší platu byli nejméně spokojeni vyučení (z těch, kteří odmítli pracovní místo, 72 % uvádělo jako důvod nízký plat).

Hlavním a výrazně převládajícím důvodem, proč absolvent **nezačal pracovat** v zaměstnání, které odpovídá vystudovanému oboru, je skutečnost, že odpovídající zaměstnání nesehnal (50 %); častým důvodem je rovněž špatně placená práce (20 %) a velká vzdálenost od bydliště (12 %). Čím vyšší je míra nezaměstnanosti, tím častěji absolventi uvádějí, že nenašli práci ve svém oboru. Naopak v krajích s nízkou nezaměstnaností v kraji absolventi nepracují v oboru z důvodu špatně placené práce. Skutečnost, že právě žáci přicházející do učebních oborů jsou často nuceni se vzdělávat v oboru, o který nemají zájem, se od-

rází v dalších důvodech (obor ho přestal zajímat, obor nikdy nechtěl dělat, obor vlastně nechtěl studovat).

V současné době mají absolventi větší **problémy s nalezením prvního zaměstnání**, podíl těch, kteří se obracejí na úřady práce, je vyšší než v druhé polovině 90. let, a to zejména u absolventů s nižší úrovní vzdělání. Na druhé straně absolventi často podcení příležitost získat počáteční praxi a nabídku prvního zaměstnání odmítají – nejčastějším důvodem je nízký plat, dále i velká vzdálenost pracoviště od místa bydliště.

Více než 80 % absolventů považuje **pro své zaměstnání za důležité** odborné teoretické znalosti, dovednost samostatně se rozhodovat, dovednost řešit problémy, dovednost nést odpovědnost a dovednost pracovat v týmu. Pouze polovina absolventů uvedla potřebu jazykových znalostí a dovedností v práci s výpočetní technikou, tyto dovednosti nepoužívají spíše mladí lidé s nižší úrovní vzdělání.

Můžeme tedy říci, že mladí lidé většinou vykonávají práci, se kterou jsou **víceméně spokojeni**, pouze malá část z nich vyko-

nává práci, se kterou je nespokojena. Čím vyšší je úroveň vzdělání absolventa, tím častěji absolventi vyjadřují spokojenost s vykonávaným zaměstnáním. Tři čtvrtiny absolventů považují svoji profesi za perspektivní.

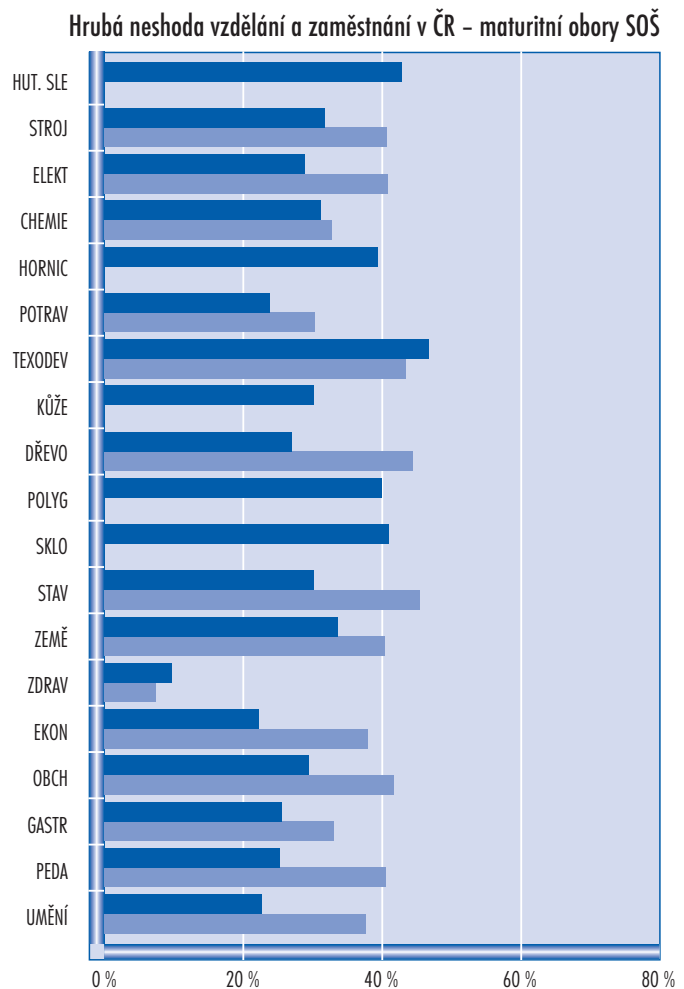
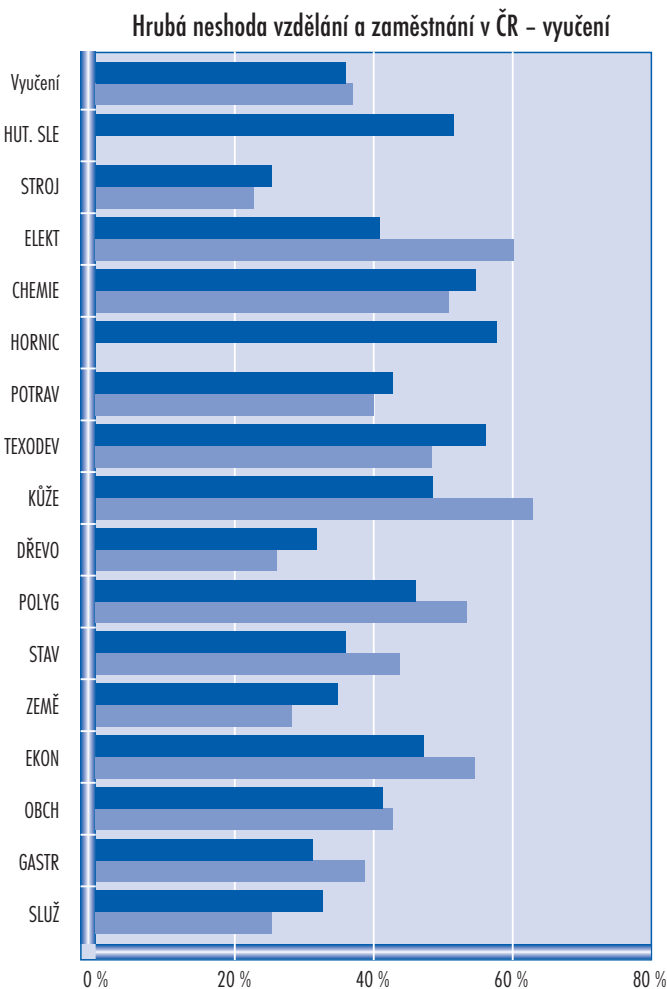
Více než 75 % mladých lidí (bez rozdílu pohlaví) pracuje na pozici, která odpovídá jejich úrovni vzdělání. Poměrně velké procento mladých lidí s vyšší úrovní vzdělání však pracuje na pozicích, které vyžadují úroveň vzdělání nižší. Velmi významným faktorem je i skutečnost, že se požadavky na kvalifikaci u některých (zejména dělnických) profesí stále zvyšují a neplatí, že na těchto pozicích mohou pracovat osoby s nižší úrovní vzdělání.

Důležitým ukazatelem uplatnění absolventů škol na trhu práce je **míra využití získaného vzdělání** v praxi, jinými slovy shoda mezi oborem vzdělání a zaměstnáním. Z výsledků šetření vyplynulo, že 30 % absolventů má zaměstnání, které vůbec nesouvisí s vystudovaným oborem, asi 15 % absolventů získalo uplatnění v příbuzném oboru a pouze asi 55 % mladých lidí má zaměstnání plně odpovídající vystudovanému oboru.

Obrázek 5:

Podíly absolventů (20–24 let) a všech ekonomicky aktivních obyvatel vzdělaných v uvedené skupině oborů, kteří pracují v zaměstnáních, která vůbec nesouvisí s jejich obory vzdělání

■ EAO
■ 20–24 let

Největší shoda vzdělání a vykonávaného zaměstnání je u zdravotnických oborů, u kterých ve zcela odlišném zaměstnání najdeme jen 8 % absolventů. Jedním z důvodů je zřejmě vysoká úroveň poptávky po této pracovní síle na trhu práce. **Opačná situace** nastává u pracovníků, kteří vystudovali některý ze zemědělských oborů. Více než polovina jich pracuje v zaměstnáních, která jsou v rozporu s vystudovaným oborem, a přímo v zemědělství se uplatní jen asi 34 % mladých lidí s tímto vzděláním. Nemalý podíl na tom má i snižující se počet pracovních míst v zemědělství a nízké platové ohodnocení.

Podrobnější pohled na situaci u vyučených a absolventů maturitních oborů SOŠ ukazují následující grafy, v nichž jsou uvedeny údaje hrubé neshody (podíly absolventů, kteří vykonávají zaměstnání, které vůbec nesouvisí s jejich oborem vzdělání) za celek ekonomicky aktivních obyvatel (EAO) a absolventů ve věku 20–24 let.

Dalším ukazatelem uplatnění absolventů na trhu práce je jejich **nezaměstnanost**. V dubnu 2003 dosahovala celková nezaměstnanost v České republice 9,6 % a na úřadech práce bylo registrováno celkem 509,4 tis. nezaměstnaných. Celkový počet evidovaných nezaměstnaných absolventů v dubnu 2003 činil 52,3 tis. a podíl nezaměstnaných absolventů na celkové nezaměstnanosti dosahoval 10,3 %. Hodnoty míry nezaměstnanosti i podíl nezaměstnaných mladých lidí v ČR se v podstatě neliší od průměrných hodnot EU.

*Míra nezaměstnanosti absolventů*²⁴ v dubnu 2003 činila u vyučených 22,7 %, u vyučených s maturitou přesahovala 25,0 %, u absolventů SOŠ s maturitou 14,9 %, u absolventů gymnázií 6,3 %, u absolventů VOŠ 10,6 % a u vysokoškoláků 6,7 %.

Významné je i hodnocení nezaměstnanosti absolventů podle oborové struktury v jednotlivých kategoriích vzdělání.

V kategorii vyučených je vysoká míra nezaměstnanosti absolventů především v chemických (21,3 %) a gastronomických (21,3 %) oborech a u oborů osobních služeb (20,6 %). Také míry nezaměstnanosti absolventů strojírenských (18,2 %) a elektro-technických (16,5 %) učebních oborů jsou stále poměrně vysoké.

Velmi vysoké míry nezaměstnanosti dosahují zejména vyučení a vyučení s maturitou se zaměřením na stavebnictví (24,8 % vyučení a 26,6 % vyučení s maturitou). Tento nepříznivý stav může souviset i se zaměstnáváním levných pracovních sil ze zahraničí a se zaměstnáváním pracovníků načerno, kde někteří z nich mohou být zároveň evidováni na úřadech práce jako nezaměstnaní. Nejnižší míra nezaměstnanosti vyučených absolventů je netradičně (stejně jako u vyučených s maturitou – 7,8 %) u skupiny oborů Hutnictví a slévárenství (8,5 %, 7,8 %), což souvisí s jejich velmi nízkým počtem a nárůstem jejich potřeby.

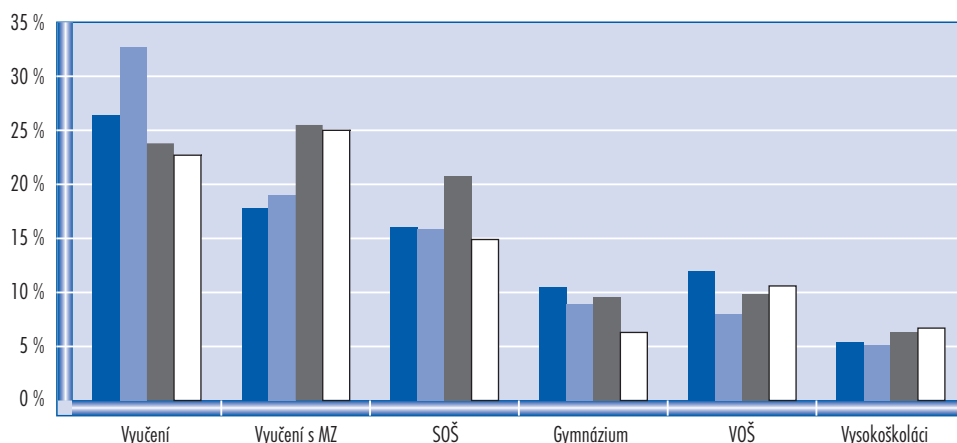
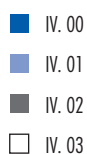
Míra nezaměstnanosti **vyučených s maturitou** je negativně ovlivněna nízkým počtem absolventů nástavbového studia. Většina hlavních skupin oborů této kategorie vzdělání vykazuje meziroční pokles míry nezaměstnanosti disponibilních absolventů. Výjimkou jsou skupiny oborů Ekonomika a administrativy a Obchod. Jako problematická se v současné době u vyučených s maturitou a u absolventů maturitních oborů SOŠ začíná jevit skupina Podnikání v oborech. Jedná se o velmi početnou skupinu oborů, která vykazuje poměrně vysokou míru nezaměstnanosti absolventů (21,0 % vyučení s maturitou a 18,0 % maturanti) i vysoký podíl dlouhodobě nezaměstnaných. Je zřejmé, že se po období úspěšného uplatňování absolventů těchto skupin objevil efekt naplnění potřeby těchto absolventů na trhu práce.

K výraznému poklesu míry nezaměstnanosti v meziročním srovnání došlo u **absolventů s maturitou na SOŠ**. Vysokou míru nezaměstnanosti absolventů nacházíme u oborů rodinných škol – 20,5 % (způsobeno především obtížnou uplatnitelností), oboru Veřejnosprávní činnost – 19,5 %, skupiny oborů Kožedělná a obuvnická výroba a zpracování plastů – 18,6 % (i při velmi malých počtech absolventů) a Podnikání v oborech – 18,0 %. Nejnižší míru nezaměstnanosti absolventů tradičně vykazují zdravotnické obory (4,0 %).

Míra nezaměstnanosti **absolventů VOŠ** v posledních letech mírně roste, přesto zůstává nižší než u středních škol. S potížemi se při hledání pracovního uplatnění setkávají především absolventi zemědělských (19,2 %), potravinářských (14,6 %), strojí-

Obrázek 6:

Míra nezaměstnanosti absolventů podle úrovně dosaženého vzdělání

Zdroj: NÚOV

²⁴ Míra nezaměstnanosti absolventů je dána poměrem počtu nezaměstnaných absolventů konkrétního druhu přípravy či skupiny oborů k celkovému počtu absolventů (tj. zaměstnaných, nezaměstnaných i příp. pokračujících v dalším vzdělávání) v daném druhu přípravy či v dané skupině oborů za poslední dva roky. Hodnota míry nezaměstnanosti vyjadřuje, kolik procent absolventů dané skupiny oborů zůstane bez zaměstnání.

renských (14,3 %) a stavebních (13,9 %) oborů. Nižší míra nezaměstnanosti je ve skupinách oborů Zdravotnictví, Pedagogika, Učitelství a sociální péče a Umění.

Situace absolventů na trhu práce je výrazně ovlivněna **regionálními podmínkami**. Je závislá jak na celkové (obecné registrované) míře nezaměstnanosti, tak i na hospodářské situaci v regionu. Nejpříznivější podmínky pro uplatnění na trhu práce nabízí absolventům kraje s nízkou celkovou nezaměstnaností, což je především Hlavní město Praha, méně příznivé podmínky pro absolventy jsou v Moravskoslezském, Ústeckém a Olomouckém kraji.

Nejvyšší nárůst míry nezaměstnanosti absolventů v průběhu posledních tří let vykazuje kraj Vysočina (zejména vyučení a vyučení s maturitou), dále Liberecký kraj (zejména vyučení a vyšší odborné studium), Moravskoslezský kraj (s výjimkou absolventů SOŠ) a Plzeňský kraj (vyučení s maturitou a vyučení).

Diskutovaná bývá i otázka, **zda proporce absolventů odpovídají proporcím pracovníků** v našem hospodářství. V tabulce 2 je zřejmá současná struktura absolventů, dále ta, kterou lze očekávat v roce 2007, a struktura pracovníků, pokud je rozčleníme podle vzdělání, které by pro své zaměstnání měli mít. V roce 2007 bude vždy asi po 10 % absolventů vzděláno ve skupinách oborů Strojírenství, Elektrotechnika, Gastronomie, hotelnictví a turismus a Ekonomika a administrativa. O něco vyšší než 5% podíl budou mít absolventi stavebních, zemědělských, zdravotnických oborů a skupiny Učitelství a sociální péče, o něco méně pak skupiny Obchod a Zpracování dřeva. Ve zbylých skupinách jsou již podíly výrazně nižší. Podíly budoucích absolventů v podstatě odpovídají podílům pracovníků, výrazný rozpor je mezi podílem absolventů a pracovníků v oblasti gastronomie a hotelnictví (dvojnásobek podílu). Možnosti uplatnění těchto absolventů jsou ovlivněny třemi faktory. Za prvé jde o skutečnost, že polovina pracovníků v této oblasti nemá odpovídající kvalifikaci (tj. téměř 100 tisíc pracovníků), za druhé v této oblasti pracuje velký podíl lidí v rámci rodinných firem formou výpomoci či v rámci „šedé ekonomiky“ a třetím faktorem je předpoklad růstu pracovních příležitostí v této oblasti v mnoha regionech. Určitý nadbytek absolventů lze očekávat také u elektrotechnických oborů, v potravinářství nebo v oblasti veřejnosprávních činností. Zejména v poslední uvedené skupině oborů patří již nyní míry nezaměstnanosti k nejvyšším.

Nedostatečný podíl absolventů bude přetrvávat ve stavebnictví (zde však domácí pracovní síla je nahrazována levnější zahraniční). Nízký podíl budoucích absolventů je v tabulce zapsán také u hornictví a hutnictví, textilnictví či kožedělné výroby. U těchto odvětví však přetrvává velký počet pracovníků, připravených v daných oborech, s mnohaletou praxí, kteří jsou nyní nezaměstnaní nebo v zaměstnáních vyžadujících jinou kvalifikaci. Rovněž se očekává pokračování současných tendencí, kdy produkce bývá buď omezována, nebo úplně rušena. Nedostatek některých skupin pracovníků (např. šičky) vyplývá ze špatných pracovních a mzdových podmínek vyvolaných snahou zajistit konkurenceschopnost dané výroby (např. proti levnému zboží z nezdáných dovozů na černý trh).

Na možnosti uplatnění absolventů je potřebné se dívat i z **perspektivního pohledu**. Současné poznatky z analýz situ-

Tabulka 2: Porovnání proporcí absolventů a pracovníků

Podíl jednotlivých skupin oborů (v %)	absolventi (2003)	absolventi (2007)*	pracovníci (2002)
21 Hornictví, hutnictví	0,2	0,2	1,5
23 Strojírenství	11,9	11,1	11
26 Elektrotechnika	10,8	10,3	7,6
28 Technická chemie	1,2	0,9	2
29 Potravinářství	2,7	2,7	1,3
31 Textil, oděvnictví	2,3	1,9	2,2
32 Kožedělná výroba	0,1	0,1	0,2
33 Zpracování dřeva, polygrafie	4,1	3,9	2,3
36 Stavebnictví	6,6	7	8,4
37 Doprava a spoje	1,3	1,2	2
41 Zemědělství a lesnictví	6,3	6	4,2
53 Zdravotnictví	5,8	5,4	4,1
63 Ekonomika a administrativa	10,9	11,2	15,2
64 Podnikání v oborech, odvětví	2,1	2,3	0,6
65 Gastronomie, hotelnictví	10	10,8	4,2
66 Obchod	4	4	6,1
68 Práva, veřejnosprávní činnosti	2,8	2,7	0,6
69 Osobní a provozní služby	3	3,1	5,1
75 Učitelství a sociální péče	5,7	5,2	4,6

* předpoklad

Zdroj: NÚOV

ace v nezaměstnanosti i dalších ukazatelů umožňují konstatovat, že vzdělanostní i oborová struktura absolventů přicházejících na trh práce je vyvážená a v podstatě odpovídá současným potřebám trhu práce. Z porovnání se situací v zemích EU pak vyplývá, že podíl pracovníků primárního sektoru je srovnatelný s průměrem Evropské unie a nelze očekávat výraznější změny. Naproti tomu lze očekávat strukturální přesuny mezi sekundárním a terciárním sektorem – zaměstnanost v prvním jmenovaném je oproti průměru EU stále přibližně o 10 procentních bodů vyšší, terciární sektor je stejným rozdílem poddimenzován.

A10. Volnočasové aktivity dětí a mládeže

Pojem volný čas není jen vymezením určitého časového úseku, ale především důležitým osobním a celospolečenským fenoménem. Jak potenciál volného času dokážeme využít, záleží v první řadě na naší motivaci a potřebě seberealizace. Velmi důležitá je však i kvalita podmínek, které pro účelné trávení volného času vytváří společnost. Atraktivní a motivující prostředí pomáhá přilákat do center volného času především děti a mládež, zaujmout je a vypěstovat v nich celoživotní aktivní přístup ke sféře volného času.

A10.1. Volný čas a legislativní východiska

A10.1.1. Mezinárodní dokumenty vztahující se k volnému času

- Úmluva o právech dítěte (Convention on the Rights of the Child), přijata v New Yorku r. 1989, pro ČSFR vstoupila v platnost sdělením FMZV č.104/1991 Sb.
- Bílá kniha Evropské komise o mládeži (White Paper on Youth), schválena Evropským parlamentem v květnu 2002.

A10.1.2. Právní předpisy ČR vztahující se k volnému času

- Ústava České republiky
- Listina základních práv a svobod
- Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže do roku 2007, přijata usnesením vlády ČR č. 343 ze dne 7. 4. 2003.
- **Zákon č. 29/1984 Sb.**, o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol, ve znění pozdějších předpisů. Oblasti volného času se týká § 45 odst.1 a § 50 odst.1.
- **Zákon č. 564/1990 Sb.**, o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění zákona č. 258/2000 Sb. Vymezuje výkon státní správy a samosprávy mj. vzhledem ke školám a školským zařízením.
- **Vyhláška č. 432/1992 Sb.**, o střediscích pro volný čas dětí a mládeže.
- **Vyhláška č. 87/1992 Sb.**, o školních družinách a školních klubech.
- **Vyhláška č. 285/2003 Sb.**, o organizaci a financování soutěží a přehlídek pro žáky.

Poznámka: na internetových stránkách Institutu dětí a mládeže MŠMT je zveřejněn další přehled právních norem pro oblast využívání volného času dětí a mládeže včetně předpisů pro konkrétní volnočasové aktivity (dětské tábory apod.).

A10.2. Volný čas a školská zařízení

A10.2.1. Střediska pro volný čas dětí a mládeže

Střediska pro volný čas (dále SVČ) jsou školská zařízení pro zájmové vzdělávání, která pokrývají největší část mimoškolních zájmů a aktivit dětí a mládeže. Jsou účinným nástrojem ovlivňování účelného trávení volného času, mají významný podíl na formování osobnosti mladých lidí a na podpoře rozvíjení jejich přirozených zájmů, potřeb a talentu. I když v ČR dochází v poslední době k poklesu dětské populace, počet účastníků v zájmových útvarech SVČ zůstává dle statistických údajů neměnný.

K zájmové činnosti pravidelně realizované v SVČ přistupují v posledních letech další, volněji pojaté aktivity. Tato tendence odpovídá celospolečenskému trendu odklonu od organizovaných forem činností a koresponduje s volnějším pojetím životního stylu společnosti a s představami zejména starších dětí.

Pravidelná zájmová činnost ve střediscích je organizována v zájmových útvarech. Činnost příležitostná zahrnuje nabídku příležitostných nebo cyklických akcí výchovně-vzdělávacího a rekreačního charakteru. Nejvolnějsími formami jsou spontánní aktivity, jejichž účastníci nepodléhají registraci ani jiným povinnostem. SVČ dále organizují prázdninové pobyty, soutěže a přehlídky, rozvíjejí individuální práci s talentovanými dětmi a mládeží, realizují výukové programy pro mládež z různých stupňů škol, případně vyvíjejí odbornou metodickou činnost v oblasti volného času.

Podmínky pro práci jednotlivých SVČ jsou sice značně odlišné v závislosti na umístění a vybavení střediska, počtu dětí ve spádové lokalitě, personálním obsazení atd., ve své většině však střediska plní velmi kvalitně funkci organizátora smysluplného a aktivního využití volného času mladých lidí.

Střediska systematicky zabezpečují pro žáky celoročně několik desítek soutěží úzce navazujících na školní vzdělávací před-

měty na úseku přírodovědných předmětů, jazykového vzdělávání a dále v umělecko-kulturní i sportovní oblasti. Většina těchto soutěží nevyžaduje finanční spoluúčast žáků. Vítězové celostátních kol jsou vysíláni na mezinárodní soutěže.

V r. 2003 pracovalo na území ČR celkem 291 SVČ s 221 058 dětmi zapojenými v pravidelné činnosti, 2 955 335 dětí navštívilo příležitostně akce a 88 647 dětí se zúčastnilo táborů organizovaných SVČ.

A10.2.2. Školní družiny a školní kluby

Školní družiny a školní kluby představují další školská zařízení pro zájmové vzdělávání, v nichž se uskutečňuje výchovně-vzdělávací činnost pro děti a mládež mimo vyučování. Družiny a kluby realizují různé formy odpočinkových, rekreačních a zájmových činností a koordinují je tak, aby se v místním měřítku vhodně doplňovaly, případně organizují společné akce.

Ve školním roce 2002/2003 pracovalo v ČR 4 203 školních družin, které navštěvovalo 218 988 žáků, a 520 školních klubů s 50 849 členy.

A10.2.3. Základní umělecké školy

Základní umělecké školy pečují o vhodné vyplnění volného času mladé generace prostřednictvím zájmových činností estetického charakteru. Rozvíjejí specifické vědomosti a dovednosti dětí v oborech hudebních, hudebně pohybových, výtvarných a literárně dramatických a připravují žáky pro studium na středních a vysokých školách s uměleckým zaměřením.

Ve školním roce 2002/2003 rozvíjelo v ČR činnost 470 ZUŠ s 222 101 žákem.

A10.3. Volný čas a činnost nestátních neziskových organizací

Nestátní neziskové organizace se významně podílejí na nabídce volnočasových, zájmových, vzdělávacích a výchovných aktivit pro děti a mládež a doplňují tak působení škol a školských zařízení v této oblasti. Jejich činnost je zaměřena nejen na vlastní členskou základnu, ale je otevřena i pro neorganizované děti a mládež.

V oblasti práce s dětmi a mládeží působí tyto typy NNO:

- občanská sdružení vyvíjející činnost podle zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, ve znění pozdějších předpisů,
- obecně prospěšné společnosti zřízené podle zákona č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech, ve znění pozdějších předpisů,
- církevní právnické osoby zřízené podle zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, ve znění zákona č. 4/2003 Sb.,
- nadace a nadační fondy zřízené podle zákona č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech, ve znění pozdějších předpisů.

Pro podporu činností prvních tří typů NNO byly podle zákona č. 218/2000 Sb. využity Programy státní podpory práce s dětmi a mládeží pro roky 2003 a 2004, dotované MŠMT. Pro rok 2003 byly vyhlášeny programy Střechy (podpora aktivit střechních organizací dětí a mládeže), Sdružení (podpora kmenových aktivit

NNO s celostátní a nadregionální působností) a Zahraničí (aktivity NNO v oblasti mobility a mezinárodní spolupráce).

Ze strany MŠMT bylo doporučeno 122 projektů s celkovou dotací 159 492 700 Kč. Z těchto prostředků bylo převedeno 11 600 000 Kč na krajské úřady, které dotovaly NNO s místní a regionální působností.

A10.4. Volný čas a činnost přímo řízených organizací MŠMT

A10.4.1. Institut dětí a mládeže MŠMT Praha

Institut dětí a mládeže je účelové zařízení MŠMT pro oblast zájmového vzdělávání. Vyvíjí činnosti v oblastech péče o talentovanou mládež, soutěží a přehlídek, výzkumné činnosti v oblasti mládeže, podpory mezinárodní činnosti mládežnických subjektů, dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků školských zařízení pro zájmové vzdělávání, poskytování informací prostřednictvím Informačního centra pro mládež, zabezpečuje realizaci Programu podpory nestátních neziskových organizací, provádí poznávací a analytickou činnost.

Česká národní agentura programu Mládež realizuje jeden z neformálních vzdělávacích programů Evropské unie. V tomto programu jsou podporovány aktivity Výměnné pobyty, Mládež pro Evropu, Evropská dobrovolná služba, Iniciativy mládeže, Společné aktivity a Podpůrná opatření. Projekty schválené v programu Mládež získávají finanční podporu Evropské unie. ČNA je organizačně začleněna v IDM.

Program Eurodesk je součástí informačního systému mládeže a umožňuje vyhledat informace o vzdělání nebo zaměstnání pro mladé lidi v členských zemích EU.

A10.4.2 Institut zájmového vzdělávání MŠMT Hořovice

Institut zájmového vzdělávání je přímo řízeným účelovým zařízením MŠMT pro oblast zájmového vzdělávání a péči o volný čas dětí a mládeže. Jeho činnost je zaměřena především do oblasti metodického působení na školská zařízení pro zájmové vzdělávání, zejména střediska pro volný čas a školní kluby, dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků školských zařízení pro zá-

jmové vzdělávání, odborné přípravy dobrovolných a profesionálních pracovníků s dětmi a mládeží, práce s národnostními menšinami a programu Participace dětí a mládeže.

A10.4.3 Středisko vzdělávání, informací a služeb MŠMT Prachatic

Středisko vzdělávání, informací a služeb je příspěvkovou organizací přímo řízenou MŠMT pro oblast zájmového vzdělávání a péči o volný čas dětí a mládeže. Jeho činnost je zaměřena především do oblasti metodického působení pro školní družiny a domovy mládeže, dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků školských zařízení pro zájmové vzdělávání, odborné přípravy dobrovolných pracovníků s dětmi a mládeží a environmentální výchovy.

A10.4.4 Tandem Plzeň – koordinační centrum česko-německých výměn mládeže

Tato agentura je administrativně začleněna do Západočeské univerzity, její plán aktivit je však schvalován MŠMT. Činnost Tandemu se zaměřuje na česko-německou spolupráci mladých lidí.

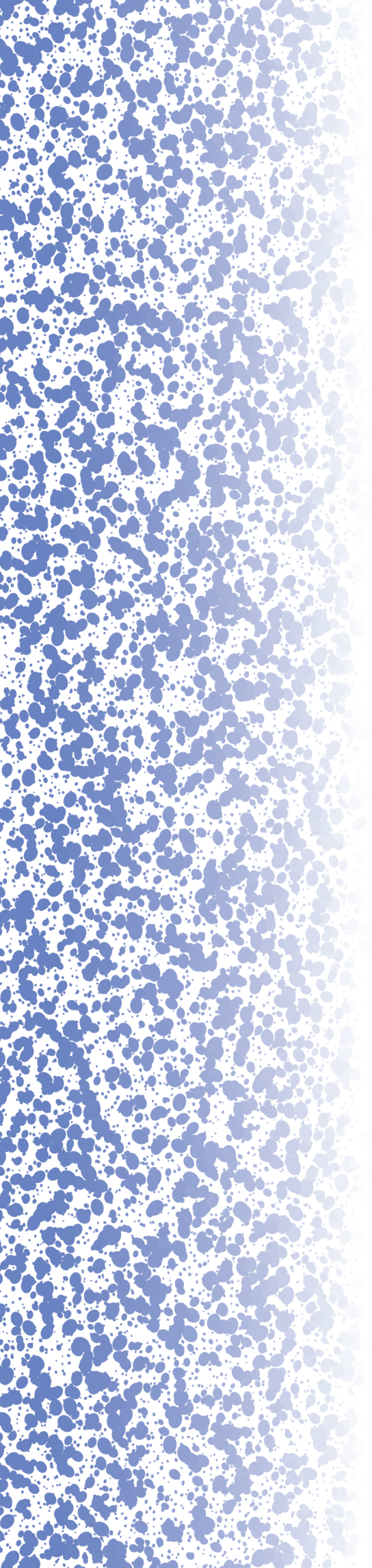
A10.5. Další užitečné odkazy

http://www.borovice.cz/	tipy na ubytování, cestování, volný čas, katalog táborů
http://www.ceskaskola.cz/	stránky ke školní i mimoškolní činnosti
http://www.crdm.cz/	Česká rada dětí a mládeže
http://www.eaicy.cz/	Evropská asociace zařízení pro volný čas dětí a mládeže
http://europa.eu.int/youth/	Evropský portál pro mládež
http://www.neziskovky.cz/	Informační centrum neziskových organizací
http://evropa.adam.cz/	Informační server o mládeži v Evropě pro mládež v ČR

B

VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVA V ROCE 2003

B VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVA V ROCE 2003

B1. Regionální školství

B1.1. Státní správa a samospráva v regionálním školství

V oblasti školství, mládeže a tělovýchovy byly změny upraveny zákonem č. 284/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Změny, které tento zákon přinesl, lze s ohledem na jejich obsah rozdělit do několika skupin:

- změny týkající se druhé etapy reformy veřejné správy (zrušení okresních úřadů a přenesení některých pravomocí na obce s rozšířenou působností ke dni 1. 1. 2003),
- změny týkající se právního postavení škol, předškolních a školských zařízení,
- změny související s přípravou České republiky na vstup do Evropské unie,
- změny týkající se České školní inspekce.

Státní správu ve školství vykonávají podle zákona č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů:

- ředitel školy, ředitel (vedoucí) předškolního zařízení nebo školského zařízení,
- obecní úřady obcí s rozšířenou působností (dle zákona č. 314/2002 Sb.),
- krajské úřady,
- Česká školní inspekce,
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy,
- jiné ústřední orgány státní správy (Ministerstvo vnitra, Ministerstvo obrany, Ministerstvo spravedlnosti).

Samosprávu ve školství vykonávají:

- obec,
- kraj,
- rady škol, jsou-li ustaveny.

B1.1.1. Státní správa v regionálním školství

V roce 2003 přecházely postupně působnosti rušených okresních úřadů v oblasti státní správy ve školství na krajské úřady a na obce s rozšířenou působností.

Obecní úřady obcí s rozšířenou působností zabezpečují (v oblasti školství) především přípravné, podpůrné a upřesňující činnosti v procesu přípravy rozpočtu pro školy, předškolní zařízení a školská zařízení zřizované obcí. Jejich podklady umožňují krajskému úřadu, který nese zákonnou odpovědnost za výsledný rozpis rozpočtu obecních škol, předškolních a školských zařízení (§ 8 odst. 3 zákona č. 564/1990 Sb.), získat přehled o územních specifikách, k nimž by měl jinak krajský úřad jen velmi ztížený přístup.

Zapojení obecních úřadů obcí s rozšířenou působností do procesu zúčtování a rozborové činnosti vytváří nezbytnou zpětnou vazbu pro zpracování návrhů rozpisu rozpočtu podle nového § 4 písm. a) zákona č. 564/1990 Sb.

Na základě propojení s obecními úřady pak krajské úřady rozepisují a přidělují finanční prostředky na tzv. „přímé vzdělávací výdaje“ (definované v § 8 odst. 2 zákona č. 564/1990 Sb.) pro školy, předškolní zařízení a školská zařízení zřizované a spravované obcemi. Zároveň krajské úřady provádějí kontrolu využití takto přidělených finančních prostředků.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Ústředním orgánem státní správy pro oblast školství zůstává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen ministerstvo), které nejen řídí výkon státní správy ve školství, ale zároveň vytváří podmínky pro realizaci cílů výchovy a vzdělávání, řídí předškolní zařízení, školy a školská zařízení ve věcech výchovy a vzdělávání. Současně řídí a koordinuje tvorbu dlouhodobých záměrů vzdělávání a rozvoje výchovně-vzdělávací soustavy na úrovni krajů.

Ministerstvo vede síť všech škol, školských zařízení a předškolních zařízení všech zřizovatelů, zařazuje školy a školská zařízení (s výjimkou předškolních a školských zařízení zřizovaných obcemi a pracovišť praktického vyučování) do sítě škol, předškolních a školských zařízení na základě žádosti předložené zřizovatelem prostřednictvím kraje, uděluje souhlas se jmenováním a odvoláváním ředitelů škol a školských zařízení zřizovaných krajem.

Dále stanovuje závazný postup a metodiku předávání dat z dokumentace a evidencí škol a školských zařízení, formu, termíny a způsob předávání dat, stanovuje vyhláškou pravidla pro hodnocení a klasifikaci žáků, druhy výchovných opatření a postup při jejich ukládání, stanoví podmínky a organizaci přijímání žáků do středních škol apod.

Ministerstvo vykonává zřizovatelskou funkci vůči školským zařízením pro výkon ústavní a ochranné výchovy a vůči zařízeními pro další vzdělávání pedagogických pracovníků.

Se změnami zákonných úprav se konkretizují kompetence ministerstva při distribuci finančních prostředků státního rozpočtu na školy a školská zařízení, které zřizuje, a na církevní školy, předškolní a školská zařízení zřizované registrovanými církvemi nebo náboženskými společnostmi, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštních práv podle zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církvi a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech).

Dne 1. 1. 2003 nabyl účinnosti § 12 odst. 5 písm. m) až r) zákona č. 564/1990 Sb. Z nového § 12 odst. 5 písm. m) vyplývá kompetence ministerstva stanovit zásady, kterými se bude závazně řídit obecní úřad obce s rozšířenou působností při přípravě návrhu rozpisu rozpočtu pro školy, předškolní zařízení a školská zařízení zřizované obcí.

S tím souvisí i kompetence ministerstva stanovit závazný postup pro vyúčtování dotací poskytnutých ze státního rozpočtu soukromým a církevním školám a školským zařízením, dále ke stanovení závazné osnovy postupu při vypracování a termínů

předložení rozborů hospodaření škol a školských zařízení, kterým jsou podle zákona č. 564/1990 Sb. ze státního rozpočtu poskytovány finanční prostředky na krytí jejich výdajů.

Kromě toho je upravena kompetence ministerstva stanovit spolu s Ministerstvem financí závazný postup a vydat závazné pokyny k zúčtování finančních prostředků státního rozpočtu poskytnutých z kapitoly ministerstva a dále pro účetní závěrku a zpracování účetních a finančních výkazů.

Ministerstvo vnitra, Ministerstvo obrany, Ministerstvo spravedlnosti

Kromě ministerstva školství mají v oblasti vzdělávacích institucí zřizovatelské pravomoci i Ministerstvo vnitra (policejní školy), Ministerstvo obrany (vojenské školy a konzervatoř) a Ministerstvo spravedlnosti.

Krajské úřady

Zcela novým prvkem v oblasti státní správy ve školství jsou od roku 2001 krajské úřady. Tyto úřady převzaly část kompetencí školských úřadů, získaly však i kompetence nové a díky jejich zavedení a přesunu části pravomocí na ně se školský systém decentralizoval. Vedoucího odboru krajského úřadu odpovědného za výkon státní správy ve školství na úrovni kraje jmenuje a odvolává rada kraje se souhlasem ministerstva. Krajský úřad zpracovává a každé dva roky upřesňuje a zveřejňuje dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně-vzdělávací soustavy.

Krajský úřad zařazuje do sítě škol, předškolních a školských zařízení předškolní a školská zařízení zřizovaná obcemi a pracoviště praktického vyučování. Přijímá opatření na základě výsledků školní inspekce, rozhoduje o nostrifikaci vysvědčení vydaných zahraničními školami, rozhoduje o osvobození žáků od povinnosti docházet do školy a o osvobození žáků od povinné školní docházky, povoluje výjimky při přijímání žáků ke studiu na středních školách, uděluje souhlas se jmenováním a odvoláváním ředitelů škol, předškolních a školských zařízení zřizovaných obcemi apod.

Krajský úřad přiděluje školám, předškolním a školským zařízením zřizovaným krajem nebo obcemi finanční prostředky na platy a náhrady platů (případně mzdy a náhrady mezd), na odměny za pracovní pohotovost apod., dále finanční prostředky na učební pomůcky, učebnice a školní potřeby, pokud se žákům poskytují bezplatně. Krajský úřad dále ekonomicky zabezpečuje školy, předškolní a školská zařízení zřizované církvemi nebo náboženskými společnostmi a provádí s nimi finanční vypořádání, soukromým školám, předškolním a školským zařízením přiděluje finanční dotaci v rozsahu a za podmínek stanovených ministerstvem. U škol, předškolních a školských zařízení, které zřizuje a které nemají právní subjektivitu, plní úlohu zaměstnavatele.

Obecní úřady obcí s rozšířenou působností

Obecní úřady obcí s rozšířenou působností zpracovávají návrh rozpočtu, zpracovávají a předkládají krajskému úřadu rozbor hospodaření, připravují podklady pro zúčtování prostředků státního rozpočtu, zajišťují podklady pro sumarizaci účetní závěrky a účetních a finančních výkazů a shromažďují

a zpracovávají data z dokumentace a evidencí za školy a školská zařízení zřizované v obvodu jejich působnosti.

Ředitelé školských institucí

V důsledku posílení autonomie jednotlivých škol a v důsledku udělení právní subjektivity se výrazně zvýšily nároky na ředitele škol. Ředitel školy musí zvládnout dovednosti strategického řízení a plánování, vytvářet rozpočet školy, zajišťovat rozvoj školy, garantovat proces učení, hodnotit žáky, ale i učitele, spolupracovat s rodiči, obcemi, úřady a dalšími školami (leckdy i na mezinárodní úrovni).

Ředitel se stal plně odpovědným za efektivní využívání finančních prostředků i vytváření podmínek pro práci rady školy, pokud je zřízena. Jako ředitel instituce, která je právnickou osobou, má pravomoci vedoucího v oblasti pracovně právních vztahů, má zodpovědnost za vypracování a zpřístupnění výroční zprávy školy či školského zařízení. Rozhoduje o přijetí či nepřijetí žáka do školy či zařízení, o uznání předchozího vzdělání, o přidělení stipendia, o přerušení studia, o odkladu povinné školní docházky, o vyloučení žáka atd.

Česká školní inspekce

Česká školní inspekce (dále ČŠI) je zřízena ustanovením § 18 zákona č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, jako orgán státní správy. Ze zákona plyne pro ČŠI obecný úkol: kontrola, monitorování a hodnocení průběhu a výsledků vzdělávacího procesu, materiálních a personálních podmínek, prověřování stížností na činnost škol a jejich ředitelů.

V roce 2003 byla vyhláškou MŠMT č. 109/2003 Sb. zpřesněna organizace, výkon a úkoly školní inspekce, a to v souladu s § 19 odst. 8 zákona č. 56 4/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění zákona č. 139/1995 Sb. a zákona č. 132/2000 Sb.

Uvedené změny se promítly do konkrétních úkolů ČŠI :

- ČŠI sestavuje a upravuje plán hlavních úkolů, a to na základě požadavků ministerstva a s přihlédnutím k požadavkům krajů, obcí a ostatních zřizovatelů škol, předškolních zařízení a školských zařízení zařazených do sítě škol, předškolních zařízení a školských zařízení (dále jen „škola“), ředitelů škol, krajských úřadů, obecních úřadů a rad škol, popřípadě podniků fyzických a právnických osob.
- Ústřední školní inspektor předkládá ministerstvu každoročně do 30. listopadu výroční zprávu ČŠI za uplynulý školní rok a do 31. srpna plán hlavních úkolů ČŠI na následující školní rok.
- ČŠI vykonává školní inspekce, v jejichž rámci zjišťuje, hodnotí a zveřejňuje informace o průběhu a výsledcích výchovy a vzdělávání,
- zjišťuje, hodnotí a zveřejňuje informace o zjištěných podmínkách výchovy a vzdělávání,
- vykonává státní kontrolu dodržování právních předpisů a veřejnosprávní kontrolu hospodaření s finančními prostředky státního rozpočtu na místě ve školách včetně středisek praktického vyučování a pracovišť praktického vyučování nebo v jedné anebo více součástech školy.

B1.1.2. Samospráva v regionálním školství

Kraj jako vyšší územní samosprávný celek přebírá v regionálním školství dřívější zřizovatelskou funkci MŠMT – je povinen vytvářet podmínky pro zajištění vzdělávání ve speciálních předškolních zařízeních, podmínky pro plnění povinné školní docházky ve zvláštních a speciálních základních školách, podmínky pro zajištění vzdělávání v odborných učilištích, ve středních odborných učilištích, středních odborných školách, gymnáziích, konzervatořích, vyšších odborných školách a školských zařízeních jim sloužících a podmínky pro péči o děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou v dětských domovech. Zřizuje a zrušuje tedy střední školy, odborná učiliště, vyšší odborné školy, konzervatoře, speciální základní školy, zvláštní školy, speciální předškolní zařízení, zařízení těmto školám sloužící, dále základní umělecké školy, dětské domovy, školy a předškolní zařízení při zdravotnických zařízeních a některá další zařízení. U těchto škol a školských zařízení se souhlasem ministerstva a na základě konkursních řízení kraj jmenuje ředitele, dále těmto školám zabezpečuje investiční výdaje a neinvestiční náklady kromě mzdových, nákladů na pořízení učebnic, školních pomůcek a potřeb hrazených státem. V případě potřeby u předškolních zařízení, škol a školských zařízení zabezpečuje vyučování v jiném jazyce než českém.

Hlavní úlohou obcí v oblasti samosprávy ve školství je zřizování mateřských a základních škol a školských zařízení (mají pravomoc zřizovatelů, ředitele škol a školských zařízení však jmenují pouze se souhlasem krajského úřadu). Obce hradí především kapitálové náklady na údržbu a provoz investičního majetku. Obce finančně zabezpečují náklady spojené s povinnou školní docházkou dětí. Pokud žák plní povinnou školní docházku ve škole v jiné obci, hradí domovská obec zákonem stanovené neinvestiční výdaje této obci. Obec rovněž zabezpečuje stravování dětí navštěvujících zařízení, která tato obec zřizuje.

Ve škole může být zřízena rada školy, která umožňuje zákonným zástupcům nezletilých žáků, zletilým žákům, pracovníkům školy, občanům obce a dalším osobám podílet se na správě školy. Pokud je rada školy zřízena, plní funkci veřejné kontroly. Jejím hlavním úkolem je schvalování výroční zprávy školy, zprávy o hospodaření, vyjadřování se ke koncepci vývoje školy a v neposlední řadě i ke jmenování a odvolávání jejího ředitele.

B1.2. Předškolní vzdělávání

Předškolní vzdělávání má velký význam pro rozvoj osobnosti dítěte. Je zabezpečováno především mateřskými školami, speciálními mateřskými školami (pro děti se zdravotním postižením) a mateřskými školami při dětských domovech. Do systému předškolní výchovy lze zařadit i docházku do přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním, jejichž hlavním úkolem je připravit děti s horší sociální adaptací na vstup do školského prostředí.

Rámcový program pro předškolní vzdělávání představuje obecně platný dokument pro mateřské školy a je pro ně závazný od 1. 9. 2003. Tento rámcový vzdělávací program představuje základní osnovu pedagogického programu v předškolních institucích a formuluje obecné cíle předškolního vzdělávání a jeho rámcový obsah (v oblastech biologické, psychologické, interper-

sonální, sociálněkulturní a environmentální). Tvorba školního vzdělávacího programu je plně v kompetenci ředitelky mateřské školy.

Mateřské školy navštěvují děti ve věku od tří let do dovršení věku šesti let. Mimořádně jsou přijímány i děti mladší a na základě odkladů povinné školní docházky i děti starší šesti let. Snahou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je zajistit co nejvyšší účast dětí v předškolním vzdělávání včetně organizačního opatření tak, aby nebyly z docházky vyřazovány děti, jejichž matky jsou na mateřské dovolené nebo nezaměstnané. V posledním roce před zahájením povinné školní docházky (tedy u dětí pětiletých) je v dlouhodobém záměru zajistit bezplatné předškolní vzdělávání, aby se před vstupem do základní školy vyrovnaly rozdíly v komunikativních dovednostech a myšlení, rozvíjela se tvořivost a fantazie dětí a v neposlední řadě aby se docházkou do předškolního vzdělávání pomohlo dětem překonávat či zmírnit různé handicap, které u nich mohou způsobovat problémy po vstupu do základní školy.

Počet mateřských škol v posledních letech klesá, i když s o něco menší dynamikou, než vykazuje pokles populace 3–5 letých dětí – ve školním roce 2002/03 bylo v ČR 5 558 mateřských škol, v roce 2003/04 již jen 4 842 škol. Pokles počtu mateřských škol je způsoben jednak jejich rušením, jednak slučováním více škol pod jeden právní subjekt. Naprostá většina mateřských škol je zřizována obcemi (98,4 %), což zajišťuje odpovídající dostupnost sítě těchto předškolních zařízení. Jednu mateřskou školu navštěvuje v průměru 58 dětí. Ve srovnání se školním rokem 2002/03 je to o 8 dětí více, což odráží skutečnost, že se některé mateřské školy slučují. Docházka do mateřské školy je povinná, přesto navštěvuje mateřské školy 79 % všech tříletých dětí, 93 % čtyřletých a 94 % všech pětiletých dětí. V posledních čtyřech letech vzrostl i podíl dětí šestiletých s odkladem povinné školní docházky navštěvujících mateřské školy – v roce 2003/04 se jednalo o 24 % šestiletých dětí. Obdobný trend se projevuje i v podílu dětí mladších tří let v mateřských školách (25 % populačního ročníku).

Děti se zdravotním, mentálním i sociálním postižením mohou navštěvovat speciální mateřské školy (225 škol v roce 2003/04 s 5,8 tis. zapsaných dětí) a mateřské školy při dětských domovech (5 škol se 76 dětmi v roce 2003/04). Kromě toho mohou být děti se zdravotním postižením integrovány i do běžných škol, ať už do běžných tříd (2 001 dětí), nebo do speciálních a specializovaných tříd (4 423 dětí). Celkově děti se zdravotním postižením v roce 2002/03 tvořily 2,3 % všech dětí zapsaných do běžných mateřských škol.

Do systému předškolního vzdělávání je možné zařadit i přípravné třídy pro děti se sociálním znevýhodněním. V roce 2003/04 bylo zřízeno celkem 137 tříd (11 v mateřských, 81 v základních a 45 ve speciálních základních školách), které navštěvovalo celkem 1 824 dětí.

Mezi kraji s vyšší koncentrací větších měst (kde existují i větší mateřské školy) a kraji s vyšší koncentrací malých obcí (kde v důsledku dopravní dostupnosti nemohou velké mateřské školy vznikat) jsou rozdíly především ve velikosti mateřských škol – v průměru největší školy (podle počtu dětí) jsou v Praze, v Mo-

ravskoslezském a Ústeckém kraji. Určité rozdíly jsou i v podílu soukromých a církevních mateřských škol v jednotlivých regionech – největší podíl soukromých a církevních mateřských škol, který výsoce převyšuje celorepublikový průměr 1,5 % škol, je v Moravskoslezském kraji (3,8 % škol), kde tyto školy navštěvuje také nejvyšší podíl dětí (3,3 %), a v Praze (3,2 % škol, navštěvuje je však pouze 1,7 % dětí).

Tabulka 3: Základní charakteristiky sítě mateřských škol – podle krajů v roce 2003/04

Kraj	MŠ celkem		Soukromé a církevní MŠ		Průměrná velikost MŠ celkem dětí
	počet zařízení	počet dětí	počet zařízení	počet dětí	
Praha	310	27 226	3,2 %	1,7 %	88
Středočeský	615	30 765	1,8 %	1,2 %	50
Jihočeský	301	18 673	2,0 %	1,4 %	62
Plzeňský	262	15 004	0,4 %	0,2 %	57
Karlovarský	140	8 227	0,7 %	0,4 %	59
Ústecký	326	22 257	1,2 %	0,9 %	68
Liberecký	213	12 275	2,8 %	2,0 %	58
Královéhradecký	296	15 478	0,3 %	0,5 %	52
Paroubický	314	15 182	0,0 %	0,0 %	48
Vysočina	284	15 289	0,7 %	0,3 %	54
Jihomoravský	622	30 977	1,1 %	1,0 %	50
Olomoucký	374	18 472	1,1 %	2,1 %	49
Zlínský	309	16 694	1,0 %	0,4 %	54
Moravskoslezský	476	33 972	3,8 %	3,3 %	71
ČR celkem	4 842	280 491	1,5 %	1,3 %	58

Zdroj: ÚIV

B1.3. Povinná školní docházka

Od roku 1995 je povinná školní docházka devítiletá²⁵ a žáci ji plní zejména na devítileté základní škole (96 %), určitou variantou pro nadané žáky jsou víceletá gymnázia,²⁶ případně osmiletý obor tanec²⁷ na konzervatořích. Žáci se zdravotním a mentálním postižením mohou být integrováni do speciálních a specializovaných tříd²⁸ na běžných základních školách nebo do běžných tříd základních škol, nebo je pro ně určen systém speciálního školství (speciální základní škola, zvláštní a pomocná škola včetně žáků ve školách při výchovných ústavech). Děti, kterým zdravotní postižení neumožňuje docházet do školy, mohou být vzdělávány jiným způsobem, mohou být osvobozeny od docházení do školy, v případě těžkého zdravotního postižení mohou být dokonce na základě rozhodnutí příslušného správního úřadu dočasně

osvobozeny od povinné školní docházky (zároveň je jim stanovena forma vzdělávání, která odpovídá fyzickým a psychickým možnostem dítěte). V posledních letech se ověřuje i možnost domácího vzdělávání, kdy se děti vzdělávají doma a do školy docházejí pouze na přezkoušení a na konzultace.

Povinná školní docházka začíná zpravidla v šesti letech věku dítěte, v posledních letech rodiče ve stále větší míře pro své děti využívají možnost odkladu povinné školní docházky (zpravidla o jeden rok) na základě doporučení lékaře nebo pedagogicko-psychologické poradny. V roce 2003 nastoupilo s odkladem povinné školní docházky do základních škol 23,6 % dětí starších šesti let.

B1.3.1. Základní školství

Prvořadým cílem základní školy je poskytovat žákům základní vzdělání všeobecného charakteru, zabezpečit rozumovou výchovu ve smyslu vědeckého poznání a v souladu se zásadami vlastnictví, humanity a demokracie poskytovat mravní, estetickou, pracovní, zdravotní a tělesnou výchovu a ekologickou výchovu žáků. Hlavním cílem základní školy je naučit žáky takovým dovednostem, aby mohli získané poznatky prakticky využívat a formulovat své postoje a názory. Základní škola by měla vytvářet příznivé, podnětné a motivující, demokratické a sociálně i zdravotně vhodné prostředí pro plnění svých základních funkcí, měla by reagovat na aktuální i budoucí potřeby žáků a vycházet vstříc jejich potřebám.

V posledních letech realizují základní školy tři základní vzdělávací programy – Základní škola (91 % žáků běžných tříd základních škol), Národní škola (1 %) a Obecná škola (7 %) –, které zastiřešuje Standard základního vzdělávání. Programy jsou určeny pro oba stupně základní školy. Na konci prvního stupně mají žáci srovnatelné vědomosti, což umožňuje žákům bez větších problémů pokračovat na druhém stupni základní školy v jiném vzdělávacím programu. Kromě těchto tří základních programů zavedlo několik škol programy realizované na základě povolení MŠMT – Waldorfská škola a montessoriovská pedagogika. Dále mohou školy uplatňovat prvky alternativní pedagogiky, např. daltonské učební plány,²⁹ v rámci jednoho z uvedených schválených učebních plánů. V posledních letech je experimentálně umožněno zavádění domácího vzdělávání, kdy žáci nedocházejí denně do školy, skládají zde pouze zkoušky z vědomostí (v roce 2003/04 se do domácího vzdělávání zapojilo celkem 328 dětí prvního stupně), tato forma vzdělávání je nabízena vybranými školami v Praze, Liberci a Ostravě.

Sít základních škol je v České republice poměrně hustá. V poslední době počet základních škol stále klesá, v roce 2003/04 se snižuje na 3 870 základních škol. Redukce počtu škol se týká pře-

²⁵ Stanovena novelou zákona č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol, která nabyla účinnosti v červenci 1995.

²⁶ Do šestiletých gymnázií odcházejí žáci po ukončení 7. ročníku základní školy, do osmiletých po ukončení 5. ročníku základní školy.

²⁷ Studium osmiletého oboru tanec na konzervatořích je možné po ukončení 5. ročníku základní školy.

²⁸ Speciální třídy jsou určeny dětem sluchově, zrakově, tělesně či mentálně postiženým, dětem s vadami řeči a s kombinovanými vadami. Specializované třídy jsou pro děti se specifickými poruchami učení a chování.

²⁹ Hlavním rysem této pedagogické koncepce je zdůraznění individuální práce a vlastní odpovědnosti žáka.

devším škol, které vyučují pouze žáky 1. stupně, s tím je spojený i pokles počtu tzv. málotřídních³⁰ škol, tedy škol, které vznikaly v malých obcích a jejichž hlavní funkcí je umožnit malým dětem docházku do základní školy v místě jejich bydliště. Pokles počtu škol je způsoben jednak jejich rušením, jednak slučováním škol do větších právních subjektů.

Reforma státní správy v roce 2001 se základních škol příliš nedotkla – naprostá většina základních škol je zřizována obcemi, školy zřizované soukromými subjekty a církvemi zaujímají ve školním roce 2003/04 podíl 1,3 % škol (30 soukromých a 22 církevních škol) a navštěvuje je 0,7 % žáků (2 977 žáků navštěvuje školy soukromé a 4 280 školy církevní).

Integrace postižených dětí do běžných základních škol umožňuje těmto dětem mnohem lepší adaptaci do běžného života, navíc uvolňuje i prostor speciálním školám, které se mohou ve větší míře věnovat dětem s těžšími formami zdravotního, případně mentálního postižení. V posledních deseti letech stále narůstá počet postižených žáků na základních školách. V roce 2003/04 tvořili tito žáci již 6,6 % všech žáků základních škol. Nárůst nastal především v podílu počtu žáků individuálně integrovaných do běžných tříd (od roku 1995/96 z 3 % na 5,6 % v roce 2003/04), podíl žáků ve speciálních a specializovaných třídách se ustálil na 1,2 %.

Pro část populace, která nemá ukončenou základní školu, nabízejí základní, speciální a střední školy **kurzy pro doplnění základního vzdělání**. Zájem o tyto kurzy stále klesá (599 frekventantů v roce 2003/04). Obdobné kurzy, ve kterých si žáci mohou doplnit vzdělání poskytované zvláštní a pomocnou školou, nabízejí speciální školy. Kurzy pro doplnění vzdělání poskytovaného

zvláštní školou navštěvovalo v roce 2003/04 celkem 61 frekventantů (v roce 1999/2000 to bylo 1 474 frekventantů), kurzy pro doplnění vzdělání poskytovaného pomocnou školou 163 frekventantů.

Síť základních škol v jednotlivých krajích České republiky odpovídá potřebám základního vzdělávání populace od šesti let do dovršení patnácti let věku a vychází i z celkového charakteru regionu – v regionech s vyšší koncentrací malých obcí je pochopitelně více malých škol, v regionech s vyšší koncentrací větších měst existuje více škol velkých. V průměru v České republice připadá na 100 dětí ve věku 6–14 let 0,38 základních škol, nejméně škol na sto obyvatel ve věku 6–14 let je v Praze (0,24 škol), v Ústeckém (0,30 škol) a Moravskoslezském kraji (0,32 škol). Obecně se však dá říci, že dostupnost základního vzdělání je v jednotlivých krajích dobrá.

Jednotlivé kraje se v oblasti základního školství liší v podílu soukromých a církevních základních škol (nejvyšší podíl v Praze – 3,9 % nestátních škol s 1,5 % žáků, v Karlovarském kraji – 2,8 % škol s 0,8 % žáků, Královéhradeckém kraji – 2,7 % škol s 1,0 % žáků, a ve Zlínském kraji – 2,5 % škol s 1,4 % žáků). Kraje se liší i v průměrné velikosti škol, která se pohybuje v roce 2003/04 od 207 žáků na školu na Vysočině až po 407 žáků na školu v Praze.

Jednotlivé kraje se liší i mírou odkladů povinné školní docházky, která je v průměru 22,8 %. Nejnižší míru odkladů povinné školní docházky pozorujeme v kraji Vysočina (19,4 % sedmiletých) a v Ústeckém a Karlovarském kraji (19,5 %). Naprostá většina krajů vykazuje míru odkladů povinné školní docházky mezi 20,4 % až 22,6 %. Nejvyšší míra odkladů se ve školním roce 2002/2003 projevuje v Praze (32,4 %), v Jihomoravském kraji (26,9 %) a ve Zlínském kraji (25,6 %).

Podíl žáků v nižším stupni víceletých gymnázií (vzhledem k počtu žáků ve vzdělávání odpovídajících 2. stupni základní školy) byl v roce 2003/04 v průměru 7,9 % a pohyboval se v jednotlivých krajích v rozmezí od 5,8 % ve Zlínském, 6,3 % v Moravskoslezském do 9,7 % v Jihomoravském kraji a 13,9 % v Praze. Do víceletých gymnázií a osmiletých konzervatoří obor tanec v roce 2003/04 odešlo 10 096 žáků.

B1.4 Střední školství

Školy na úrovni středního školství zajišťují žákům úplné střední, střední odborné nebo úplné střední odborné vzdělání, připravují je pro praxi nebo ke studiu na terciárním vzdělávacím stupni (na vyšší odborné škole či vysoké škole). Studium v oborech středních škol je určeno především absolventům 9. ročníku základní školy, výjimku tvoří osmileté obory gymnázií a obor tanec na konzervatořích, do kterých žáci vstupují po ukončení 5. ročníku základní školy, a šestileté obory gymnázií, kam jsou přijímáni žáci po ukončení 7. ročníku základní školy. Kromě oborů středních škol jsou do vzdělávacího systému začleněny i programy pro ty žáky, kteří ukončili povinnou školní docházku v nižším než devátém ročníku základní školy (obory učilišť), a pro ty, kteří ab-

Tabulka 4: Základní charakteristiky sítě základních škol – podle krajů v roce 2003/04

Kraj	ZŠ celkem		Soukromé a církevní ZŠ		Průměrná velikost ZŠ celkem
	počet	žáci	zařízení	žáci	
Praha	229	93 302	3,9 %	1,5 %	407
Středočeský	477	109 252	0,4 %	0,1 %	229
Jihočeský	241	62 317	1,2 %	0,9 %	259
Plzeňský	210	51 942	1,4 %	0,6 %	247
Karlovarský	107	30 932	2,8 %	0,8 %	289
Ústecký	259	84 341	1,2 %	0,8 %	326
Liberecký	185	43 884	1,6 %	1,0 %	237
Královéhradecký	259	55 167	2,7 %	1,0 %	213
Pardubický	237	51 016	0,0 %	0,0 %	215
Vysočina	262	54 183	0,4 %	0,4 %	207
Jihomoravský	451	108 222	0,9 %	0,7 %	240
Olomoucký	290	63 501	1,0 %	0,5 %	219
Zlínský	236	59 611	2,5 %	1,4 %	253
Moravskoslezský	427	131 061	1,2 %	0,5 %	307
ČR celkem	3 870	998 731	1,3 %	0,7 %	258

Zdroj: ÚIV

³⁰ Málotřídní školy jsou školy, ve kterých je výuka více ročníků soustředěna v jedné učebně.

solvovali zvláštní nebo pomocnou školu (obory odborných učilišť a praktické školy). V současné době téměř všichni absolventi základních škol pokračují v dalším studiu, ať už na středních školách, nebo v oborech učilišť.

Gymnázia jako instituce realizující úplné střední vzdělávání (všeobecného charakteru) připravují absolventy především pro další studium na vyšší odborné a vysoké škole. Úplné střední **odborné vzdělávání** zajišťují především střední odborné školy (SOŠ), které nabízejí studium všeobecně vzdělávacích a odborných předmětů ukončené maturitní zkouškou. V posledních letech byly zařazeny do klasifikace kmenových oborů vzdělání i obory lycea – ekonomické, technické a pedagogické lyceum. Tyto obory v sobě kombinují vzdělávací nabídku gymnaziálních oborů a oborů středních odborných škol. Absolventi nezískávají odbornou kvalifikaci, jsou však lépe připraveni ke studiu širšího spektra vzdělávacích a studijních programů v rámci terciárního vzdělávání než absolventi oborů středních odborných škol, a na druhé straně v průběhu studia získávají odborné zaměření.

Střední odborné vzdělávání je zajišťováno zejména středními odbornými učilišti (SOU), jejichž hlavním cílem je příprava absolventů učebních oborů pro praxi. Střední odborná učiliště nabízejí i studium ukončené maturitní zkouškou, ve kterém absolventi získávají úplné střední odborné vzdělání.

V roce 2003/04 v České republice vyučovalo žáky celkem 1 703 středních škol (zařízení), z toho 376 (22,1 %) byly školy soukromé a církevní. Ve všech formách studia (bez nástavbového studia) vyučovaly střední školy v roce 2003/04 celkem 558,6 tis. žáků. Míra účasti na středoškolském vzdělávání je v České republice tradičně vysoká (s výjimkou období, kdy středním školám chyběl jeden postupový ročník) – od roku 1990/91 se pohybuje

nad hranicí 80 % odpovídající věkové populace, v roce 2003/04 byl podíl 15–18letých zapojených v procesu středního vzdělávání (včetně speciálního školství, odborných učilišť a praktických škol) 91,3 %.³¹

Podíl nově přijímaných žáků do gymnaziálního studia (včetně žáků víceletých gymnázií odpovídajících 1. ročníku středních škol) se v posledních čtyřech letech stabilizoval na 18 % až 20 %. Obdobný stabilní trend se projevuje i v případě odborného vzdělávání ukončeného maturitní zkouškou, do něhož jsou v průměru přijímány dvě pětiny žáků (38 % v roce 2003/04). Celkově tedy do vzdělávání ukončeného maturitní zkouškou vstupuje 57 % nově přijímaných na střední školy. Podíl nově přijímaných žáků do odborného vzdělávání ukončeného závěrečnou a učňovskou zkouškou je obdobný – zhruba jedna třetina (34 % v období 2003/04).

Žáci zdravotně postižení mohou být integrováni do běžných středních škol, nebo mohou navštěvovat speciální střední školy určené pro jejich postižení. Žáci mentálně postižení a absolventi zvláštních a pomocných škol se mohou dále vzdělávat v programech, které jsou speciálně pro jejich postižení určeny – tedy ve vzdělávacích programech odborných učilišť a praktických škol.

Se vstupem České republiky do Evropské unie se pochopitelně mění i požadavky na absolventy škol na trhu práce. Školy by proto měly své absolventy připravit na další proces vzdělávání postupující celým životem, na celoživotní vzdělávání nejen v rámci školského systému, ale i další doplňování vzdělání, které je základem uplatnění na trhu práce.

Ostatní formy studia (dálkové, večerní, externí, kombinované studium) na středních školách (dříve nazývané studium při zaměstnání) jsou velice důležitou součástí celoživotního učení

Tabulka 5: Přihlášení uchazečů o středoškolské studium, úspěšnost přijetí v % – podle regionů v roce 2003/04

Kraj	Víceletá gymnázia		Čtyřletá gymnázia		SOŠ		SOU	
	přihlášení	přijetí	přihlášení	přijetí	přihlášení	přijetí	přihlášení	přijetí
Praha	6 516	33,0 %	4 663	48,1 %	16 161	47,6 %	7 163	65,6 %
Středočeský	2 229	44,6 %	2 377	55,2 %	8 227	55,9 %	6 000	70,7 %
Jihočeský	1 450	46,0 %	1 969	45,8 %	7 109	51,1 %	5 110	65,6 %
Plzeňský	1 002	63,7 %	835	51,6 %	5 046	54,4 %	3 916	68,7 %
Karlovarský	661	43,0 %	555	57,5 %	2 837	54,9 %	2 712	64,9 %
Ústecký	1 314	52,1 %	1 637	57,5 %	7 325	59,6 %	7 092	63,3 %
Liberecký	826	52,4 %	840	53,8 %	4 048	54,0 %	3 801	67,6 %
Královéhradecký	1 311	45,0 %	1 316	58,8 %	5 064	57,1 %	3 863	71,6 %
Pardubický	972	58,8 %	1 087	65,1 %	4 438	63,0 %	3 529	68,9 %
Vysočina	942	58,8 %	1 168	58,8 %	4 630	58,9 %	3 683	70,6 %
Jihomoravský	3 436	43,7 %	3 657	49,5 %	10 885	53,5 %	9 447	64,9 %
Olomoucký	1 789	45,4 %	1 795	52,6 %	5 705	54,2 %	5 511	62,2 %
Zlínský	1 045	51,2 %	1 869	52,8 %	6 613	51,4 %	5 630	56,7 %
Moravskoslezský	2 424	50,5 %	3 543	54,8 %	12 888	51,9 %	9 690	71,3 %
ČR celkem	25 917	44,9 %	27 311	52,9 %	100 976	53,7 %	77 147	66,4 %

Zdroj: ÚIV

³¹ Metodika výpočtu: počty žáků v denním studiu na středních školách (bez žáků gymnázií plnících povinnou školní docházku) včetně speciálních škol, praktických škol a odborných učilišť vztažené k celkové velikosti populace 15-18letých.

vzhledem k možnosti získání další kvalifikace pro ty, kteří již vstoupili na pracovní trh. V roce 2003/04 se počet žáků v těchto formách studia proti předchozímu roku zvýšil na celkem 33,6 tis. žáků, z nichž se již tradičně nejvíce účastnilo vzdělávání v oborech nástavbového studia (22 tis.); v ostatních oborech končících maturitní zkouškou studovalo celkem 9,1 tis. žáků. Počet žáků v oborech končících učňovskou, příp. závěrečnou zkouškou se zvedl na 1,4 tis.

V každém regionu existuje institucionálně odlišná struktura sítě středních škol a jednotlivé regiony se tedy liší podle struktury žáků na jednotlivých typech středních škol. Celorepublikově je nejvyšší míra účasti populace 15–18letých na středních odborných školách (v roce 2003/04 se jedná o 38 %), pak následují střední odborná učiliště (30 % v roce 2003/04) a gymnázia (19 %). Z pohledu jednotlivých krajů se naprosto atypicky chová Praha, kde je celkově nejvyšší míra účasti na středoškolském vzdělávání (116 %) a je zde i jiné rozložení odpovídající populace – více než polovina populace (57 %) studuje na středních odborných školách, třetina (31 %) na gymnáziích, 29 % na středních odborných učilištích. Vysoká míra účasti na vzdělávání v Praze je dána spádovostí Prahy především pro okolní okresy Středočeského kraje a v některých případech i celorepublikovou působností středních škol. Dalším značně atypickým regionem je Středočeský kraj se svou 70% mírou účasti na středoškolském vzdělávání, který však ve velké míře (zvláště okresy Praha-východ a Praha-západ) využívá spádovosti pražských středních škol. Ostatní regiony vykazují míru účasti od 82 % v Ústeckém a Libereckém kraji do 92 % v Jihočeském a Jihomoravském kraji.

Zajímavý je i pohled na středoškolské vzdělávání z hlediska zájmu o středoškolské vzdělávání a míry uspokojování tohoto zájmu (data za rok 2003/04). Z pohledu přijímacího řízení jsou v celorepublikovém měřítku neúspěšnější uchazeči o studium na středních odborných učilištích (66,4 %) a uchazeči o studium na středních odborných školách (53,7 %). O něco více než poloviční úspěšnost vykazují čtyřletá gymnázia (52,9 %) a nejnižší úspěšnost při přijímacím řízení se projevuje u víceletých gymnázií (44,9 %). Tato nízká úspěšnost při přijímacím řízení na víceletá gymnázia je dána především faktem, že rodiče a žáci v mnohých případech berou víceleté gymnázium jako „první šanci“, jak se dostat na střední školu, a k přijímacímu řízení se hlásí i prospěchově slabší žáci.

BI.4.1. Všeobecné vzdělávání – gymnázia

Gymnázium³² je druh střední školy, která poskytuje všeobecné vzdělávání a jejímž hlavním úkolem je připravit absolventy k dalšímu studiu na vysoké a vyšší odborné škole a k výkonu profesí, které vyžadují především všeobecné vzdělání. Poskytuje úplné střední vzdělání ukončené maturitní zkouškou. Délka studia v gymnaziálních oborech byla stanovena novelou školského zákona z roku 1995 na čtyři, šest a osm let. Pro žáky postižené jsou určena speciální gymnázia, případně mohou postižení žáci studovat ve speciálních třídách gymnázií (týká se především žáků v nižším stupni víceletých gymnázií, kde plní povinnou školní docházku), nebo být integrováni do běžných tříd mezi děti zdravé.

Celková role gymnázií v českém vzdělávacím systému je nezastupitelná, jako jediný typ střední školy poskytují všeobecné střední vzdělávání. Porovnáme-li počet žáků v gymnáziích s počty žáků všeobecného vzdělávání na středoškolské úrovni v ostatních zemích EU, je podíl všeobecného středního vzdělávání v České republice poměrně nízký. Z tohoto důvodu se i jedno z doporučení examinátorů OECD z roku 1996 týkalo gymnázií a směřovalo ke zvýšení podílu všeobecného středního vzdělávání u nás.

Všechna gymnázia v České republice vyučují podle centrálně schváleného Standardu z roku 1996 a od roku 1999 podle nově schválených učebních dokumentů. Tyto dokumenty umožňují školám realizovat výuku nejen v různých zaměřeních, posilovat výuku povinných vyučovacích předmětů v rámci disponibilních hodin, ale i zavádět volitelné předměty podle zájmu žáků, podle pedagogických záměrů a podmínek jednotlivých gymnázií. Standard a následně schválené učební dokumenty školám umožňují pouze měnit zaměření studia posílením výuky vybraných všeobecně vzdělávacích předmětů. Zároveň se připravuje Rámcový vzdělávací program pro vzdělávání na gymnáziích. Od září 2004 bude 16 gymnázií z celé ČR v pilotním projektu tvořit své vlastní školní vzdělávací programy podle pilotní verze RVP gymnaziálního vzdělávání.

Sít gymnázií je v České republice velice hustá a umožňuje většině studentů získat všeobecné vzdělávání na středoškolské úrovni prakticky bez nutnosti náročného dojíždění. Gymnázia existují ve všech okresech s výjimkou okresu Praha-západ. Žáci z tohoto okresu však bez problémů mohou navštěvovat gymnázia v Praze.

Počet gymnázií se v posledních třech letech příliš nemění, v roce 2003/04 fungovalo v České republice celkem 344 gymnázií, z nichž 20 % bylo zřizováno soukromým zřizovatelem nebo církví. Gymnázií se, stejně jako ostatních středních škol, dotkla reforma státní správy a během roku 2001 změnila všechna gymnázia dosud zřizovaná ministerstvem vlastníka a přešla pod kraje.

Naprostá většina škol (311, tj. 90,5 %) realizovala v roce 2003/04 víceleté studium a jen 33 (9,5 %) škol nabízelo pouze čtyřleté studium.

Počty nově přijímaných žáků do denního studia na víceletá gymnázia se v roce 2003/2004 proti předešlému školnímu roku mírně zvýšily na 11,7 tis. nově přijímaných. Celkově bylo do denního studia na gymnáziích přijato 26,3 tis. žáků. Žáků soukromých a církevních gymnázií byly přijaty necelé 3 tis.

Také počet žáků gymnázií v roce 2003/04 stoupl na zatím nejvyšší počet 142,2 tis. Žáci víceletých gymnázií tvoří 62 % všech žáků gymnázií. Nezanedbatelný podíl na celkovém počtu žáků tvoří žáci soukromých a církevních gymnázií – v posledních letech se jejich podíl pohybuje kolem 11 %.

Počet absolventů čtyřletých gymnázií se ve sledovaném roce 2002/03 zvýšil na 12,8 tis. absolventů, na víceletých gymnáziích absolvovalo 10,9 tis. žáků. Celkově absolvovalo v roce 2002/03 gymnaziální studium 23,6 tis. žáků, což je o 5,1 tis. více, než v předchozím roce.

³² Včetně sportovních škol.

Gymnázia jsou na území České republiky rozložena víceméně rovnoměrně. Jednotlivé regiony se liší zastoupením soukromých a církevních škol v této oblasti vzdělávání, největší podíl těchto gymnázií je v Praze (41,4 % s 23,1 % žáků) a v Jihomoravském kraji (25,6 % škol s 18 % žáků), naopak nejmenší podíl soukromých a církevních gymnázií je ve Zlínském kraji (7,1 % škol s 6,6 % žáků). Nejvyšší průměrná velikost gymnázia byla v roce 2003/04 ve Zlínském kraji (542 žáků na jedno gymnázium), naopak v průměru nejmenší gymnázia jsou v Pardubickém kraji (366 žáků na jedno gymnázium).

**Tabulka 6: Základní charakteristiky sítě gymnázií
– podle krajů v roce 2003/04**

Kraj	Gymnázia celkem		Soukromá a církevní gymnázia		Průměrná velikost gymnázií celkem
	počet	žáci	zařízení	žáci	
Praha	58	23 204	41,4 %	23,1 %	400
Středočeský	33	12 884	12,1 %	4,1 %	390
Jihočeský	24	9 123	20,8 %	17,5 %	380
Plzeňský	14	6 531	14,3 %	13,5 %	467
Karlovarský	8	3 293	12,5 %	3,6 %	412
Ústecký	24	8 972	20,8 %	7,6 %	374
Liberecký	13	4 918	15,4 %	6,6 %	378
Královéhradecký	18	7 523	11,1 %	11,4 %	418
Pardubický	20	7 310	10,0 %	5,2 %	366
Vysočina	18	6 864	16,7 %	12,0 %	381
Jihomoravský	43	18 134	25,6 %	18,0 %	422
Olomoucký	20	9 684	15,0 %	5,3 %	484
Zlínský	14	7 585	7,1 %	6,6 %	542
Moravskoslezský	37	16 142	13,5 %	7,3 %	436
ČR celkem	344	142 167	20,3 %	12,0 %	413

Zdroj: ÚIV

B1.4.2. Odborné vzdělávání

Odborné vzdělávání na středoškolské úrovni v České republice poskytují střední odborné školy a střední odborná učiliště. Úplné střední odborné vzdělání ukončené maturitní zkouškou mohou žáci získat především na středních odborných školách, ale i v oborech středních odborných učilišť a v oborech nástavbového studia. Střední odborné vzdělání ukončené závěrečnou zkouškou získávají žáci zejména v učebních oborech na středních odborných učilištích (dvouletých a tříletých oborech), část oborů poskytující absolventům základních škol střední odborné vzdělání nabízejí i střední odborné školy. Odbornou přípravu pro žáky, kteří ukončili základní školu v nižším než devátém ročníku, poskytují učiliště (ve dvouletých oborech), odborné vzdělávání žákům, kteří absolvovali zvláštní nebo pomocnou školu, pak nabízejí odborná učiliště (ve dvouletých a tříletých oborech) a praktické školy (v jednoletých, dvouletých a tříletých oborech). V rámci odborného vzdělávání školy nabízejí i další možnosti vzdělávání – např. studium jednotlivých předmětů, re-

kvalifikační kurzy, získání středního odborného vzdělání pro absolventy oborů končících maturitní zkouškou.

Střední odborné školství je jednou z oblastí vzdělávání, ve které se nejdříve odrážejí ekonomické změny a změny požadavků trhu práce. Otázka oborové struktury středního odborného vzdělávání se stala v posledních letech předmětem polemiky mezi odborníky, sociálními partnery i širokou veřejností. Tyto diskuse vycházejí především z vysoké míry nezaměstnanosti absolventů některých skupin oborů.

Pro další rozvoj odborného vzdělávání jsou podstatné otázky jeho cílů, obsahu a kvality. Odborné vzdělávání by se nemělo orientovat pouze na přípravu absolventů pro přímý vstup do prvního zaměstnání, ale mělo by vytvořit předpoklady pro jejich další profesní uplatnění v průběhu celého života. Z tohoto důvodu nemůže odborná příprava vycházet pouze z potřeb současnosti, ale musí být směřována k budoucím potřebám pracovního trhu především z hlediska požadované kvalifikace. Ze škol by měli odcházet jak specializovaní odborníci, tak absolventi se širokým profilem odpovídajícím obecně odbornému vzdělávání, absolventi schopní dále rozvíjet svůj potenciál, schopní a ochotní vzdělávat se v průběhu celého života v souladu s potřebami trhu práce.

Významný krok v oblasti vzdělávacích programů odborného vzdělávání představovalo přijetí Standardu středoškolského odborného vzdělávání v lednu 1998, vymezujícího společný vzdělávací základ pro všechny nově koncipované vzdělávací programy středoškolského odborného vzdělávání. Důležitým krokem bylo i zavedení Klasifikace kmenových oborů vzdělání – KKO (od 1. 9. 1998), která seskupuje obory vzdělání zejména na základě jejich obsahové příbuznosti a obdobně uplatnitelnosti absolventů v praxi. Zároveň jsou postupně předkládány k veřejné diskusi Rámcové vzdělávací programy pro jednotlivé kmenové obory vzdělání.

B1.4.2.1 Střední odborné školy

Střední odborné školy připravují své žáky pro výkon odborných činností (technických, hospodářských, ekonomických, zemědělských, zdravotnických, pedagogických, uměleckých a kulturních). Poskytují odborné vzdělávání na středoškolské úrovni, především ve čtyřletých oborech ukončených maturitní zkouškou. V omezené míře nabízejí i vzdělávání v kratších vzdělávacích programech poskytujících střední odborné vzdělání ukončené závěrečnou zkouškou – v roce 2003/04 nabízelo toto studium 2,5 % středních odborných škol a studovalo v nich 0,9 tis. žáků (0,4 % žáků středních odborných škol), a to především v oborech zaměřených na oblasti ošetrovatelství, pečovatelské a charitativní služby. Žáci, kteří ukončili na středních odborných školách studium maturitní zkouškou, mohou pokračovat v dalším studiu na vyšší odborné nebo vysoké škole.

Vzhledem k tomu, že střední odborné školy nabízejí především vzdělávání ukončené maturitní zkouškou, o které je poměrně velký zájem, nemají problém s nedostatkem uchazečů o studium. V roce 2003/04 působilo v České republice celkem 815 středních odborných škol (z toho 26,6 % bylo škol soukromých a církevních). V důsledku reformy státní správy byly v průběhu

roku 2001 střední odborné školy dříve zřizované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy postupně delimitovány na kraje, k úplné delimitaci došlo koncem roku 2001.

V posledních třech letech zaznamenaly střední odborné školy mírný nárůst počtu nově přijímaných žáků do denního studia ukončeného maturitní zkouškou i závěrečnou zkouškou. Tento nárůst byl způsoben především opatřením ministerstva, kterým byl omezen počet nově přijímaných do víceletých gymnázií v předchozích letech, a v roce 2003/04 bylo přijato na střední odborné školy celkem 56,1 tis. žáků. Naprostá většina žáků byla přijata ke studiu končícímu maturitní zkouškou (97,9 %). Na soukromé a církevní střední odborné školy bylo přijato 16,8 % všech nově přijatých.

Oborová struktura nově přijímaných žáků se v průběhu posledních dvou let ustálila. Tradičně nejvíce žáků – třetina všech nově přijatých – nastupuje do oborů ekonomických a do oborů zaměřených na hotelnictví a turismus (obory ekonomika, obchod a služby, hotelnictví a turismus), dalšími obory v „žebříčku“ jsou elektrotechnické, zdravotnické a strojírenské obory (do každé této skupiny vstupuje zhruba desetina nově přijímaných).

Celkový počet žáků středních odborných škol v roce 2003/04 proti předchozímu roku vzrostl na 203,2 tis. Naprostá většina žáků studuje v oborech ukončených maturitní zkouškou (98 %), soukromé a církevní školy navštěvuje 16,4 % žáků.

Vývoj počtu absolventů středních odborných škol kopíruje vývoj nově přijímaných žáků na tyto školy v minulých letech. V roce 1998/99 se projevila skutečnost, že počet nově přijímaných žáků v roce 1995/96 výrazně poklesl, nízký počet absolventů v roce 1999/2000 (11,3 tis.) je důsledkem nenaplnění prvních ročníků středních škol v roce 1996/97 po zavedení povinné devítileté školní docházky na základní škole. V roce 2002/03 absolvovalo denní studium na středních odborných školách 43 tis. žáků, z toho naprostá většina (42,2 tis.) ve studiu ukončeném maturitní zkouškou.

Konzervatoř je specifickým typem střední odborné školy, která připravuje žáky pro výkon náročných uměleckých a umělecko-pedagogických činností v oborech hudba, zpěv, tanec nebo hudebně dramatické umění. Úspěšným zakončením odpovídající části vzdělávacího programu v konzervatoři získá žák úplné střední odborné vzdělání. Úspěšným zakončením šestiletého nebo osmiletého vzdělávacího programu v konzervatoři získá žák vyšší odborné vzdělání. Do osmiletého oboru tanec jsou žáci přijímáni ke studiu zpravidla po pátém ročníku základní školy. Taneční konzervatoř v působnosti kraje se nachází v Praze, Brně a Ostravě. V Praze však působí ještě dvě soukromé taneční konzervatoře. Odpovědnost za udržení republikové sítě konzervatorií a jejich optimalizaci je na MŠMT, stejně jako odpovědnost za stabilitu výkonů konzervatorií, která vychází z počtu talentovaných žáků s předpoklady pro studium finančně náročných uměleckých oborů.

Regionální rozložení středních odborných škol na území České republiky je mnohem homogennější, než je tomu u gymnázií, především vzhledem k počtu obyvatel kraje. Na 100 obyvatel ve věku 15–18 let připadá v průměru 0,15 střední odborné školy.

Čím se jednotlivé kraje liší, je především podíl soukromých a církevních středních odborných škol – jejich vysoký podíl vykazují především Praha (45,9 % škol, 30,1 % žáků v soukromých a církevních školách), Moravskoslezský (33,3 % škol, 24,3 % žáků) a Jihomoravský kraj (32,2 % škol, 21,7 % žáků). Na druhé straně stupnice stojí kraje s malým podílem soukromých a církevních středních odborných škol – zejména Jihočeský kraj s 15,3 % soukromých a církevních škol s 8,8 % žáků.

Kraje se odlišují i podle průměrné velikosti střední odborné školy. Průměrná velikost se pohybuje od hodnot kolem 190 žáků na školu v Libereckém kraji až po hodnoty 309 žáků na školu v Plzeňském kraji a 304 žáků na školu v Praze.

Tabulka 7: Základní charakteristiky sítě středních odborných škol – podle kraje v roce 2003/04

Kraj	SOŠ celkem		Soukromé a církevní SOŠ		Velikost SOŠ
	počet	žáci	zařízení	žáci	celkem
Praha	98	29 788	45,9 %	30,1 %	304
Středočeský	76	17 126	23,7 %	20,3 %	225
Jihočeský	59	13 226	15,3 %	8,8 %	224
Plzeňský	33	10 204	21,2 %	14,3 %	309
Karlovarský	25	5 618	16,0 %	16,2 %	225
Ústecký	73	16 329	26,0 %	18,5 %	224
Liberecký	41	7 798	22,0 %	19,1 %	190
Královéhradecký	53	11 079	18,9 %	18,2 %	209
Pardubický	41	10 569	19,5 %	16,3 %	258
Vysočina	43	10 234	20,9 %	20,5 %	238
Jihomoravský	87	21 568	32,2 %	21,7 %	248
Olomoucký	48	11 808	20,8 %	15,5 %	246
Zlínský	51	12 988	19,6 %	19,1 %	255
Moravskoslezský	87	24 890	33,3 %	24,3 %	286
ČR celkem	815	203 225	26,4 %	20,3 %	249

Zdroj: ÚIV

B1.4.2.2 Střední odborná učiliště

Hlavní úlohou středních odborných učilišť je připravit žáky pro výkon dělnických profesí a odborných činností odpovídajících příslušnému učebnímu oboru. Dvou až tříleté studium je ukončeno závěrečnou zkouškou a vede k získání výučního listu. Kromě oborů středního vzdělání poskytují střední odborná učiliště, i když v menší míře, úplné střední odborné vzdělání ve čtyřletých oborech ukončených maturitní zkouškou (v těchto oborech studuje zhruba 18 % žáků). Střední odborná učiliště nabízejí i studium v oborech nástavbového studia, které jsou určeny pro absolventy tříletých učebních oborů a končí vykonáním maturitní zkoušky. Maturitní zkouška konaná na středních odborných učilištích (ať už v oborech určených absolventům základních škol, nebo v oborech nástavbového studia) má stejnou váhu jako maturitní zkouška složená na středních odborných školách nebo na gymnáziích a umožňuje pokračování ve studiu na vyšší odborné nebo vysoké škole.

Do soustavy středního odborného vzdělávání patří i učiliště, která jsou většinou součástí společného ředitelství se středním odborným učilištěm (jedná se o 30 % středních odborných učilišť) a která nabízejí vzdělávání i žákům s ukončenou povinnou školní docházkou v nižším než devátém ročníku. Pro tyto žáky jsou určeny obory, které jsou dvouleté a vzdělávání v nich končí složením závěrečné zkoušky a získáním výučního listu. Součástí jednoho ředitelství společně se středním odborným učilištěm a učilištěm bývá někdy i odborné učiliště (jedná se o 21,5 % středních odborných učilišť), které patří do soustavy speciálního školství a poskytuje vzdělávání především absolventům zvláštních škol (více v kapitole Speciální školství).

Součástí studia učebních i studijních oborů středních odborných učilišť je jednak teoretické vyučování (vzdělávání ve všeobecně vzdělávacích a odborných předmětech), jednak odborné praktické vyučování. Střední odborná učiliště mohou zajišťovat jak zároveň teoretickou i praktickou výuku (SOU komplexní), tak pouze teoretickou výuku (neúplné střední odborné učiliště s teoretickou výukou), případně pouze praktickou výuku (neúplné střední odborné učiliště s praktickou přípravou). Pro žáky, kteří neabsolvují praktickou výuku na středním odborném učilišti, jsou určena střediska praktického vyučování a pracoviště praktického vyučování, která praktickou výuku zajišťují.

V roce 2001 se středních odborných učilišť, stejně jako všech středních škol, dotkla reforma veřejné správy. Střední odborná učiliště a učiliště dosud zřizovaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvem zemědělství byla v průběhu roku 2001 postupně delimitována pod kraje.

Počet středních odborných učilišť se v posledních letech snižuje. Hlavními důvody poklesu byla optimalizace středních škol ze strany MŠMT, klesající populační křivka, absence postupového ročníku³³ v předchozích letech a také volné kapacity středních odborných škol. V roce 2003/04 vyučovalo v České republice žáky celkem 544 středních odborných učilišť, z toho 16,9 % tvořily školy soukromé a církevní.

Pokles počtu nově přijímaných žáků na střední odborná učiliště, který začal v roce 1993/94, se v posledních čtyřech letech stabilizoval na úrovni 54,8 – 58,4 tis. nově přijímaných do denního studia bez maturity a s maturitou. V roce 2003/04 bylo do studia přijato celkem 64,2 tis. žáků. Žáci jsou přijímáni především do učebních oborů ukončených závěrečnou zkouškou (43,4 tis. žáků), 13,4 % žáků (8,6 tis.) začíná studovat ve čtyřletých oborech ukončených maturitní zkouškou. Oborová struktura nově přijímaných žáků do středních odborných učilišť se v posledních několika letech ustálila. Nejvíce žáků (21 %) je přijímáno do oborů gastronomie, hotelnictví a turismus a dále do oborů strojírenských (18 %), elektrotechnických a oboru obchod.

Ve školním roce 2003/04 navštěvovalo střední odborná učiliště celkem 179,6 tis. žáků v denním studiu s maturitou a bez maturity. Většina žáků studuje v oborech bez maturity ukončených závěrečnou zkouškou (73 %). Podíl žáků soukromých a církevních škol byl 11 %.

Vývoj počtu absolventů středních odborných učilišť odpovídá vývoji nově přijímaných žáků v předchozích letech. Počet absolventů v roce 2002/03 se pohyboval na úrovni 53,6 tis., což je o více než 10 tis. vyšší počet než v předchozím roce.

Rozložení středních odborných učilišť v České republice je poněkud rovnoměrnější, než je tomu u gymnázií, ale méně homogenní než rozložení středních odborných škol. Průměrná velikost středních odborných učilišť se pohybuje v rozmezí 259 žáků v Královéhradeckém kraji až po hodnotu kolem 429 žáků na školu v Moravskoslezském kraji. Jednotlivé kraje se liší i podílem soukromého a církevního školství. Nejvyšší zastoupení soukromých a církevních středních odborných učilišť vykazuje Praha (38,8 % škol s 32,6 % žáků). Naopak nejmenší podíl soukromých a církevních škol v oblasti učňovského školství je v Královéhradeckém kraji (5,6 % škol s 1,7 % žáků).

Tabulka 8: Základní charakteristiky sítě středních odborných učilišť – podle krajů v roce 2003/04 ve všech formách studia

Kraj	SOU a U celkem		Soukromá a církevní SOU a U		Velikost SOU a U celkem
	počet	žáci	zařízení	žáci	
Praha	49	17 241	38,8%	32,6%	352
Středočeský	55	15 070	14,5%	11,6%	274
Jihočeský	42	12 265	11,9%	5,1%	292
Plzeňský	28	9 415	10,7%	2,3%	336
Karlovarský	19	5 470	15,8%	10,8%	288
Ústecký	47	15 072	21,3%	13,3%	321
Liberecký	20	8 349	10,0%	6,0%	417
Královéhradecký	36	9 321	5,6%	1,7%	259
Pardubický	30	8 593	13,3%	7,2%	286
Vysočina	33	9 873	18,2%	12,4%	299
Jihomoravský	55	21 883	12,7%	11,0%	398
Olomoucký	42	11 998	11,9%	8,1%	286
Zlínský	34	11 866	26,5%	10,8%	349
Moravskoslezský	54	23 145	16,7%	7,7%	429
ČR celkem	544	179 561	16,9%	11,0%	330

Zdroj: ÚIV

B1.4.2.3 Nástavbové studium

Střední odborné školy a střední odborná učiliště mají ve své nabídce i nástavbové studium určené absolventům tříletých učebních oborů. Toto studium vede (v denním studiu v převážně dvouletých studijních oborech) k získání úplného středního odborného vzdělání a je ukončeno složením maturitní zkoušky. Absolventi získávají stejné vzdělání jako absolventi SOŠ a SOU, ukončené maturitní zkouškou, a mohou dále pokračovat ve studiu na vyšší odborné, případně vysoké škole.

Příkazem ministra z roku 1997 a následně limity stanovenými ve státním rozpočtu kapitoly 333-MŠMT přistoupilo ministerstvo

³³ Absence postupového ročníku se středních odborných učilišť dotkla v oborech ukončených závěrečnou zkouškou v letech 1996/97-1998/99, v oborech ukončených maturitní zkouškou v letech 1996/97-1999/2000 a také v oborech nástavbového studia v letech 1999/2000-2000/01.

školství k omezení počtu přijímaných do tohoto druhu studia. V roce 2001 mohlo být v rámci jednoho kraje přijato pouze 20 % absolventů denního studia v učebních oborech (nejvíce však tolik, kolik bylo přijato v roce 1998/99). Tato opatření vedla jak ke snížení počtu nově přijímaných do denního nástavbového studia, tak ke snížení celkového počtu žáků.

Ve školním roce 2003/04 přijaly školy do denního nástavbového studia 11,9 tis. žáků (z toho 10,6 tis. přijala střední odborná učiliště). V rámci ostatních forem studia tvoří žáci nástavbového studia na středních školách většinu – v roce 2003/04 zde studovalo v nástavbovém studiu celkem 22,1 tis. žáků, což je téměř 66 % všech studujících v ostatních formách studia na středních školách.

B1.5. Speciální školství

V českém vzdělávacím systému má nezastupitelné místo vzdělávání dětí, žáků, studentů i dospělých osob se speciálními vzdělávacími potřebami. Toto vzdělávání je určeno dětem, žákům, studentům, kterým jejich postižení brání dosáhnout příslušné úrovně vzdělání standardními pedagogickými metodami a postupy a při jejichž vzdělávání je nutné volit odpovídající obsahovou a organizační formu vzdělávání a využívat metody a postupy speciální pedagogiky. Školy při zajišťování podmínek ke vzdělávání dětí, žáků, studentů se speciálními vzdělávacími potřebami spolupracují se zařízeními pro speciálně pedagogické nebo pedagogicko-psychologické poradenství (speciálně pedagogická centra, pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče).

Tabulka 9: Rozložení speciálních škol a počtu žáků ve speciálních školách podle krajů v roce 2003/04

Kraj	Speciální mateřské školy		Speciální ZŠ a zvláštní školy		Pomocné školy	
	počet škol	počet žáků	počet škol	počet žáků	počet škol	počet žáků
Praha	26	1 029	53	3 423	14	402
Středočeský	21	440	65	3 298	25	557
Jihočeský	11	178	36	1 743	15	363
Plzeňský	7	155	23	1 759	8	316
Karlovarský	5	100	29	1 526	5	163
Ústecký	17	491	57	4 482	18	604
Liberecký	14	372	38	2 107	12	256
Královéhradecký	15	507	48	2 454	11	296
Pardubický	9	162	31	1 712	13	310
Vysočina	10	156	27	1 084	13	262
Jihomoravský	29	802	45	3 272	22	543
Olomoucký	19	411	38	2 782	18	341
Zlínský	11	178	27	1 566	10	400
Moravskoslezský	26	792	68	4 314	31	704
ČR celkem	220	5 773	585	35 522	215	5 517

Kraj	Speciální G a SOŠ		Praktické školy		Speciální SOU a OU	
	počet škol	počet žáků	počet škol	počet žáků	počet škol	počet žáků
Praha	8	351	10	252	14	1 404
Středočeský	-	-	9	105	20	1 675
Jihočeský	-	-	3	37	11	744
Plzeňský	-	-	3	66	9	816
Karlovarský	-	-	3	82	6	454
Ústecký	-	-	8	248	18	1 902
Liberecký	1	11	4	55	4	533
Královéhradecký	2	125	5	80	10	1 276
Pardubický	-	-	5	89	4	681
Vysočina	-	-	5	44	4	444
Jihomoravský	6	488	8	158	16	1 325
Olomoucký	-	-	6	74	16	1 059
Zlínský	1	52	6	89	10	802
Moravskoslezský	2	683	9	137	19	2 419
ČR celkem	20	1 710	84	1 516	161	15 534

Zdroj: ÚIV

Organizačními formami, ve kterých se uskutečňuje vzdělávání dětí nebo žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, je jednak škola samostatně zřízená pro tyto žáky, tj. speciální škola, dále speciální nebo specializovaná třída zřízená v souladu s platnými předpisy při škole běžného vzdělávacího proudu, případně při škole speciální a forma individuální integrace dítěte nebo žáka se speciálními vzdělávacími potřebami do třídy běžného vzdělávacího proudu se současným zajištěním nezbytné speciálně pedagogické nebo psychologické podpory.

Kromě pedagogických pracovníků speciálních škol, u kterých je vyžadováno speciálně pedagogické vzdělání, působí na speciálních školách další pracovníci, kteří zajišťují komplexní péči o žáky – školní psychologové, odborní zdravotničtí pracovníci (na základě smluvního vztahu se zdravotní pojišťovnou – jedná se především o rehabilitační pracovníky), sociální pracovníci, pedagogičtí asistenti, pracovníci vykonávající civilní vojenskou službu (do roku 2004 vč., kdy tato forma vojenské služby končí) a další pracovníci. Spolu s integrací dětí se speciálními vzdělávacími potřebami do běžných škol se rozšiřuje i počet učitelů škol běžného vzdělávacího proudu, kteří absolvují některý vzdělávací program zaměřený na oblast vzdělávání dětí nebo žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a zvyšují si tak svou odbornou pedagogickou způsobilost pro práci s žáky s postižením. To má celkově příznivý dopad na proces integrace a vytvoření nových vzdělávacích podmínek pro individuálně integrované děti či žáka se speciálními vzdělávacími potřebami.

Speciální školství poskytuje vzdělávání a výchovu dětí od úrovně předškolní výchovy až po střední vzdělávání v rámci diferencovaných vzdělávacích programů, které respektují vzdělávací potřeby dětí a žáků s různými druhy a stupni postižení.

Speciální školy poskytují v rámci jednoho ředitelství několik úrovní vzdělávání, v některých případech školy mateřské, základní i střední. Stejně jako základní školy a střední školy nabízejí i speciální základní školy kurzy pro doplnění základního vzdělání. Obdobně nabízejí zvláštní a pomocné školy kurzy pro doplnění vzdělání poskytovaného zvláštní školou a kurzy pro doplnění vzdělání poskytovaného pomocnou školou. Tyto kurzy jsou určeny občanům, kteří ukončili povinnou školní docházku a nezískali odpovídající stupeň vzdělání.

Podle potřeby nabízejí speciální školy (stejně jako běžné mateřské a základní školy) docházku do přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním, kde se tyto děti připravují na vstup do školského prostředí.

Do systému speciálního školství spadají i školy při zařízeních pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy a preventivně výchovnou péči. Těmto školám se věnujeme v kapitole B1.6 Školská zařízení.

Sít speciálních škol a speciálních školských zařízení (včetně speciálních a specializovaných tříd na běžných školách) je v současné době poměrně hustá a zajišťuje dostupnost pro většinu žáků se zdravotním postižením. Tyto školy jsou z velké většiny zřizovány obcemi a kraji (speciální a specializované třídy na základních školách jsou zřizovány především obcemi), část sítě tvoří školy zřizované MŠMT a školy soukromé a církevní. V roce 2003/04 působilo v České republice celkem 760 ředitelství speci-

álních škol. Nejvíce je škol, které navštěvují žáci plnící povinnou školní docházku (179 speciálních základních škol, 406 zvláštních škol a 313 pomocných škol spolu s přípravnými stupni).

Počet žáků speciálních škol zaznamenal od roku 1995/96 mírný pokles, který je způsoben jednak poklesem populační křivky, jednak silící integrací postižených dětí do běžných škol. V roce 2003/04 vyučovaly speciální školy 65 tis. žáků. Největší podíl tvoří žáci plnící na speciálních školách povinnou školní docházku (9 tis. na speciálních základních školách, 26,5 tis. na zvláštních školách a 5,5 tis. na pomocných školách včetně přípravných stupňů). Celkově speciální školy navštěvuje 6 % dětí ve věku povinné školní docházky.

V průběhu let se měnila i struktura žáků speciálních škol podle druhu postižení. Klesal především podíl žáků mentálně postižených, na druhou stranu narůstal podíl žáků s kombinacemi postižení. I když postupně klesal podíl mentálně postižených, v roce 2003/04 tvořil 60 % žáků speciálních škol, 8 % žáků je kombinovaně postiženo.

B1.6. Školská zařízení

V rámci vzdělávacího systému jsou zahrnuta i taková zařízení a instituce, které se neváží přímo k výuce ve školách, ale týkají se vzdělávání žáků mimo samotné vyučování a zasahují i do oblasti výchovné. Vzdělávací soustava tak vedle škol zahrnuje i zařízení a instituce, které tvoří systém doplňkové péče související přímo či nepřímo se vzděláváním a rozvojem dětí. Tato zařízení vytvářejí sociální zázemí škol a podporují mimoškolní vzdělávací aktivity. Ve školských zařízeních se zajišťuje:

- výchova a vzdělávání mimo vyučování a zájmové vzdělávání (státní jazykové školy, základní umělecké školy, školní družiny a kluby, střediska pro volný čas dětí a mládeže),
- ubytování a stravování dětí, žáků a studentů (internáty speciálních škol, domovy mládeže, vysokoškolské koleje, školní jídelny a vysokoškolské menzy),
- výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče (dětské domovy, výchovné ústavy (dětský, pro mládež, děti a mládež, nezletilé matky), ústav s výchovně léčebným režimem, diagnostické ústavy (dětský, pro mládež), středisko výchovné péče pro děti a mládež),
- výchovné poradenství (pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra).

B1.6.1. Péče o děti mimo vyučování

Hlavním cílem, na který je soustředěna péče o děti mimo vyučování, je orientace dětí na hodnotné zájmy, rozvíjení vědomostí a dovedností a dále i působení výchovné a socializační. Důležitou roli hraje i poskytnutí kvalitní výpomoci zaměstnaným rodičům v péči o potomka.

Především menším dětem, tedy žákům prvního stupně základních škol a odpovídajících ročníků škol speciálních, jsou určeny **školní družiny**. Školní družiny zabezpečují výchovu, vzdělávání a rekreaci žáků po ukončení školního vyučování, mohou organizovat i zájmové kroužky. Většinou jsou družiny zřizovány přímo v základní či speciální škole, existují však i školní družiny při mateřských školách a samostatně školní družiny.

Tabulka 10: Vývoj počtu školních družin a klubů, počtu žáků v nich a jejich podílu na odpovídající školské populaci v letech 1995/96–2003/04

	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2002/03	2003/04
Počet školních družin	4 226	4 240	4 252	4 254	4 149	4 242	4 203	4 116
Počet zapsaných žáků	226 630	231 924	233 108	232 351	229 169	229 040	218 988	215 235
Podíl na počtu žáků 1. stupně ZŠ, speciálních ZŠ a ZvŠ ¹⁾	43,3 %	36,3 %	36,7 %	35,9 %	36,0 %	36,8 %	39, %	40,7 %
Počet školních klubů	352	371	365	404	437	493	520	493
Počet zapsaných žáků	25 821	27 175	28 870	29 911	36 505	42 960	50 849	48 886
Podíl na počtu žáků 2. stupně ZŠ, nižších ročníků víceletých G, speciálních ZŠ a ZvŠ ¹⁾	5,4 %	5,3 %	5,7 %	5,7 %	7,0 %	8,3 %	9,9 %	9,8 %

Zdroj: ÚIV

Poznámky:

¹⁾ V roce 1995/96 podíly bez speciálních škol.

Jinou variantou školských zařízení pro zájmové vzdělávání jsou **školní kluby**. Jsou obdobou školních družin a jejich posláním je poskytovat prostor a nabídku pro účelné využívání volného času zejména žákům školy. Jejich činnost se postupně rozšiřuje nejen na zájmové kroužky, ale i na další různé aktivity – příležitostné akce, spontánní aktivity apod. Ze strany dětí a jejich zákonných zástupců trvale stoupá zájem o činnost ve školních klubech. Podobně jako školní družiny vznikají především přímo na školách, ale existují i samostatné školní kluby.

➤ **Střediska pro volný čas dětí a mládeže** mají obsahově velmi různorodé pravidelné či jen jednorázové aktivity, zabezpečují péči o děti a mládež ve volném čase a plní funkci výchovně-vzdělávací a rekreační. Střediska pro volný čas dětí a mládeže se zřizují jako **domy dětí a mládeže** (s širokou působností v mnoha zájmových oblastech), případně jako **stanice zájmových činností** (specializované na některou zájmovou oblast). Nabídka činností je určena všem věkovým kategoriím dětí a žáků včetně rodičů a dalších zájemců. Novým prvkem v činnosti středisek pro volný čas dětí a mládeže je práce s nezaměstnanou mládeží a program protidrogové politiky. Počet středisek pro volný čas dětí a mládeže od roku 1996/97 stále klesá; mezi lety 1996/97 a 2002/03 se jejich počet snížil ze 305 na 289, v roce 2003/04 zůstal stejný jako v předchozím roce, přičemž je navštěvováno 219,6 tisíce dětí a mládeže. Činnost středisek zabezpečují interní pedagogičtí pracovníci v celkem 1 549,5 přepočteného úvazku za pomoci 8 398 externích pracovníků (celkem 98,9 přepočteného úvazku) a 2190 dobrovolných pedagogických spolupracovníků bez nároku na mzdu.

Základní umělecké školy existují již více než půl století a původně byly zřizovány pod názvem lidové školy umění. Poskytují základy vzdělání v jednotlivých uměleckých oborech (hudební, výtvarné, taneční a literárně dramatické) a připravují děti pro studium na konzervatořích a mládež ke studiu na vysokých školách s uměleckým zaměřením. Základní umělecké školy organizují studium určené pro žáky od 5 do 18 let (přípravné studium (1–2 roky), I. a II. stupeň základního studia (7leté, resp. 4leté) a rozšířené studium obou stupňů) a pro dospělé (nejdéle 4leté studium). V roce 2003/04 vyvíjelo činnost 474 základních uměleckých škol, které navštěvovalo 221,1 tisíce žáka. Současně také

nabízejí studium zaměřené na dospělou populaci, kdy tyto kurzy navštěvuje 2,7 tisíce studujících.

Státní jazykové školy zajišťují studium cizích jazyků pro děti, mládež i dospělé na všech úrovních znalostí. Studium může být zakončeno státní závěrečnou zkouškou. Kromě státních jazykových škol nabízejí studium cizích jazyků i soukromé jazykové školy, údaje o jejich počtu a počtu žáků, kteří je navštěvují, však nejsou k dispozici, stejně jako údaje o žácích učících se cizím jazykům v rámci jiných organizací a kurzů (výjimku tvoří údaje o jednoletých jazykových pomaturitních kurzech, jejichž statistika se sleduje). V roce 2003/04 bylo evidováno 39 státních jazykových škol, které navštěvovalo 23,8 tisíce posluchačů.

BI.6.2. Školní stravování a ubytování žáků základních a středních škol

Stravování dětí v mateřských školách a žáků základních, středních, vyšších odborných a speciálních škol a pracovníků těchto škol zabezpečují **školní jídelny**, které existují buď přímo při škole či domově mládeže, nebo fungují jako samostatná zařízení. Od roku 1992/93 zabezpečují stravování žáků a pracovníků i nestátní jídelny. Kromě stravování žáků a pedagogů mohou jídelny na komerční bázi nabízet stravování i jiným osobám. Počet evidovaných školních jídelen od roku 1996/97 stále klesá, přičemž v roce 2003/04 existovalo 7627 jídelen (včetně jídelen škol mateřských, dětských domovů a domovů mládeže a internátů škol a samostatných jídelen a centrálních kuchyní), což je vzhledem k roku 1996/97 pokles o 16 %. Klesající tendenci vykazuje i počet stravujících se žáků – od roku 1996/97 do roku 2003/04 se tento počet snížil o 82,7 tisíce, na 1 322 tisíc stravujících se žáků.

Pro žáky zejména středních a vyšších odborných škol, kteří navštěvují školu vzdálenou od místa bydliště a každodenní dojíždění by bylo problematické, jsou zřízeny **domovy mládeže**. Součástí domovů je obvykle i školní jídelna a kromě ubytování a stravování nabízejí tato zařízení ubytovaným žákům i jiné služby a aktivity, zejména v podobě využití volného času. V posledních letech dochází k výraznému poklesu domovů mládeže – ze 705 domovů v roce 1996/97 na 544 v roce 2003/04. Naopak podíl ubytovaných žáků a studentů vzrostl – v roce 1996/97 bylo v domovech ubytováno 54 tisíce žáků a studentů, v roce 2003/04 již 58 tisíc žáků a studentů.

Kromě domovů mládeže existují další ubytovací zařízení – **internáty**, které ubytovávají především žáky speciálních škol. Počet těchto zařízení i počet ubytovaných žáků od roku 1995/96 plynule klesá. V roce 2003/04 bylo evidováno 108 internátů na speciálních školách, na nichž bylo ubytováno 4,6 tisíce dětí a žáků.

BI.6.3. Stravování a ubytování studentů vysokých škol

Stravování a ubytování studentů vysokých škol zabezpečují vysokoškolské menzy a koleje. Oba typy zařízení jsou spravovány jednotlivými veřejnými vysokými školami.

Z důvodu nerovnoměrného budování **vysokoškolských kolejí** mají studenti vysokých škol velmi rozdílné podmínky jejich využití. Vysokou variabilitu v ubytovacích kapacitách nalezneme nejen mezi jednotlivými vysokoškolskými městy, ale i v rámci škol. Hlavním problémem současného stavu v ubytování studentů je především nedostatečná kapacita ubytovacích zařízení, kdy spolu s nárůstem počtu studentů nedošlo k odpovídajícímu navýšení počtu lůžek na kolejích. I když se školy snaží zmírnit problémy s nízkou kapacitou kolejí ubytováváním svých studentů na kolejích jiných vysokých škol, příp. v dalších ubytovacích zařízeních či navýšením provizorních lůžek, situace je nadále nepříznivá. Situace v ubytování vysokoškolských studentů je tak velmi neutěšená – zatímco počet studentů prezenčního studia vzrostl mezi roky 1995/96–2003/04 o 43 %, počet ubytovaných na kolejích se zvýšil pouze o 15 %. Současně došlo ke snížení podílu studentů ubytovaných na kolejích na celkovém počtu studentů prezenčního studia, a to na 32 %, přičemž v roce 1995/96 to bylo ještě 46,6 %.

Studenti vysokých škol mají možnost stravovat se ve **vysokoškolských menzách**. Jejich financování probíhá z dotací, které veřejné vysoké školy dostávají z resortu školství, takže i rozhodování o výši cen jednoho jídla spadá do kompetence školy, která menzu spravuje. Vysokoškolské menzy poskytují stravování nejen svým studentům a pracovníkům, ale i zájemcům z řad veřejnosti.

BI.6.4 Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče

Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče jsou určena dětem a mládeži ve věku 3–18 let, kterým poskytují ochranu před nepříznivým působením nefunkčního rodinného nebo jiného sociálně nepříznivého prostředí, a zajišťují tak zaopatření a výchovu, kterou by za normálních okolností měla plnit rodina. Účelem těchto školských zařízení je v prvé řadě předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dětí a mladých lidí nebo narušení jejich zdravého vývoje, současně také zmírňovat nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již vzniklých poruch chování a přispívat ke zdravému osobnostnímu vývoji dětí a mládeže. Do těchto školských zařízení mohou být děti umístěny jak na základě rozhodnutí soudu, tak na žádost rodičů nebo jejich zákonných zástupců.

Významným způsobem do chodu školských zařízení určených pro ústavní výchovu a ochrannou výchovu zasáhl **zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů**, který vstoupil v platnost 1. července 2002. Tento zákon zásadním způsobem upravuje systém práce v těchto zařízeních, kdy zejména snížením počtů dětí ve výchovných skupinách a v samotných zařízeních až o polovinu klade důraz na individualizaci výchovného působení a podporuje tak možnost vytváření intenzivnějších emočních vazeb mezi vychovateli a dětmi, což přináší vyšší efektivitu práce těchto školských zařízení a také napomáhá harmonickému rozvoji a vývoji dětí a mládeže svěřených do péče těchto školských zařízení. Zákon také mění názvosloví některých institucí – zákon již dále nepočítá s dětskými domovy internátního typu a zvláštními školami internátního typu. Dětské výchovné ústavy a výchovné ústavy pro děti a mládež se staly dětskými domovy se školou. Zákon posílil roli diagnostických ústavů, kdy diagnostické ústavy převzaly z hlediska koncepčního a metodického vedoucí úlohu ve svých územních obvodech (přesahujících stávající krajské uspořádání). Náběhu těchto změn je zákonem vymezen interval dvou let,³⁴ tedy do konce června roku 2004.

Diagnostické ústavy jsou zařízení, která přijímají děti na základě výsledků komplexního vyšetření z hlediska psychologického, speciálně pedagogického a zdravotního a na základě volné kapacity jednotlivých zařízení je následně umísťují do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů. Do dětského domova, dětského domova se školou nebo výchovného ústavu mohou být děti umístěny pouze na základě rozhodnutí diagnostického ústavu. Ve zvláště odůvodněných případech, vyžaduje-li to zájem dítěte, je dítě umístěno mimo zařízení do smluvní rodiny. Pobyt dítěte v těchto zařízeních trvá zpravidla 8 týdnů. Diagnostické ústavy mohou poskytovat péči také dětem, o jejichž umístění v důsledku jejich poruch chování požádaly osoby odpovědné za výchovu, a po dobu nezbytně nutnou dále i dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou zadrženým na útěku z jiných zařízení, popřípadě z místa pobytu nebo přechodného ubytování. Pro děti, které ukončily povinnou školní docházku, jsou jako součást diagnostického ústavu zřizovány diagnostické třídy, v nichž je zajišťována příprava dětí na jejich budoucí povolání. Třída školy a diagnostická třída se naplňuje do 8 dětí. Základní organizační jednotkou pro práci s dětmi v diagnostických ústavech je výchovná skupina, kterou tvoří nejmeně 4 a nejvíce 6 dětí.

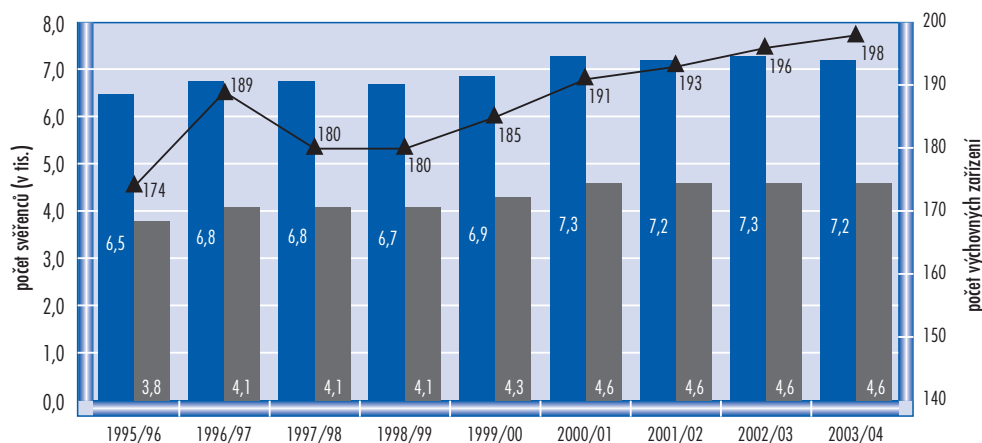
Dětské domovy zajišťují péči o děti a mládež, které nemají z různých důvodů možnost vyrůstat ve vlastní rodině ani v náhradní rodinné péči a které nemají závažné poruchy chování. Děti z dětských domovů se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Ve vztahu k dětem plní dětské domovy zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Do těchto zařízení mohou být umísťovány děti s nařízenou ústavní výchovou ve věku zpravidla od 3 let nejvýše do 18 let. Současně dětské domovy poskytují péči nezletilým matkám a jejich dětem.

³⁴ V následujícím textu jsou zařízení ústavní a ochranné výchovy strukturována již v souladu s novým zákonem 109/2002 Sb.

Obrázek 7:

Vývoj počtu školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně ochranné péče a jejich svěřenců (v tis.) v letech 1995/96–2003/04

■ svěřenci celkem
■ svěřenci dětských domovů
▲ výchovná zařízení celkem

Zdroj: ÚIV

Základní organizační jednotkou v dětském domově je rodinná skupina, kterou tvoří nejméně 6 a nejvíce 8 dětí. V dětském domově lze zřídit nejméně 2 a nejvíce 6 rodinných skupin, přičemž zařazení dětí do skupin probíhá se zřetelem na jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby.

Pro děti s výraznými poruchami chování jsou určeny **dětské domovy se školou**. Účelem těchto zařízení je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které mají závažné poruchy chování nebo které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči. V dětských domovech se školou jsou umísťovány také děti s uloženou ochrannou výchovou nebo nezletilé matky s dětmi, které buď samy nebo jejich děti nemohou být vzdělávány v „běžném“ dětském domově. Do dětského domova se školou mohou být umísťovány děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Pokud v průběhu povinné školní docházky pominou důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově, je dítě na základě žádosti ředitele dětského domova se školou zařazeno do školy, která není součástí dětského domova se školou. Nemůže-li se dítě po ukončení povinné školní docházky pro pokračující závažné poruchy chování vzdělávat ve střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu. Stejně jako v dětském domově je i v domově se školou základní jednotkou rodinná skupina – mívá nejméně 5 a nejvíce 8 dětí, zpravidla různého věku a pohlaví. V dětském domově se školou lze zřídit nejméně 2 a nejvíce 6 rodinných skupin.

O děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova, pečují **výchovné ústavy**. Výchovné ústavy jsou zřizovány odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou, popřípadě jako výchovné ústavy nebo výchovné skupiny pro nezletilé matky a jejich děti a pro děti, které vyžadují výchovně léčebnou péči. Do výchovného ústavu mohou být umístěny i děti starší 12 let, mají-li uloženu ochrannou výchovu a v jejich chování se projevují tak závažné poruchy, že nemohou být umístěny v dětském domově se školou. Výjimečně, v případech zvláště závažných poruch chování, lze do těchto zařízení umístit i děti s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let. Při výchovných ústavech se jako jejich součást zřizují základní, speciální školy nebo střední školy.

Střediska preventivně výchovné péče poskytují všestrannou preventivní speciálně pedagogickou péči a psychologickou pomoc dětem s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji a dětem propuštěným z ústavní výchovy při jejich integraci do společnosti. Tato péče je zaměřena na odstranění či zmírnění již vzniklých poruch chování a na prevenci vzniku dalších vážnějších výchovných poruch a negativních jevů v sociálním vývoji dětí, pokud u nich nenastal důvod k nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy. Střediska poskytují zejména konzultace, odborné informace a pomoc osobám odpovědným za výchovu a vzdělávání dětí. Mimo to spolupracují střediska s pedagogicko-psychologickými poradnami, v případě dětí se zdravotním postižením i se speciálně pedagogickými centry, dále se školními metodiky prevence a s orgány, které se podílejí na prevenci sociálně patologických jevů a drogových závislostí. Na území své působnosti stanoveném zřizovatelem zpracovávají střediska také plán aktivit prevence zneužívání návykových látek a dalších sociálně patologických jevů a koordinují jeho realizaci v rámci škol a školských zařízení, jimž rovněž poskytují metodickou pomoc. Střediska preventivně výchovné péče mohou poskytovat své služby i za úplatu (její výše a způsob úhrady jsou stanoveny nařízením vlády).

B2. Vyšší odborné školství a vysoké školství

B2.1. Vyšší odborné školství

Vyšší odborné školy (VOŠ) jsou součástí vzdělávací soustavy ČR od školního roku 1996/97. Poskytují vyšší odborné vzdělání jako nový, samostatný stupeň vzdělání a rozšiřující vzdělávací nabídku v oblasti odborně orientovaného terciárního vzdělávání. Mezinárodní normou pro klasifikaci vzdělávání ISCED je vyšší odborné vzdělání hodnoceno stupněm 5B.

Počáteční projekt vyššího studia se realizoval podle Rozhodnutí ministra školství, mládeže a tělovýchovy ČR o pokusném ověřování organizace, formy a obsahu pomaturitního studia od 1. září 1992 celkem v 15 školách. Zákonem č. 138/1995 Sb. pak byly vyšší odborné školy uzákoněny.

Se vznikem vyšších odborných škol se především pro praktičtější zaměřené maturanty rozšířily možnosti pokračovat ve vzdělávání. Tito žáci, pro které má vysokoškolské studium příliš te-

oretický charakter a kteří z tohoto důvodu neuvažují o studiu na vysoké škole, mají tak možnost zvýšit si stupeň vzdělání, a to především v oborech, které žádná vysoká škola dosud nenabízí. Vyšší odborná škola poskytuje v jednotlivých studijních oborech vyšší odborné vzdělání zahrnující všeobecné, specificky odborné vzdělání, náročnou praktickou přípravu a je ukončena absolutoriem. Denní studium trvá nejméně dva a nejvíce tři roky, dálkové studium trvá nejméně tři a nejvíce čtyři roky. Pokud je součástí denního studia praktická příprava konaná formou odborné praxe o délce větší než tři měsíce, může denní studium trvat maximálně tři a půl roku.

V sektoru terciárního vzdělávání představují studijní programy poskytující vyšší odborné vzdělání svébytnou, plně oprávněnou, sociálními partnery i trhem práce akceptovanou a respektovanou vzdělávací nabídku, která vhodně a flexibilně doplňuje tradiční vzdělávací obory bakalářských studijních programů vysokých škol. Ve srovnání s vysokoškolskými bakalářskými studijními programy srovnatelnými délkou studia a mnohdy i úrovní jsou patrně dva rozdíly formálního charakteru: za studium se i ve vyšších odborných školách, *kteří zřizuje kraj*, platí školné (i když regulované). Absolvent VOŠ má právo užívat označení DiS. uváděné za jménem (Diplomovaný specialista v oboru [s uvedením názvu studovaného oboru] – Opatření MŠMT k označování absolventů vyšší odborné školy č. j. 10 621/98-23). Vyšší odborné vzdělání je možno chápat jako vzdělání ukončené. Netvoří tedy přechod mezi vzděláním středním a vysokoškolským.

V roce 2001 se vyšších odborných škol dotkla reforma státní správy a v souladu se zákonem č. 132/2000 Sb., o změně a zrušení některých zákonů souvisejících se zákonem o krajích, zákonem o obcích, zákonem o okresních úřadech a zákonem o Hlavním městě Praze přešla zřizovatelská funkce z MŠMT na kraj jako samosprávný územní celek.

V řadě případů již proběhla transformace soukromých VOŠ na soukromé VŠ neuniverzitního typu. Mnohdy po vzniku VŠ původní VOŠ nezaniká, ale nadále uskutečňuje vzdělávací programy, které nebyly akreditovány jako bakalářské.

Počet VOŠ je po celou dobu jejich existence poměrně stabilní, ve školním roce 2003/04 byli žáci vyučováni na celkem 169 školách,³⁵ z nichž více než třetina (56 škol) byla soukromých nebo církevních a jedna škola státní (Ministerstva vnitra). Většina škol nabízí denní formu studia, 39,6 % škol má žáky i v dálkovém studiu.

Počty nově přijímaných ke studiu na VOŠ se od jejich vzniku příliš neměnily (pohybovaly se okolo 13 tisíc) s výjimkou školního roku 2000/01, kdy došlo k poklesu nově přijímaných. Jejich počet byl ovlivněn situací na středních školách, z nichž neodcházel téměř žádní maturanti. V roce 2003/04 bylo ke studiu na vyšších odborných školách nově přijato celkem 13,4 tis. studentů, z toho 83,3 % (11,1 tis.) do denního studia.

Naprostá většina nově přijatých žáků přichází na vyšší odborné školy ihned po složení maturitní zkoušky, i když se jejich podíl postupně snižuje (v roce 1996/97 to bylo 85 % nově přijatých, v roce 2003/04 se jednalo o 70 %). Na vyšší odborné školy dosud nastupovali bezprostředně po maturitě především absolventi středních odborných škol (v roce 2003/04 to bylo 49 % přijatých), následovali absolventi gymnázií (16,2 %) a středních odborných učilišť (6,5 %).

Zájem o studium na vyšších odborných školách je poměrně vysoký – v roce 2003/04 se přihlásilo 24,3 tis. uchazečů, z nichž každý podal v průměru 1,3 přihlášky. Nadpoloviční většina uchazečů (v roce 2003/04 to bylo 52,8 %), kteří se hlásí ke studiu na vyšší odborné škole, podává zároveň i přihlášku na vysokou školu. Z těch, kterým přijde kladné vyrozumění o přijetí na vyšší odbornou školu, je 13,7 % zároveň přijato i ke studiu na vysoké škole. Většina z nich se rozhodne pro vysokou školu a ke studiu na vyšší odborné škole nenastoupí.

Ve školním roce 2003/04 **studovalo na vyšších odborných školách** celkem 30,6 tisíce žáků, z nich 33 % na školách soukromých a církevních. Většina žáků vyšších odborných škol (83 %) studuje formou denního studia.

Počty absolventů VOŠ až do roku 2001/02 postupně rostly spolu s naplňováním posledních postupových ročníků, v roce 2001/02 jich absolvovalo celkem 7,2 tisíce. V roce 2002/2003 však poprvé došlo k poklesu, VOŠ absolvovalo pouze 5,6 tisíce žáků. Tento náhlý propad je způsoben nižším počtem absolventů maturitních oborů středních škol v roce 1999/2000 z důvodu zavedení povinné devítileté školní docházky na základních školách.

Oborová nabídka vyšších odborných škol je od počátku jejich existence poměrně pestrá. Až do roku 2000/01 se struktura přijímaných příliš neměnila, v roce 2000/01 však vykazovala jiné charakteristiky než v předchozích letech, což bylo důsledkem nižšího počtu nově přijímaných a tzv. „odložené poptávky“. Nejvíce žáků bývá tradičně přijímáno ke studiu ekonomických,

Tabulka 11: Počet vyšších odborných škol, počet žáků, počet nově přijatých a počet absolventů v roce 2003/04

VOŠ v registru sítě škol		Školy ^{1), 2)}	Žáci		Nově přijatí do 1. ročníku		Absolventi za škol. rok 2003	
			celkem	z toho dívky	celkem	z toho dívky	celkem	z toho dívky
celkem		168	30 622	20 675	13 375	8 652	5 648	4 018
z toho	denní studium	165	25 550	16 940	11 135	7 061	4 701	3 278
	dálkové studium	66	5 072	3 735	2 240	1 591	947	740

Zdroj: ÚIV

Poznámka:

¹⁾ Bez VOŠ MV.

²⁾ Celkový součet nemusí být roven součtům za jednotlivé formy studia.

³⁵ V síti škol je zapsáno 168 vyšších odborných škol.

zdravotnických a pedagogických oborů. V posledních letech se dosti významně začal projevovat zájem uchazečů o studium oborů gastronomie, hotelnictví a turismu. V roce 2003/04 bylo nejvíce žáků přijato do oborů ekonomických (24,6 %) a zdravotnických (22,3 %). Následují obory technické (16,4 %), pedagogické (12,6 %), právní a veřejnosprávní (9,2 %) a gastronomie, hotelnictví a turismus (7,3 %).

Vyšší odborné školy jsou typem škol, které jsou po území České republiky rozloženy značně nerovnoměrně a některé z nich mají nadregionální působnost. Nejméně vyšších odborných škol je v Karlovarském kraji (2 školy), nejvíce v Praze (34 škol). Rozdílný je i podíl nestátních škol v jednotlivých regionech. Karlovarský kraj nemá jedinou soukromou nebo církevní vyšší odbornou školu, v Pardubickém kraji je 9 % procent vyšších odborných škol soukromých nebo církevních (s 2,5 % žáků vyšších odborných škol v kraji). Nejvyšší podíl soukromých a církevních vyšších odborných škol je v Praze (58,8 % škol s 55,9 % žáků) a v Moravskoslezském kraji (54,5 % škol s 50,64 % žáků).

B2.2. Vysoké školství

B2.2.1. České vysoké školství a vývoj v Evropě

Pro ČR se stejně jako pro 40 dalších evropských zemí stal akčním plánem rozvoje tzv. boloňský proces směřující k vytvoření otevřeného Evropského prostoru vysokého školství do roku 2010. Berlínská konference ministrů, v pořadí již třetí v tzv. boloňském procesu, se uskutečnila ve dnech 18.–19. září 2003. Jak vyplývá ze závěrečného dokumentu (komuniké) ministrů, lze berlínskou konferenci ministrů považovat za krok směrem od diskusí a záměrů ke konkrétní implementaci principů celého procesu. Ministři se shodli na tom, že pro boloňský proces jsou nezbytné všechny principy a cíle, že boloňský proces musí být implementován jako celek.³⁶ Nicméně jasně zdůraznili, které tři jeho cíle pokládají za prioritní v letech 2003–2005. Jsou to priority, které tvoří základní kameny celé reformy: **zabezpečení kvality, zavedení prvních dvou cyklů studia – bakalářské a navazující magisterské – a snazší uznávání vzdělávání**, včetně ratifikace Lisabonské úmluvy o uznávání³⁷ a bezplatného vydávání dodatku k diplomu všem absolventům vysoké školy od roku 2005. S tím nesporně souvisí i žádost ministrů provést revizi plnění 3 prioritních cílů. Výsledky budou shrnuty v podrobné zprávě, kterou projedná nejprve mezinárodní řídicí skupina (Follow up Group) a poté bude předložena konferenci ministrů v Bergenu v r. 2005. Půjde tedy o pokus o kvantifikované vyjádření pokroku reforem vysokoškolských systémů ve všech zemích boloňského procesu.

Bylo zdůrazněno propojení výuky s výzkumem a vývojem. Dosud byly v centru diskusí v rámci boloňského procesu dva cykly studia – pregraduální bakalářské studium a navazující krátké nebo dlouhé magisterské studium. Nyní se diskuse rozšířila na tři cykly,

kdy 3. cyklem jsou doktorská studia navazující na studia magisterská. Jinými slovy řečeno, jsou zdůrazňovány tři stupně výstupů v rámci tří ucelených programových „modulů“ – bakalářského, navazujícího magisterského a po něm pokračujícího doktorského studia. Byla zdůrazněna potřeba, aby sítě na úrovni doktorských studií dostaly takovou podporu, aby se mohly vyvinout ve střediska excelence v Evropském prostoru vysokoškolského vzdělávání.

Ministři dále přislíbili svou podporu programům typu „joint degrees“. Jedná se o programy, které vznikly (vznikají) ve spolupráci několika vysokých škol z různých evropských zemí, mají integrovaná kurikula a je snahou, aby vedly ke společnému diplomu. Koncem roku 2003 představila Evropská komise nový komunitární program ERASMUS MUNDUS, jehož jádrem jsou magisterské studijní programy typu „joint degrees“ uskutečňované ve spolupráci alespoň tří vysokých škol z alespoň tří zemí EU.

Boloňský proces se otevřel všem evropským zemím, které chtějí jeho principy vážně naplňovat ve svých národních systémech. Geografickým vymezením se stala Evropská kulturní dohoda RE/UNESCO, kritériem přijetí stav implementace principů procesu v rámci národní reformy. V Berlíně došlo k rozšíření o 7 nových zemí, čímž se jejich počet zvýšil na 40. Informace, závěry seminářů a studií, národní zprávy o implementaci v jednotlivých členských zemích boloňského procesu a berlínské komuniké lze nalézt na adrese: <http://www.bologna-bergen2005.no>.

Principy a cíle směřující k vytváření Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání jsou i cíli vývoje našeho systému vysokého školství. Tyto cíle jsou naplňovány zejména prostřednictvím dlouhodobých záměrů vzdělávací vědecké, výzkumné a vývojové, umělecké nebo další tvůrčí činnosti veřejných vysokých škol (dále jen „dlouhodobé záměry“) nebo programů mezinárodní spolupráce. Účinným nástrojem pro konkrétní podporu se pak staly **transformační a rozvojové programy ministerstva**. Tyto programy umožnily na základě souladu dlouhodobého záměru ministerstva a jednotlivých vysokých škol finančně podpořit na našich veřejných vysokých školách zejména: transformaci tradičních „dlouhých“ magisterských studijních programů do dvou cyklů – bakalářského a magisterského; lepší přístupnost v terciární sféře, zejména formou spolupráce vysokých škol a vyšších odborných škol; mobilitu studentů a učitelů – v rámci mobilitních programů (ERASMUS, LEONARDO, CEEPUS apod.) nebo v rámci rozvojového Programu podpory mezinárodní mobility studentů; zavádění kreditních systémů, zejména Evropského kreditního systému a Dodatku k diplomu, které přispívají k větší transparentnosti v oblasti mezinárodního uznávání vzdělávání; zvýšení kvality doktorských studijních programů; projekty v rámci celoživotního vzdělávání (včetně např. univerzit třetího věku); integraci zdravotně postižených studentů; vyrovnávání příležitostí přístupu ke studiu uchazečů z různě znevýhodněných sociálních skupin.

³⁶ Po konferenci v Berlíně má boloňský proces 10 cílů: přijetí systému srovnatelných a srovnatelných stupňů vysokoškolského vzdělání; přijetí systému založeného na třech hlavních cyklech; zavedení kreditového systému; podpora mobility studentů, učitelů a administrativních pracovníků; posílení evropské spolupráce v zajišťování kvality; posílení evropské dimenze ve vysokém školství; celoživotní učení; vysoké školy a studenti; posílení atraktivity Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání; propojení výzkumu a vývoje se vzděláváním.

³⁷ Jedná se o úmluvu RE a UNESCO s názvem Úmluva o uznávání kvalifikací ve vysokém školství v evropském regionu, která byla podepsána v Lisabonu dne 11. dubna 1997.

B2.2.2. Systém vysokého školství v ČR

V akademickém roce 2003/04 mělo možnost studovat 274 tisíc studentů (oproti roku 2001/02, kdy šlo o 223 tisíce studentů, a roku 2002/03, kdy to bylo necelých 249 tisíc studentů) na 56 vysokých školách se 119 fakultami.³⁸

Nárůst celkového počtu studentů byl způsoben především trvale se zvyšujícím zájmem o studium, což vedlo i k nárůstu počtu studentů v bakalářských studijních programech. Dochází také k významnému nárůstu počtu studentů cizinců studujících na našich vysokých školách. Ti v roce 2001/02 představovali 3,9% všech vysokoškolských studentů, v r. 2002/03 4,9% a v r. 2003/04 již 5,3%. Tento nárůst je zřejmě způsoben rozvojem mezinárodní spolupráce vysokých škol, a to jak bilaterální, tak v rámci komunitárních a dalších programů. Na našich vysokých školách studuje především velký počet slovenských studentů.

Tabulka 12: Vývoj počtu studentů na vysokých školách v letech 1996/97–2003/04

	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00
Studenti celkem	166 123	177 723	187 148	198 961
	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04
Studenti celkem	209 298	223 008	248 756	274 192

Zdroj: databáze ÚIV

Ke studiu na vysoké školy se v roce 2003 hlásilo celkem 117,5 tis. uchazečů, k přijímacím zkouškám se dostavilo celkem 91,2% uchazečů, tj. 107,2 tis. uchazečů. Ke studiu bylo přijato celkem 69,6 tis. uchazečů, tj. 65%. Naprostá většina uchazečů se hlásila na veřejné vysoké školy. Z uvedených faktů vyplývá, že stále roste počet uchazečů o studium, zejména na vysokých školách, avšak stále se zcela nedaří jejich zájem uspokojit. I když oproti roku 2002/03 celkový počet přihlášených na vysoké školy vzrostl o téměř 8% a počet přijatých vzrostl o 13,9%, předpokládáme, že nárůst počtu studentů přijatých zejména do 1. ročníků vysokých škol bude v následujících letech přetrvávat. Dále se také mění věková struktura studentů. Následující graf ukazuje věkovou strukturu studentů vysokých škol v akademických letech 1999/2000

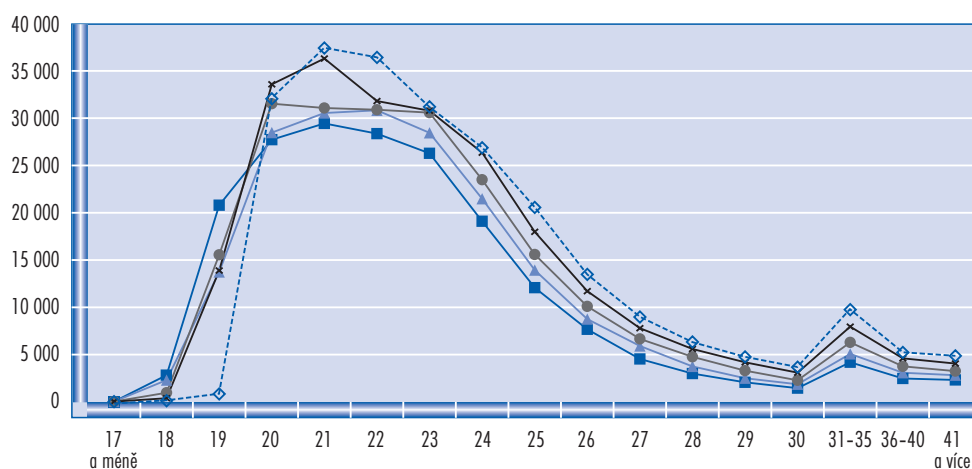
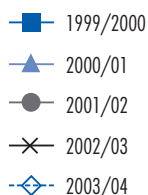
až 2003/04. Křivky znázorňující věkové rozložení studentů vysokých škol dosahují svého vrcholu zhruba v 21 letech. Je třeba vzít v úvahu, že v roce 2001 se oproti předchozím letům změnila věková struktura nově přijímaných studentů – v důsledku zavedení povinné devítileté docházky na základní škole populace nově přijímaných o rok zestárla. Z křivek popisujících situaci v jednotlivých letech je patrné, že např. řada 19letých studentů, kteří nevstoupili na vysokou školu např. v akademickém roce 2000/01, na ni vstoupila o 1–2 roky později jako 20, resp. 21letí mladí lidé.

V oborové struktuře studentů vysokých škol se stále udržuje výraznější zastoupení studentů ekonomických oborů, navýšil se také podíl studentů přírodních věd. Na zhruba stejné úrovni jako v uplynulém roce je zastoupení studentů technických, zemědělských, lékařských a také společenských oborů. Ke změně v oborové struktuře studentů nepochybně přispěly – mimo rozšíření možností studia a zájmu uchazečů o jednotlivé obory – i možnosti uplatnění na trhu práce. Obecněji koncipované ekonomické obory umožňují jejich absolventům relativně širší výběr zaměstnání – jejich uplatnění na trhu práce má velmi rozsáhlé základy a po určitém „doškolení“ u konkrétního zaměstnavatele jsou připraveni pro výkon povolání. Naopak absolventi úzce profilovaných oborů (což se týká spíše technicky zaměřených oborů a oborů zemědělských) mají zřejmě lepší výchozí pozici v případě, že najdou konkrétní zaměstnání, které odpovídá oboru jejich studia – pak je jejich vstup na trh práce výhodnější. Avšak v případě, že nenašli vhodného zaměstnavatele, je jejich přizpůsobení se na jiné zaměstnání o něco složitější. Obecně lze říci, že nezaměstnanost absolventů vysokých škol je ve srovnání s absolventy jiných typů škol výrazně nižší a na trhu práce nepatří mezi nejvíce ohrožené skupiny.

V roce 2003 došlo k dalšímu rozšíření celoživotního vzdělávání poskytovaného vysokými školami bezplatně nebo za úplatu. Jedná se např. o nabídku studia, kterou lze uznávat jako část studia v akreditovaných studijních oborech, přípravné kurzy pro přijímací řízení, tzv. kurzy na objednávku a další. Do celoživotního vzdělávání můžeme zařadit i Univerzitu třetího věku určenou seniorům. Veškeré aktivity veřejných i soukromých vysokých škol

Obrázek 8:

Věková struktura studentů bakalářských a magisterských studijních programů

Zdroj: SIMS

³⁸ Je nezbytné si zde uvědomit, že ne všechny vysoké školy mají fakulty (jde o fakulty veřejných VŠ).

Tabulka 13: Počty akreditovaných studijních programů a oborů k 31. 12. 2003

Typ studijního programu	bakalářský	navazující magisterský	„dlouhý“ magisterský	doktorský
Počet (názvů) studijních programů	159	147	123	186
Počet akreditovaných programů na VŠ	422	296	291	395
Počet akreditovaných oborů na VŠ	1163	1 213	1 179	885
Z toho i v kombinované formě studia	472	422	378	885
Z toho výuka v cizím jazyce	124	210	156	354

Zdroj: akreditační komise MŠMT

v rámci celoživotního vzdělávání podporují model učící se společnosti a otvírají možnost doplňovat si dosažené vzdělání o nové poznatky v průběhu celého života.

B2.2.3. Hodnocení kvality a akreditace

Již bylo zmíněno, že Berlínské komuniké věnuje značnou pozornost zabezpečení kvality jako jednoho ze základních pilířů evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání. I pro Českou republiku je zabezpečení kvality vysokoškolského vzdělávání hlavní prioritou. Svou aktivní úlohu v tomto procesu sehrává Akreditační komise jmenovaná vládou ČR. Vychází přitom ze svých zkušeností jako nejstaršího orgánu zabývajícího se hodnocením a akreditacemi v zemích střední a východní Evropy. Akreditační komise byla jako jedna z prvních z postkomunistických zemí přijata za člena „European Network of Quality Assurance“ (ENQA), kterou zřídily členské země EU, od roku 2002 předsedá „Central and Eastern European Network of Quality Assurance Agencies in Higher Education“ (CEEN), která je obdobou ENQA v našem regionu a je rovněž členem celosvětové organizace „International Network of Quality Assurance Agencies in Higher Education“ (IN-QAAHE). Představitelé Akreditační komise se aktivně zúčastňují mezinárodních konferencí a seminářů, zaměřených na hodnocení kvality vysokoškolského vzdělávání, především v kontextu vytváření již zmíněného evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání; v roce 2004 bude pořádat výroční zasedání CEEN, které bude rovněž zaměřeno na tuto problematiku.

V měřítku našeho vysokého školství sehrává Akreditační komise dominantní úlohu při akreditacích studijních programů a oborů habilitačního řízení a řízení ke jmenování profesorem a při hodnocení akreditovaných činností i hodnocení institucí, nejčastěji v úrovni soukromých (neuniverzitních) vysokých škol nebo fakult univerzit. V této souvislosti řešila Akreditační komise problematiku situaci např. na Katolické teologické fakultě UK v Praze nebo na Právnické fakultě UP v Olomouci a hodnotila již takřka třetinu soukromých vysokých škol. V případě, kdy jsou závažné nedostatky v uskutečňování akreditovaných studijních programů, doporučuje komise i restriktivní opatření, především pak omezení akreditace spočívající v zákazu přijímat nové studenty do daného studijního programu, resp. oboru. Doposud tak byla omezena platnost akreditace pro 150 studijních oborů a v 5 případech byla akreditace dokonce odňata. Častěji však Akreditační komise dává přednost upozornění vysoké školy na problémy, přičemž stanoví lhůtu na jejich odstranění. Značné je i množství žádostí, které nejsou Akreditační komisí doporučeny k akreditaci (v roce 2003 to bylo 77 žádostí, celkem již 357).

B2.2.4. Studijní programy

Jak již bylo uvedeno v kapitole B3.2.1. i B3.2.2. jednou ze základních priorit vývoje vysokého školství v Evropě i u nás je restrukturalizace studijních programů. Zatímco ve většině evropských zemí je to prioritou pro léta 2003–05, v ČR byl v roce 2003 prakticky dokončen proces tzv. „reakreditací“ magisterských studijních programů a jejich oborů, který uložila novela zákona o vysokých školách (zákon č. 147/2001 Sb.). Došlo tak k výraznému posílení strukturovaného studia, kdy jsou akreditovány magisterské studijní programy navazující na předchozí bakalářské a jsou postupně utlumovány „dlouhé“ magisterské studijní programy, které nenavazují na předchozí bakalářské, ale u kterých charakter studia tuto návaznost umožňuje.

V bakalářských studijních oborech převažuje standardní doba tříletá (celkem 1042 oborů), 41 oborů je akreditováno pro 3,5 roku a 80 oborů pro 4 roky standardní doby studia. V navazujícím magisterském studiu je 22 oborů akreditováno na standardní dobu studia 1,5 roku, 971 na 2 roky, 38 na 2,5 roku a 182 oborů na standardní dobu studia 3 roky. V roce 2003 se v rámci vysokého školství nadále pokračovalo ve změnách, které se týkaly studijních programů a které byly započaty v předchozích letech.

V duchu Boloňské deklarace vysoké školy zaváděly, popř. prohlubovaly modularizaci stávajících studijních programů. Změny rovněž směřovaly k větší agregaci skupin volitelných předmětů společných pro celou vysokou školu, k inovaci nosných předmětů oboru, k úpravám a redukci bakalářských zkoušek z oborově povinných předmětů či k zařazení výuky dvou povinných cizích jazyků. Taktéž proběhly změny směrem k rozšiřování nabídky předmětů v rámci již akreditovaných studijních programů nebo jejich obměna při přípravě studijních programů pro reakreditační řízení. Další inovace uskutečňovaných studijních programů spočívaly v obsahových změnách v souvislosti s přechodem na celoškolský kreditní systém studia.

Kromě vzdělávání v bakalářských a magisterských studijních programech realizují vysoké školy i nejvyšší stupeň (typ) vysokoškolského vzdělávání, vzdělávání v doktorských studijních programech (dříve v postgraduálním studiu). Toto studium je určeno absolventům magisterských studijních programů a zcela nahradilo bývalý systém vědecké přípravy (aspirantury). V roce 2003/04 se vzdělávalo v doktorských studijních programech celkem 23 282 studentů (z toho 1 643 cizinců). Počet studentů s českým státním občanstvím v těchto studijních programech znamenal od roku 1996/97 (kdy v doktorských programech studovalo 9800 studentů) více než dvojnásobný nárůst.

Tabulka 14: Přehled studentů účastnících se projektů mobility podle jednotlivých zemí EU

Vyjíždějící studenti z ČR do zemí EU																
2002/2003	AT	BE	DK	DE	ES	FR	GR	IT	IRL	LU	NL	PT	SE	FI	UK	Celkem
	186	124	82	821	238	404	69	148	40	0	161	128	125	182	294	3002

Přijíždějící studenti do ČR ze zemí EU																
2002/2003	BE	DK	DE	GR	ES	FR	IRL	IT	LU	NL	AT	PT	FI	SE	UK	Celkem
	31	17	188	53	123	153	21	94	0	35	31	49	89	27	85	1001

Zdroj: NA Socrates

Restrukturalizace studia na bakalářské a navazující magisterské programy, která na našich vysokých školách ve velkém měřítku proběhla a kterou lze považovat za jeden z nejdůležitějších reformních kroků v našem vysokém školství za uplynulé období, přispěje v dalším období k tomu, že vstup do terciárního sektoru vzdělávání bude umožněn všem uchazečům s maturitou, kteří splní základní vstupní požadavky. Očekáváme, že budou vstupovat zejména do bakalářských studijních programů. Dobrým příkladem toho, že systém vysokého školství může být oběma směry prostupný, je vznik studijních programů, který umožňuje naše legislativa. Podle zákona o vysokých školách může akreditaci spolu s vysokou školou získat i jiná vzdělávací instituce; v současné době tak společně s vysokou školou probíhá bakalářské studium na 10 vyšších odborných školách a doktorské studium na 56 ústavech, převážně Akademie věd ČR.

Naší prioritou zůstává vysoká kvalita terciárního, zejména vysokoškolského vzdělávání. Z tohoto důvodu očekáváme, že by se měla vyšší výběrovost, spojená s „vysokou lafkou“ v nastavených vstupních požadavcích, přesunout mezi bakalářské a magisterské studium. Domníváme se, že se tak podaří odpovědět jak na požadavek masové poptávky po vysokoškolském vzdělávání, tak i současně na požadavek jeho vysoké kvality a podpory excelence. Cílem reformy v České republice je vytvořit diverzifikovaný, prostupný systém terciárního vzdělávání, který bude konkurenceschopný v evropském i v globálním měřítku.

B2.2.5. Mezinárodní spolupráce

Mezinárodní spolupráce vysokých škol probíhá zejména formou přímé spolupráce mezi jednotlivými institucemi a s procesem reformy probíhající v celé Evropě se stále zvyšuje její důležitost v rozvoji vysokých škol i celého systému. Významným nástrojem je např. program Evropského společenství **Socrates-Erasmus**. Na jeho podporu (mimo granty přidělené z rozpočtu EU) vynakládá MŠMT také nemalé prostředky ze státního rozpočtu. Do programu Erasmus byly zapojeny všechny veřejné vysoké školy a 5 soukromých vysokých škol. Tento program podporuje nejen mobilitu studentů a učitelů, ale též zavádění Evropského kreditového systému (ECTS), Dodatku k diplomu, tvorbu společných kurikul apod. Česká republika v roce 2003 podporovala program Socrates-Erasmus nemalými finančními částkami. Kromě prostředků přidělených z rozpočtu Evropské komise bylo poskytnuto na aktivity podprogramu Erasmus v kalendářním roce 2003 více než 219 mil. Kč ze státního rozpočtu. Poskytnuté finanční prostředky byly použity na dofinancování výjezdu 3 560 studentů (17 779

měsíců) a 1 037 učitelů (1 536,5 týdne). Dofinancování mobility jednoznačně umožňuje vysílání několikanásobně vyššího počtu studentů a učitelů, než by bylo možné v případě jednoho zdroje financování – rozpočtu Evropské komise. Od akademického roku 2000/2001, kdy bylo dofinancování ze státního rozpočtu zahájeno, se počet studentů i učitelů každým rokem významně zvyšuje – procento nárůstu mezi roky 2001/2002 a 2002/2003 je 19% u studentů a 24% u učitelů.

O důležitosti tohoto programu svědčí i fakt, že program Socrates-Erasmus je jediným programem EU, kterého se účastní i Švýcarsko. Účastní se jej jako tichý partner, tj. hradí veškeré výdaje na mobilitu z vlastních zdrojů. V roce 2002/03 vyjelo z České republiky do Švýcarska 14 studentů a 1 učitel.

Nejčastější cílové země našich studentů byly Německo, Francie, Velká Británie, Španělsko, Finsko a Rakousko. Do ČR přijíždějí studenti zejména z Německa, Francie, Španělska a Itálie.

V roce 2003 se ČR také aktivně zapojila do mezinárodního pracovního programu v rámci boloňského procesu. Ve spolupráci MŠMT, Českého vysokého učení technického v Praze a Rady Evropy a za podpory Evropské komise se v Praze uskutečnil seminář věnovaný problémům celoživotního učení, uznávání vzdělání získaného mimo vysoké školy pro účely dalšího studia na vysokých školách a zavádění kreditového systému ECTS i ve formách celoživotního vzdělávání. Závěry pražského semináře byly pak obsaženy i v tzv. Berlínském komuniké ministrů.

Další významnou akcí byla 12. výroční konference EAN (European Access Network). EAN je síť, která se snaží pomoci v přístupu na vysokou školu těm, kteří jsou nějakým způsobem znevýhodněni – ať již z důvodu pohlaví, etnického původu, národnosti, věku, fyzického handicapu, sociálního původu, geografického umístění, předchozího vzdělání apod. Je to celoevropská, nevládní organizace a jejím cílem je rozšíření přístupu ke vzdělání. Přijelo více než 150 účastníků převážně z evropských zemí, USA, Austrálie, zastoupena byla i Jihoafrická republika nebo Rusko. Konference byla tak i naším příspěvkem k roku, který byl věnován handicapovaným spoluobčanům. Konference se konala na půdě Univerzity Karlovy, Fakulty humanitních studií pod záštitou rektora Univerzity Karlovy prof. Ivana Wilhelma.

Programy mezinárodní spolupráce ve výzkumu a vývoji pokrývají širokou oblast výzkumu a vývoje vyspělých zemí světa. Zvláštní pozornost je věnována programům výzkumu a vývoje, na jejichž řešení se podílejí především země Evropské unie. **Patří mezi ně Rámcové programy a programy EUPRO, COST, EU-REKA, KONTAKT a INGO.**

V rámci Evropské unie se spolupráce ČR v oblasti výzkumu a vývoje odehrává na bázi tzv. Rámcových programů. V roce 1998 skončil 4. Rámcový program (4. RP), v roce 1999 začal 5. Rámcový program (5. RP) – 1999–2002, roku 2002 byl zahájen 6. Rámcový program EU a EURATOM (jde o dva programy). Hlavním gestorem spolupráce je v Komisi EU Directorate General “Research and Innovation” (výzkum a vývoj a inovace). Dále se spolupracuje s generálními ředitelstvími, jež zodpovídají za hlavní tematické oblasti rámcových programů nejen z hlediska výzkumu, ale i celkově po věcné stránce (informační technologie, telekomunikace a doprava, průmyslové technologie, životní prostředí, energetika aj.). Účast ČR v 6. Rámcovém programu EU se uskutečňuje na základě Memoranda o porozumění mezi Českou republikou a Evropským společenstvím o přidružení ČR k rámcovým programům. Memorandum bylo podepsáno v prosinci 2002.

Cílem účasti v programu EUPRO je usnadnit zapojování českých pracovišť výzkumu a vývoje, vysokých škol do sítě pracovišť EU formou podpory infrastruktury výzkumu a vývoje. Tím přispět k integraci českého výzkumu a vývoje do sítě pracovišť EU a k integraci do evropského výzkumu. Pomocí programu EUPRO je podporován tzv. NICER – Národní informační centrum pro evropský výzkum – National Information Centre for the European Research, Regionální kontaktní organizace (RKO) a Oborové kontaktní organizace (OKO).

Cílem programu COST je evropská mezinárodní spolupráce v oblasti výzkumu a vývoje, která umožňuje zapojení vědeckých a výzkumných pracovníků z ČR do evropských týmů za účelem koordinace konkurenceschopných výzkumných a vývojových aktivit financovaných na národní úrovni.

Program EUREKA je jedním z nástrojů evropské strategie a spolupráce v oblasti aplikovaného a průmyslového výzkumu a inovačních aktivit. Cílem programu je podporovat mezinárodní spolupráci mezi evropskými průmyslovými podniky, výzkumnými ústavami a vysokými školami a vytvářet tak podmínky pro zvyšování výkonnosti a konkurenceschopnosti evropského průmyslu a rozvoj jeho společné infrastruktury. Program EUREKA vznikl v roce 1985 a nyní zahrnuje 34 členských zemí a Komise EU. Česká republika je řádným členem od roku 1995. Výstupy z této spolupráce jsou špičkové technologie a výrobky.

Program KONTAKT má umožnit podporu účasti českých výzkumných a vývojových pracovníků v mnohostranné a dvoustanné spolupráci ve výzkumu a vývoji s ESA (Evropská kosmická agentura), SEI (Středo-evropská iniciativa) a NATO – Science Committee, NSF (National Science Foundation) a v dalších.

Cílem programu INGO je usnadnit širokému spektru vědeckovýzkumné obce přístup k aktivitám mezinárodních nevládních organizací. Podporuje usnadnění financování členských závazků organizací výzkumu a vývoje v mezinárodních nevládních vědeckých organizacích a aktivní účast vědců z ČR v řídicích orgánech mezinárodních nevládních vědeckých organizací.

B2.2.6 Soukromé vysoké školy

K diverzifikaci nabídky vysokoškolského vzdělávání bezesporu přispívá i rozvoj soukromých vysokých škol. Soukromé vysoké školy začaly na českém vzdělávacím trhu působit od roku 1999.

Vysoký počet žadatelů o soukromou vysokou školu provázený i značným počtem udělovaných státních souhlasů k působení jako soukromá vysoká škola ministerstvem na základě doporučení Akreditační komise z počátečních let platnosti zákona o vysokých školách byl vystřídán stavem, který spíše odpovídá možnostem žadatelů zajistit odpovídající personální, finanční, informační, prostorové a materiální zázemí pro novou vysokou školu.

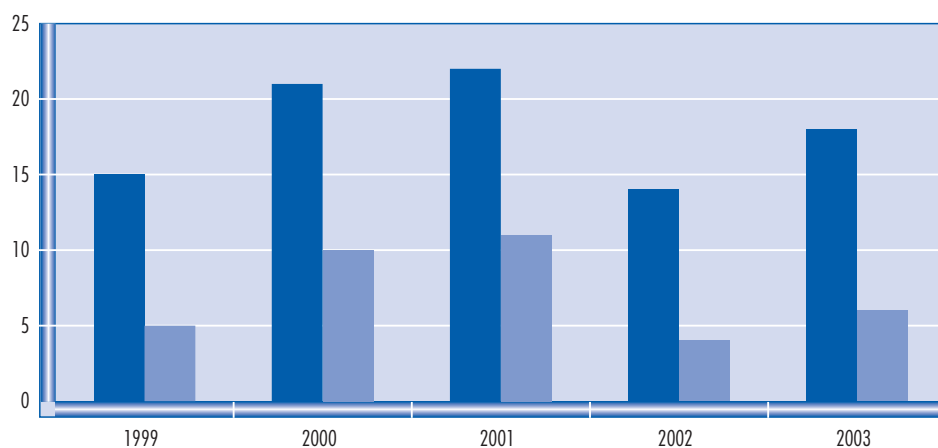
V roce 2003 působilo v České republice 35 soukromých vysokých škol. Jejich adresář je umístěn na internetu na adrese: www.msmt.cz – Vysoké školy – Veřejné a soukromé vysoké školy – Přehled soukromých vysokých škol.

Zatímco na konci roku 2002 studovalo na soukromých vysokých školách celkem 8 392 studentů, o rok později zde bylo již 14 134 studentů, z toho 1 519 zahraničních. Nejvíce zahraničních studentů přitom bylo ze Slovenska (1016), z Ruska (95) a z Ukrajiny (83). Celkem 7 soukromých vysokých škol již získalo akreditaci pro magisterské studium, kde z výše uvedeného celkového počtu studovalo k 31. 12. 2003 celkem 577 studentů, z toho 32 zahraničních. V roce 2003 se studijní neúspěšnost nejčastěji pohybovala mezi 5 až 10 %. Nejvyšší vykázaly Vysoká škola manažerské informatiky a ekonomiky Praha (19 %) a Pražský techno-

Obrázek 9:

Vývoj počtu žadatelů
a udělených státních souhlasů
k působení jako soukromá vysoká škola

■ žadatelé
■ souhlasy

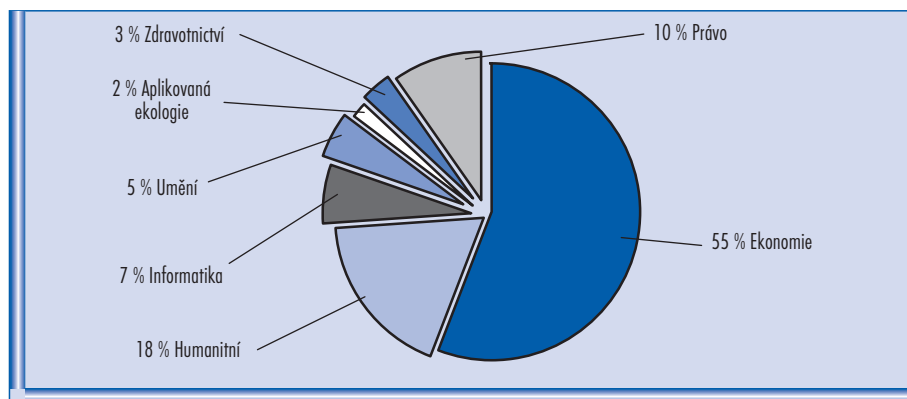

Zdroj: MŠMT

Poznámka: uvedené státní souhlasy jsou vztaheny k roku podání žádosti.

Obrázek 10:

Odborné zaměření studijních programů soukromých vysokých škol

Zdroj: MŠMT

logický institut (18%). Spolu s nárůstem počtu studentů roste i počet absolventů. Zatímco v roce 2002 bylo na soukromých vysokých školách 437 absolventů, v roce 2003 dosáhl jejich počet již 1043. Absolventy mělo v uvedeném roce celkem 13 soukromých vysokých škol, přičemž nejvíce jich absolvovalo Vysokou školu hotelovou Praha (337), Evropský polytechnický institut Kunovice (174) a Vysokou školu podnikatelskou Ostrava (144). Naopak nejméně absolventů vykázala Literární akademie Praha (10). Zatím jde pouze o absolventy bakalářských studijních programů, v magisterských studijních programech nejsou prozatím žádní.

Z údajů z výročních zpráv soukromých vysokých škol dále vyplývá, že již 5 soukromých vysokých škol překročilo hranici 1 000 studentů, z toho Vysoká škola J. A. Komenského Praha a Vysoká škola finanční a správní Praha se blíží již dvoutisícové hranici počtu studentů. Naopak méně než 200 studentů na škole je na 9 soukromých vysokých školách. U některých z těchto škol však ani nelze předpokládat výrazněji vyšší počty studentů, a to s ohledem na jejich odbornou orientaci, např. Institut restaurování a konzervačních technik Litomyšl, Pražská vysoká škola psychosociálních studií nebo Mezinárodní baptistický teologický seminář v Praze.

Na soukromých vysokých školách působilo k 31. 12. 2003 celkem 1465 vyučujících, z toho 120 profesorů a 268 docentů. V přepočtu na celé pracovní úvazky se jedná o 582 „pracovní místa“, z toho profesory bylo obsazeno 58 a docenty 147 „míst“. Z hlediska věkové struktury převažuje u profesorů věk nad 60 let a u docentů nad 50 let.

Soukromé vysoké školy nabízejí studium v celkem 51 bakalářském a 10 magisterských studijních programech, které se dále člení na jednotlivé studijní obory.

Školné, které se pohybuje v rozmezí 25 000 až 120 000 Kč za akademický rok, tvoří hlavní a často i jediný zdroj příjmů pro finanční zabezpečení soukromé vysoké školy. Některé z nich vykazují i další vlastní aktivity vedoucí k získání finančních prostředků, především realizaci programů celoživotního vzdělávání a realizaci grantových projektů výzkumu a vývoje. Některé ze

soukromých vysokých škol získávají část prostředků i formou sponzorských darů.

Poměrně vysoký počet soukromých vysokých škol a relativně krátká doba jejich existence s sebou nesou i řadu problémů. Proto Akreditační komise zahájila již v roce 2002 hodnocení některých z nich. Do konce roku 2003 proběhlo hodnocení na 11 soukromých vysokých školách. Zprávy o hodnocení jsou zveřejněny na internetu na adrese: www.msmt.cz – Vysoké školy – Akreditační komise – Hodnocení vysokých škol.

B3. Poradenství

B3.1. Školské poradenství

Poradenské služby ve školství jsou zaměřeny na podporu vzdělávání a výchovy, na prevenci a řešení problémů s výchovou a vzděláváním spojených. Systém školských poradenských zařízení v ČR pokrývá svými službami cílovou populaci v širokém věkovém rozsahu od předškolních dětí až po vysokoškolské studenty. Poskytování poradenských služeb ve školství vychází ze součinnosti se žáky a studenty, se zákonnými zástupci dětí a žáků, s pedagogickými pracovníky škol a školských zařízení a pracovníky zdravotnictví a ostatních institucí, které se péčí o tyto děti, žáky a studenty zabývají. Východiskem pro poskytnutí poradenské služby je aktivní spoluúčast klientů³⁹ na řešení jejich problémů. Poradenská služba je poskytována s informovaným souhlasem klienta, resp. jeho zákonného zástupce.⁴⁰ Ochrana osobních údajů a informací při poskytování poradenských služeb se řídí zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.

Poradenské služby na úrovni regionálního školství jsou poskytovány dětem a mládeži ze základních škol, speciálních škol, středních a vyšších odborných škol, z předškolních zařízení a školských zařízení ve věku zpravidla od 3 let do ukončení vzdělávání na střední, resp. vyšší odborné škole, jejich zákonným zástupcům, učitelům a ostatním pedagogickým pracovníkům škol, předškolních zařízení a školských zařízení. Jsou zaměřeny zejména na prevenci a řešení problémů ve vývoji, výchově a vzdě-

³⁹ Klientem se rozumí ten, komu je poskytována poradenská služba.

⁴⁰ Informovaným souhlasem se rozumí: klient je předem informován o povaze, rozsahu, trvání, cílech a postupech nabízených služeb, o všech předvídatelných rizicích a nevýhodách, které vyplývají z vyšetření, prospěchu, který je možné očekávat, možných následcích toho, když nebude služba poskytnuta, a o alternativních službách, které by mohly být užitečné.

lávání dětí a žáků ve škole a rodině, na pomoc při uplatňování a rozvíjení schopností a zájmů žáků a při volbě jejich vzdělávací cesty a budoucího povolání, na pomoc při zajišťování speciálních vzdělávacích potřeb dětí a žáků se zdravotním postižením a na prevenci školní neúspěšnosti a sociálně patologických jevů. Jako velmi významná se zejména v posledních letech ukazuje role poradenských odborníků – psychologů a speciálních pedagogů – v pomoci školám (a učitelům) při hledání a realizaci nových vzdělávacích programů a vzdělávacích metod přizpůsobených osobnostem žáků a jejich reálným možnostem. V r. 2003 byly v poradenských službách na úrovni regionálního školství akcentovány zejména otázky kariérového poradenství, péče o mimořádně nadané žáky a podpory vzdělávání žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami.

Činnost školských poradenských zařízení, kterými jsou na úrovni regionálního školství pedagogicko-psychologické poradny a speciálně pedagogická centra, je úzce propojena s poradenstvím poskytovaným na základních a středních školách **výchovnými poradci a školními metodiky prevence**; na 125 školách v ČR působí také **školní psychologové**, na cca 10 školách v ČR **školní speciální pedagogové**.

Pedagogicko-psychologické poradny participují na vzdělávacím procesu a volbě vzdělávací a profesní dráhy dětí a žáků zvláště v těch případech, kdy je vzdělávací proces znesnadněn. Hlavní součástí jejich činnosti je přímá práce s dětmi, žáky a jejich rodiči, a to jak formou individuální péče, tak formou skupinové práce s dětmi a žáky. U předškolních dětí se poradny zaměřují zejména na diagnostiku školní zralosti, odchylky v psychomotorickém vývoji. Žákům základních a středních škol poradny poskytují kariérové poradenství a pomáhají řešit výukové obtíže stejně jako problémy v jejich osobnostním vývoji a sociální adaptaci. Zaměřují se i na jedince s problémy, které vznikly následkem zdravotních obtíží či lehčích postižení, a na podporu integrace těchto dětí a žáků do běžného vzdělávacího proudu. Na základě doporučení poraden je volena nebo upravována vzdělávací cesta žáků. Při vedení dětí a žáků poradny aktivně ovlivňují proces přijímání a upevňování poznatků, postojů a hodnotové orientace (volba vhodného učebního stylu, práce s rodinami apod.). Poradny realizují i činnosti prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže a napomáhají při rozvoji pedagogicko-psychologických kompetencí učitelů.

Podle průzkumu realizovaného IPPP ČR došlo v roce 2003 v poradnách k nárůstu činností souvisejících s integrací žáků se specifickými poruchami učení a chování, vzrostl zájem škol zejména o kariérové poradenství, vedení třídních kolektivů, terapeutickou práci s problémovými žáky a jejich rodinami, přibýlo požadavků na metodickou pomoc učitelům.

Síť pedagogicko-psychologických poraden tvořilo k 31. 12. 2003 celkem 82 právních subjektů zřizovaných kraji, 2 soukromé poradny a 1 poradna církevní. Pracovalo v nich v přepočtených počtech celkem 808 odborných pracovníků (psychologové, speciální pedagogové, sociální pracovníci) a 29 pracovníků ostatních. Podle výše zmíněného průzkumu byla síť poraden z hlediska dostupnosti služeb hodnocena ve většině krajů jako dostačující. Za problematický byl naopak považován počet odborných pracovníků

v jednotlivých poradnách, který nedostačuje nárůstu požadavků na služby těchto zařízení. Pozitivně byla hodnocena kvalifikovanost odborných pracovníků poraden a její zvyšování formou dalšího vzdělávání.

Speciálně pedagogická centra poskytují poradenskou péči dětem a žákům se zrakovým postižením, sluchovým postižením, vadami řeči, tělesným a mentálním postižením a dětem a žákům s více vadami, jejich rodičům, vychovatelům a pedagogickým pracovníkům, kteří tyto děti vzdělávají. Činnost center zahrnuje zejména diagnostickou, reedukační, nápravnou a kompenzační péči, rozsáhlou podporu dětem a žákům integrovaným v běžných školách, přípravu odborných podkladů pro vzdělávací opatření u dětí a žáků se zdravotním postižením. V posledních dvou letech se péče center zaměřuje stále více na děti a žáky s těžkým a kombinovaným postižením. V roce 2002 byl nově koncipován systém poradenské péče o klienty s autismem a poruchami autistického spektra, v r. 2003 již v každém kraji pracovalo jedno centrum specializované na služby pro klienty s autismem; v těchto centrech také začali v roce 2003 působit krajsí koordinátoři pro problematiku autismu.

Speciálně pedagogická centra jsou zřizována jako organizační součásti speciálních škol. K 31. 12. 2003 tvořilo jejich síť celkem 106 zařízení, z toho bylo 14 center pro děti a žáky se zrakovým postižením, 14 pro děti a žáky se sluchovým postižením, 12 pro děti a žáky s vadami řeči, 13 pro děti a žáky s tělesným postižením, 53 center pro děti a žáky s mentálním postižením, do nichž je započítáno i 12 center pro děti a žáky s více vadami. V centrech pracovalo v přepočtených počtech 370 odborných pracovníků (speciálních pedagogů, psychologů, sociálních pracovníků) a 10 pracovníků ostatních. Některá centra zaměstnávala na malou část úvazku i zdravotnické pracovníky.

S činností pedagogicko-psychologických poraden a speciálně pedagogických center je provázána i činnost **středisek výchovné péče**. Střediska doplňují poradenské služby v regionálním školství o preventivně výchovnou péči. Cílem činnosti středisek je předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dětí a žáků nebo narušení jejich zdravého vývoje a zmírňovat nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již rozvinutých poruch chování a negativních jevů v jejich sociálním vývoji. Střediska jsou organizačními jednotkami školských zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy.

Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR poskytuje odborný servis MŠMT a zřizovatelům poradenských zařízení v oblasti poradenství v regionálním školství, zajišťuje koordinaci poradenského systému v ČR, připravuje koncepční dokumenty, realizuje systém dalšího vzdělávání poradenských pracovníků, metodickou podporu činnosti poradenského systému a distribuci odborných informací v tomto systému. V r. 2003 se institut zaměřil výrazněji zejména na **poradenskou péči o nadané žáky** (zahájení rozsáhlého longitudinálního výzkumu nadaných a adaptace diagnostických nástrojů pro identifikaci mimořádného kognitivního nadání), **kariérové poradenství** (zejména participace na přípravě Národní politiky kariérového poradenství v ČR, příprava koncepce kvalifikačního studia kariérových poradců, realizace rozsáhlého projektu vzdělávání kari-

Tabulka 15: Sledované cíle a pilíře národní politiky

Cíl 1	Pilíř 1
Optimalizace (zkvalitnění) systému kariérového poradenství	Vytvoření integrovaného systému kariérového poradenství
Cíl 2	Pilíř 2
Zabezpečení rovného a širokého přístupu k ucelenému spektru základních služeb kariérového poradenství na odpovídající odborné úrovni	Rozvoj služeb kariérového poradenství na úrovni školy
Cíl 3	Pilíř 3
Zabezpečení kontinuity mezi kariérovým vzděláváním, poskytováním kariérových informací a pedagogicko-psychologických služeb souvisejících s rozhodováním o vzdělávací a profesní dráze	Propojení poradenské a vzdělávací činnosti ve školách
Cíl 4	Pilíř 4
Vytvoření reálných podmínek pro funkčnost a kvalitu poradenských služeb	Systém informační, vzdělávací a metodické podpory služeb kariérového poradenství

erových poradců), přípravu struktury **školního poradenského pracoviště** podle současných potřeb škol a očekávaných změn ve společnosti (do budoucna se předpokládá působení školních psychologů/školních speciálních pedagogů), proces **integrace dětí se speciálními vzdělávacími potřebami**, vytváření nových a adaptaci zahraničních **diagnostických nástrojů a metodických postupů** pro práci psychologů, speciálních pedagogů a učitelů a přípravu modelů vzdělávací a poradenské **práce s dětmi jiných etnik**. Připraven a zahájen byl nový systém dalšího vzdělávání poradenských pracovníků ve školství, který má cyklický charakter a vytváří základ k ČŽV těchto pracovníků; vzdělávací cykly poskytují absolventům kompaktní teoretickou a praktickou průpravu, navazovat na ně bude i připravený systém následné supervizní činnosti.

Poradenskou činnost pro studenty vysokých škol zajišťují vysokoškolská poradenská pracoviště – **informační a poradenská centra**. Tato centra poskytují studentům pomoc při řešení studijních problémů a při hledání uplatnění na trhu práce po absolvování studia, zaměřují se rovněž na uchazeče o studium. Některá z center poskytují také manželské a předmanželské poradenství a odbornou pomoc při řešení osobních problémů, další poskytují různé specializované poradenské služby.

B3.2. Kariérové poradenství

V roce 2003 vyvrcholily probíhající projektové aktivity v oblasti kariérového poradenství směřující k hlubší analýze současného stavu a k hledání cest jeho dalšího rozvoje. Právě práce na projektech vedly k vytvoření široké a otevřené platformy pro výměnu názorů o úloze, zaměření, obsahu, formách i organizaci služeb kariérového poradenství pro identifikaci i reflexi nových potřeb v této oblasti.

V komplexním pohledu se problematice kariérového poradenství věnoval rozsáhlý projekt **Kariérové poradenství v ČR**, na jehož řešení se vedle Národního ústavu odborného vzdělávání podílel Institut pedagogicko-psychologického poradenství a Správa služeb zaměstnanosti ministerstva práce a sociálních věcí. Součástí uvedeného projektu byla i participace na prestižním mezinárodním výzkumném projektu **OECD Review of Career Guidance Policies**, který směřoval k analýze národních systémů kariérového poradenství v mezinárodním kontextu.

Vedle již uvedených projektů byly dovršeny práce na dvojici projektů zaměřených na vzdělávání a metodickou podporu kariérových poradců a učitelů na základních a středních školách – projekt **MODILE – EUROCARCO** z programu Leonardo da Vinci a projekt **Start** z programu Phare.

Hlavním cílem projektu **Kariérové poradenství v ČR (2002–2003)**, jehož nositelem byl NÚOV, bylo formulovat národní politiku v oblasti služeb kariérového poradenství. K tomu směřovaly veškeré aktivity realizované v této oblasti. Na základě výsledků výzkumu služeb kariérového poradenství a potřeb jejich klientů na základních a středních školách, úřadech práce a v pedagogicko-psychologických poradnách, návazně na závěry panelových diskusí realizovaných s výchovnými poradci z jednotlivých typů škol a konečně i s ohledem na doporučení expertní studie OECD pro Českou republiku byla zpracována **Národní zpráva o kariérovém poradenství v ČR**. Dokument usiluje o analýzu stávajícího systému kariérového poradenství v naší zemi, identifikaci jeho hlavních problémů a současně se snaží nastínit směry jeho dalšího rozvoje.

Završením výzkumných a koncepčních prací realizovaných v rámci projektu Kariérové poradenství v ČR se stal **Návrh národní politiky rozvoje kariérového poradenství v ČR**. Hlavními zdroji pro jeho zpracování byla vedle zmíněných výzkumů a tzv. národního dotazníku – analytického materiálu zpracovaného za ČR pro účely výzkumu OECD rovněž doporučení expertů OECD, kteří navštívili Českou republiku na začátku roku 2003. Návrh národní politiky byl společně s partnery projektu prezentován na národní konferenci v listopadu 2003. Na konci roku předložili řešitelé upravenou verzi návrhu ke schválení ministerstvu školství.

Národní politika kariérového poradenství v ČR se stala prvním dokumentem, který se v komplexním pohledu zabývá současnou situací v oblasti kariérového poradenství, definuje hlavní problémy, identifikuje jejich příčiny a především pak navrhuje ucelenou strategii dalšího rozvoje v souladu s národními podmínkami i mezinárodními trendy v oblasti kariérového poradenství.

Stěžejním cílem národní politiky je vytvořit systémové podmínky pro zabezpečování skutečně kvalitních služeb kariérového poradenství. S ohledem na to strategie sleduje jednotlivé dílčí cíle a k jejich naplnění definuje pilíře dle tabulky č. 15.

B4. Pracovníci ve školství

Mezi nejfrekventovanější témata patří v oblasti lidských zdrojů odměňování učitelů a zaměstnanost ve školství.

V roce 2003 pracovalo ve školství celkem 279,2 tisíce zaměstnanců,⁴¹ z toho 244,2 tis. (87,5 %) v regionálním školství a 32,7 tis. (11,7 %) na vysokých školách. Zbýlé 2,2 tis. (0,8 %) byly zaměstnány ve státní správě a servisních organizacích přímo řízených MŠMT.

Většinu zaměstnanců ve školství tvoří lidé, kteří pracují přímo na školách (mateřských, základních, středních, vyšších odborných, vysokých, speciálních) – zabývají se výukou nebo jejím zajištěním. Tito zaměstnanci se podílejí na celkové zaměstnanosti ve školství 77,0 %, na zajišťování sociálního zázemí dětí, žáků a studentů⁴² se podílí 22,2 % zaměstnanců a v oblasti řízení školství pracuje 0,8 % zaměstnanců.

Podle typu škol se na zaměstnanosti ve školství v roce 2003 nejvíce podílely základní školy (téměř 28,2 % ze všech zaměstnanců školství) a střední školy (20,8 %). Vysoké školy (včetně kolejí a menz) se podílely na zaměstnanosti ve školství 11,7 %, z toho koleje a menzy 1,0 %. U soukromých zřizovatelů a církví největší zastoupení zaměstnanosti vykazují vyšší odborné školy (26,7 %) a střední školy (12,2 %).

V roce 2003 nastal oproti roku 2002 mírný nárůst celkového počtu zaměstnanců na veřejných vysokých školách (VŠ včetně kolejí, menz, vysokoškolských zemědělských statků a vysokoškolských lesních statků, věda a výzkum) o 0,7 tis., tedy meziročně o 2,3 %.

Většinu zaměstnanců ve vysokém školství tvoří lidé, kteří pracují přímo na vysokých školách a zabývají se výukou nebo jejím zajištěním. Tito zaměstnanci se podílejí na celkové zaměstnanosti v tomto sektoru 91,4 %, na zajišťování sociálního zázemí studentů⁴³ se podílí 8,6 % zaměstnanců.

Průměrná měsíční nominální mzda v resortu školství v roce 2003 byla ve výši 16 243 Kč, z toho v regionálním školství 15 708 Kč a na vysokých školách 19 969 Kč (VŠ celkem včetně

hospodářské činnosti a ostatních aktivit). Od roku 2002 do roku 2003 vzrostla průměrná měsíční nominální mzda ve školství celkem o 10,7 %, v oblasti regionálního školství vzrostla meziročně o 11,2 % a u vysokých škol (VŠ celkem včetně hospodářské činnosti a ostatních aktivit) o 7,3 %. Meziroční nárůst průměrné měsíční nominální mzdy v resortu školství celkem byl především důsledkem zvýšení tarifních platů v regionálním školství od 1. 1. 2003.⁴⁴

Úroveň reálných mezd ve školství celkem (tedy výše mezd se zohledněním inflace v jednotlivých letech ve stálých cenách roku 2000) v roce 2003 proti roku 2002 vzrostla o 10,6 %, v regionálním školství meziročně o 11,1 % a ve vysokém školství meziročně o 7,2 %. Ve srovnání s růstem výše průměrné mzdy v ČR celkem rostly reálné mzdy zaměstnanců ve školství celkem v roce 2003 rychleji. Toto pozitivum v roce 2003 nastalo v regionálním školství díky výše citovanému navýšení základních tarifů, ve vysokém školství díky navýšení výkonů a lepší efektivitou využití prostředků v rámci jejich vlastních mzdových předpisů. V roce 2003 ve školství celkem a také v regionálním a vysokém školství byl meziroční vzrůst průměrné měsíční nominální i reálné mzdy vyšší než v ČR celkem, ale nižší než meziroční růst průměrné měsíční nominální i reálné mzdy v nepodnikatelské sféře.

B4.1. Pracovníci regionálního školství

B4.1.1. Zaměstnanost v regionálním školství

Největší část zaměstnanců regionálního školství tvoří učitelé. V roce 2003 pracovalo v regionálním školství celkem cca 138,0 tis. učitelů,⁴⁵ kteří tvořili 56,5 % všech zaměstnanců regionálního školství.

V roce 2003 činil počet učitelů mateřských škol 22,4 tisíce, základních škol 60,5 tisíce, středních škol 36,1 tisíce (v tom gymnázií včetně sportovních škol 10,4 tisíce, středních odborných škol 16,7 tisíce a středních odborných učilišť včetně středisek praktického vyučování 9,0 tisíc). Počet učitelů vyšších odborných škol činil 1,6 tisíce a speciálních škol celkem 9,9 tisíce.

Tabulka 16: Regionální školství podle jednotlivých druhů a typů škol, všichni zřizovatelé – průměrné přepočtené počty zaměstnanců a učitelů (včetně ředitelů škol a školských zařízení a zástupců ředitelů) za rok 2003

Včetně škol soukromých a církevních (bez škol MO, MV a MSp)	Regionální školství	Mateřské školy	Základní školy	Gymnázia a sportovní školy	Střední odborné školy	Střední odborná učiliště a střediska praktického vyučování	Vyšší odborné školy	Speciální školy celkem
Průměrné přepočtené počty zaměstnanců - všichni zřizovatelé (včetně škol soukromých a církevních)								
zaměstnanci celkem	244 248	30 591	78 867	12 989	21 709	23 239	2 209	15 403
z toho učitelé	137 976	22 431	60 544	10 423	16 701	8 972	1 620	9 870

Zdroj: ÚIV

Poznámky:

¹⁾ Školy, předškolní a školská zařízení zřizované MŠMT, obcemi, kraji vč. kraji – dříve Ministerstvo zemědělství, včetně dříve magistrátních škol; včetně církevních a soukromých škol, oba platové řády, tj. zákon č. 143/92 Sb., o platu a zákon č. 1/92 Sb., o mzdě, odd. V. výkazu P1-04.

⁴¹⁾ Počet zaměstnanců je uváděn jako průměrný přepočtený počet za rok.

⁴²⁾ Jedná se o stravování (školní jídelny a menzy), ubytování (domovy mládeže a koleje), volnočasové aktivity (ZUŠ, družiny a školní kluby), ústavní a ochrannou výchovu a poradenství.

⁴³⁾ Jedná se o stravování (menzy), ubytování (koleje).

⁴⁴⁾ Nařízení vlády č. 583/2003 Sb.

⁴⁵⁾ Počet učitelů je uváděn jako průměrný přepočtený počet za rok. Do kategorie učitelů jsou zahrnuti i ředitelé škol a jejich zástupci.

Na středních odborných učilištích kromě učitelů dále v roce 2003 působilo 8,0 tis. mistrů odborné výchovy,⁴⁶ což je 34,3 % ze všech zaměstnanců SOU. Mistři odborné výchovy působí také na speciálních středních školách (0,8 tis.).

V roce 2003 poklesl proti roku 2002 průměrný přepočtený počet zaměstnanců (roční průměr) v oblasti **regionálního školství** o 0,8 tisíce (0,3 %), v případě učitelů regionálního školství tento celkový pokles činil 0,6 tisíce (0,5 %). Pokles počtu učitelů ovlivňovaly stejné faktory jako vývoj celkové zaměstnanosti. Největší pokles jsme mezi roky 2003 a 2002 zaznamenali u **základních škol**, kdy počet zaměstnanců poklesl o 1,0 tisíce (1,3 %) a počet učitelů o 1,1 tisíce (1,8 %). Tento pokles je způsoben především nepříznivým populačním vývojem. U **mateřských škol** poklesl průměrný přepočtený počet zaměstnanců o 0,2 tisíce (0,6 %) a učitelů o 0,3 tisíce (1,3 %). Poklesl i počet zaměstnanců **středních odborných učilišť včetně středisek praktického vyučování**, a to o 0,4 tisíce (1,8 %) a pokles učitelů činil 0,02 tisíce (0,2 %) vzhledem k tomu, že počty žáků těchto škol poklesly. Došlo také k úbytku počtu mistrů odborné výchovy na SOU o 0,2 tisíce (2,8 %). V roce 2003 došlo meziročně naopak k mírnému zvýšení celoročního průměrného počtu zaměstnanců u **gymnází včetně sportovních škol** o 0,3 tisíce (2,4 %) a učitelů o 0,2 tisíce (2,2 %). Ke zvýšení průměrného počtu zaměstnanců i učitelů došlo meziročně i u středních odborných škol cca o 0,4 tisíce (cca 2 %). I u **speciálních škol celkem** došlo k nepatrnému zvýšení u průměrného počtu zaměstnanců (učitelů) o 0,02 tisíce (0,01 tisíce), tj. meziroční růst o 0,1 %. Bylo zaznamenáno mírné zvýšení průměrného počtu zaměstnanců o 0,1 tisíce (růst o 4,9 %) a učitelů o 0,09 tisíce (5,7 %) u **vyšších odborných škol**.

B4.1.2. Platy a platová úroveň v regionálním školství

V roce 2003 dosahovala **průměrná nominální měsíční mzda zaměstnanců v regionálním školství** ve školách a školských zařízeních všech zřizovatelů (MŠMT, obec, kraj, soukromník a církev) 90,0 % celorepublikové mzdy a průměrná nominální měsíční mzda učitelů (včetně ředitelů a zástupce ředitele) v regionálním školství převyšovala průměrnou republikovou mzdu o 7,0 %. Jde o instituce poskytující předškolní výchovu a vzdělávání od základního až po VOŠ (včetně zařízení). V roce 2002 dosahovala tato **průměrná nominální měsíční mzda zaměstnanců v regionálním školství** 86,5 % celorepublikové mzdy (činila 14 129 Kč) a průměrná nominální měsíční mzda učitelů převyšovala průměrnou republikovou mzdu o 2,4 % (činí 16 730 Kč). Z hlediska meziročního vývoje v regionálním školství jsme v roce 2003 oproti roku 2002 zaznamenali 11,2% nárůst průměrné měsíční nominální mzdy zaměstnanců a 11,5% nárůst průměrné měsíční nominální mzdy učitelů. V poměru ke mzdové úrovni v celé České republice byli na tom v roce 2003 nejlépe učitelé vyšších odborných škol, kteří pobírali o 21,4 % více, než je průměrná měsíční mzda v České republice celkem v roce 2003, a učitelé středních odborných učilišť včetně středisek praktického vyučování (o 19,7 % více).

Pokud bereme v úvahu i vliv inflace a porovnáváme tedy průměrné měsíční **reálné mzdy** (přepočtené na stálé ceny roku 2000), v regionálním školství v roce 2003 jsme zaznamenali oproti roku 2002 meziroční cca 11% nárůst průměrné měsíční reálné mzdy zaměstnanců i učitelů.

Průměrné nominální měsíční mzdy zaměstnanců mateřských škol všech zřizovatelů v porovnání s rokem 2002 byly v roce 2003 u zaměstnanců meziročně vyšší o 13,1 % a u učitelů vyšší o 13,3 %.

Tabulka 17: Regionální školství¹⁾ dle druhů a typů škol, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční nominální a reálné mzdy zaměstnanců a učitelů (včetně ředitelů škol a školských zařízení a zástupců ředitelů) za rok 2003 (v Kč) a poměr nominální mzdy zaměstnanců (učitelů) k obecné mzdové hladině v ČR (v %)

Včetně škol soukromých a církevních (bez škol MO, MV a MSp)	Regionální školství	Mateřské školy	Základní školy	Gymnázia a sportovní školy	Střední odborné školy	Střední odborná učiliště a střediska praktického vyučování	Vyšší odborné školy	Speciální školy celkem
Nominální mzda (v běžných cenách)								
zaměstnanci celkem	15 708 Kč	13 416 Kč	16 494 Kč	18 892 Kč	18 826 Kč	17 234 Kč	19 060 Kč	17 262 Kč
z toho učitelé	18 658 Kč	15 106 Kč	18 512 Kč	20 727 Kč	20 786 Kč	20 885 Kč	21 174 Kč	19 680 Kč
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 2000)								
zaměstnanci celkem	14 721 Kč	12 573 Kč	15 457 Kč	17 705 Kč	17 643 Kč	16 151 Kč	17 862 Kč	16 177 Kč
z toho učitelé	17 485 Kč	14 157 Kč	17 349 Kč	19 424 Kč	19 479 Kč	19 572 Kč	19 843 Kč	18 443 Kč
Poměr nominální mzdy zaměstnanců (učitelů) k obecné mzdové hladině ²⁾								
zaměstnanci celkem	90,0 %	76,9 %	94,5 %	108,3 %	107,9 %	98,8 %	109,3 %	99,0 %
z toho učitelé	107,0 %	86,6 %	106,1 %	118,8 %	119,2 %	119,7 %	121,4 %	112,8 %

Zdroj: ÚIV

Poznámky:

¹⁾ Školy, předškolní a školská zařízení zřizované MŠMT, obcemi, kraji vč. kraji – dříve Ministerstvo zemědělství, včetně dříve magistrátních škol; včetně církevních a soukromých škol, oba platové řády, tj. zákon č. 143/92 Sb., o platu a zákon č. 1/92 Sb., o mzdě, odd. V. výkazu P1-04.

²⁾ Tento ukazatel je vypočítán jako podíl průměrné mzdy zaměstnance (učitele) a průměrné mzdy zaměstnanců podnikatelské i nepodnikatelské sféry celkem (z dat ČSÚ).

⁴⁶ Mistři odborné výchovy nespádají do kategorie učitel.

Tabulka 18: Průměrné přepočtené počty zaměstnanců (počet osob) a průměrné měsíční mzdy (v Kč) zaměstnanců veřejných vysokých škol včetně kolejí a menz (bez VŠZS a VŠLS) podle kategorií zaměstnanců (zaměstnanci placení ze státního rozpočtu) za rok 2003 a jejich meziroční index

Kategorie zaměstnanců státního rozpočtu VŠ	Průměrný evidenční počet zaměstnanců za rok 2003	Průměrná měsíční mzda za rok 2003 ¹⁾	Index 2003/2002	
			průměrného evidenčního počtu zaměstnanců	průměrné měsíční mzdy
Vědecko-pedagogičtí pracovníci	15 698,7	23 715 Kč	102,8%	106,0%
Pedagogičtí pracovníci	14 220,4	24 116 Kč	102,7%	106,8%
Profesoři	1 523,8	38 809 Kč	107,7%	108,1%
Docenti	3 233,0	30 098 Kč	100,4%	106,0%
Odborní asistenti	7 719,0	20 433 Kč	98,7%	107,2%
Asistenti	1 399,4	16 619 Kč	128,2%	108,3%
Lektoři	345,1	15 975 Kč	114,7%	105,9%
Vědeckí pracovníci	1 478,3	19 857 Kč	103,5%	97,5%
Technicko-hospodářští pracovníci	8 242,7	17 053 Kč	104,2%	110,5%
Pracovníci dělnických povolání	4 627,5	9 975 Kč	99,5%	108,4%
Obchodně provozní pracovníci	888,5	11 159 Kč	104,4%	107,9%

Zdroj: ÚIV

Poznámky:

¹⁾ Průměrná mzda je vypočtena ze mzdových prostředků poskytnutých ze státního rozpočtu (platový řád č. 1/92 Sb.).

U průměrné měsíční reálné mzdy (ve stálých cenách roku 2000) zaměstnanců i učitelů mateřských škol v roce 2003, který celkově znamenal mírné zlepšení platové situace zaměstnanců a učitelů mateřských škol, jsme v roce 2003 oproti roku 2002 zaznamenali meziroční nárůst průměrné měsíční reálné mzdy o cca 13 %, a to jak v případě mezd zaměstnanců, tak i učitelů. Meziroční nárůst průměrné měsíční mzdy zaměstnanců a učitelů základních škol všech zřizovatelů v roce 2003 proti roku 2002 činil cca 11 %, a to jak nominální, tak reálné.

V porovnání s předchozím rokem 2002 se jedná o meziroční nárůst průměrné měsíční mzdy zaměstnanců i učitelů gymnázií a sportovních škol všech zřizovatelů o cca 11 %, a to jak nominální, tak reálné.

V roce 2003 činí i meziroční nárůst průměrné měsíční mzdy zaměstnanců i učitelů středních odborných škol všech zřizovatelů cca 11 %, a to jak nominální, tak reálné.

V roce 2003 činil meziroční nárůst průměrné měsíční mzdy zaměstnanců i učitelů středních odborných učilišť včetně středisek praktického vyučování všech zřizovatelů cca 11 %, a to jak nominální, tak reálné.

V roce 2003 jsme zaznamenali oproti roku 2002 meziroční cca 10% nárůst průměrné měsíční mzdy zaměstnanců i učitelů vyšších odborných škol všech zřizovatelů, a to jak nominální, tak reálné.

V roce 2003 byl zaznamenán cca 10% meziroční nárůst průměrné měsíční mzdy zaměstnanců i učitelů speciálních škol všech zřizovatelů, a to jak nominální, tak reálné.

B4.2. Veřejné vysoké školy

B4.2.1. Kvalifikační struktura akademických pracovníků

Počet akademických pracovníků na veřejných vysokých školách v jednotlivých kvalifikačních kategoriích vykazuje v roce 2003

ve srovnání s předchozím rokem 2002 mírný nárůst (kromě odborných asistentů, u nichž meziročně nastal v roce 2003 pokles průměrného přepočteného počtu o 100 pracovníků). Oproti předchozímu roku 2002 došlo ke zvýšení počtu přepočtených vědecko-pedagogických pracovníků o 424 osob, v tom akademických pracovníků o 374 osob a vědeckých pracovníků o 50 osob, přičemž v kategorii profesor o 108 a v kategorii docent o 13 osob. Na vysokých školách působilo v roce 2003 celkem 15 698,7 přepočtených vědecko-pedagogických pracovníků, v tom 14 220,4 přepočtených akademických pracovníků a 1 478,3 přepočtených vědeckých pracovníků. Mezi přepočtenými akademickými pracovníky je 1 523 profesorů, 3 233 docentů, 7 719 odborných asistentů, 1 399 asistentů a 345 lektorů. Zastoupení profesorů v roce 2003 reprezentuje tudíž 10,7 % mezi všemi akademickými pracovníky a docentů 22,7 % (proti zastoupení v roce 2002, kdy to bylo 10,2 % u profesorů a 23,3 % u docentů).

V zastoupení profesorů je nejpriznivější situace na většině uměleckých vysokých škol, kde profesoři tvoří 18,2 až 22,2 % akademických pracovníků.

Nejpriznivější situace v zastoupení docentů je na ČVUT Praha (27,7 %), na VUT Brno (27,0 %), na JAMU Brno (26,0 %), na VŠE Praha (25,5 %) a na UK Praha (25,1 %). Naopak nejméně příznivé zastoupení docentů je na VŠUP Praha (10,6 %), na VFU Brno (16,0 %), na SU Opava (16,5 %), na UTB Zlín (17,8 %) a na Univerzitě Hradec Králové (18,0 %).

B4.2.2. Vysoké školy – průměrné přepočtené počty a průměrné měsíční mzdy

Podle kategorií zaměstnanců (placení ze státního rozpočtu) veřejných vysokých škol celkem (včetně kolejí a menz, bez VŠZS a VŠLS) nejvyšší průměrné nominální měsíční mzdy v roce 2003 pobírají profesoři a nejnižší průměrné nominální měsíční mzdy

naopak pobírají pracovníci dělnických povolání. Po profesorech následují v sestupné řadě průměrné nominální měsíční mzdy v roce 2003 docenti, pedagogičtí pracovníci, vědecko-pedagogičtí pracovníci, dále odborní asistenti, vědečtí pracovníci, THP, asistenti, lektori, obchodně provozní pracovníci a pracovníci dělnických povolání.

V roce 2002 pobírali nejvíce profesori (35 886 Kč) a nejnižší průměrné nominální měsíční mzdy naopak pobírali pracovníci dělnických povolání (9 202 Kč).

Podle kategorií akademických pracovníků veřejných vysokých škol nejvyšší průměrné měsíční nominální mzdy v roce 2003 pobírají profesori a nejnižší průměrné nominální měsíční mzdy naopak pobírají lektori.

V roce 2002 pobírali z akademických pracovníků nejvíce profesori (35 886 Kč) a nejméně naopak pobírali lektori (15 090 Kč).

V roce 2003 pracovalo na veřejných vysokých školách 15,7 tis. vědecko-pedagogických pracovníků, v tom 14,2 tis. akademických pracovníků a 1,5 tis. vědeckých pracovníků. Ze 14,2 tis. vyučujících pedagogických pracovníků tvořili profesori 1,5 tis., docenti 3,2 tis., odborných asistentů bylo 7,7 tis., asistentů 1,4 tis. a lektorů 0,3 tis.

Průměrná měsíční nominální mzda zaměstnanců (placení ze státního rozpočtu) veřejných vysokých škol celkem včetně kolejí a menz (bez VŠZS, VŠLS a zahraničních lektorů) v roce 2003 činila 17 984 Kč (103,1 % celorepublikové průměrné mzdy), zaměstnanců vysokých škol 18 668 Kč (107 % celorepublikové průměrné mzdy), zaměstnanců kolejí 12 188 Kč (69,9 % celorepublikové průměrné mzdy), zaměstnanců menz 11 550 Kč (66,2 % celorepublikové průměrné mzdy). Akademičtí pracovníci pobírali 24 116 Kč (138,2 % celorepublikové průměrné mzdy).

V roce 2002 činila průměrná měsíční nominální mzda zaměstnanců veřejných vysokých škol celkem (bez VŠZS, VŠLS a zahraničních lektorů) 16 645 Kč (101,9 % celorepublikové průměrné mzdy), zaměstnanci vysokých škol pobírali 17 246 Kč (105,6 % celorepublikové průměrné mzdy), zaměstnanci kolejí pobírali 11 404 Kč (69,8 % celorepublikové průměrné mzdy), zaměstnanci menz pobírali 10 773 Kč (66 % celorepublikové průměrné mzdy) a akademičtí pracovníci pobírali 22 571 Kč (138,2 % celorepublikové průměrné mzdy). Meziročně v roce 2003 oproti roku 2002 nejvíce vzrostly průměrné měsíční nominální mzdy u zaměstnanců veřejných vysokých škol (o 8,2 %), dále u zaměstnanců menz (o 7,2 %), u zaměstnanců kolejí (o 6,9 %) a nakonec u akademických pracovníků (o 6,8 %).

Nejvyšší meziroční nárůst průměrné měsíční reálné mzdy (ve stálých cenách roku 2000) byl v roce 2003 oproti roku 2002 u zaměstnanců veřejných vysokých škol a činil 8,1 %. Dále následují zaměstnanci menz s meziročním růstem 7,1 %, zaměstnanci kolejí se 6,8 % růstem a nakonec akademičtí pracovníci s meziročním růstem 6,7 %.

Tabulka 19: Průměrné měsíční nominální a reálné mzdy zaměstnanců (zaměstnaní placení ze státního rozpočtu) veřejných vysokých škol včetně kolejí a menz (bez VŠZS a VŠLS) za rok 2003 (v Kč) a jejich meziroční index

Zaměstnanci VŠ placení ze státního rozpočtu		2003	Index 2003/2002
Nominální mzda (v běžných cenách)			
zaměstnanci celkem		17 984 Kč	108,0 %
v tom	zaměstnanci vysokých škol	18 668 Kč	108,2 %
	zaměstnanci kolejí	12 188 Kč	106,9 %
	zaměstnanci menz	11 550 Kč	107,2 %
z toho pedagogičtí pracovníci		24 116 Kč	106,8 %
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 2000)			
zaměstnanci celkem		16 854 Kč	107,9 %
v tom	zaměstnanci vysokých škol	17 495 Kč	108,1 %
	zaměstnanci kolejí	11 422 Kč	106,8 %
	zaměstnanci menz	10 824 Kč	107,1 %
z toho pedagogičtí pracovníci		22 600 Kč	106,7 %
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace			
index spotřebitelských cen (rok 2000 = 100)		106,7	
meziroční inflace v %		0,1%	

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

B5. Financování školství

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „ministerstvo“) hospodařilo v roce 2003 podle zákona č. 579/2002 Sb., o státním rozpočtu ČR na rok 2003, jehož součástí jsou i závazné ukazatele rozpočtu kapitoly 333. Tento zákon byl 8. července 2003 změněn zákonem č. 252/2003 Sb., který však neměl vliv na výši schváleného rozpočtu kapitoly 333-MŠMT.

B5.1. Výdaje na regionální školství

Financování regionálního školství

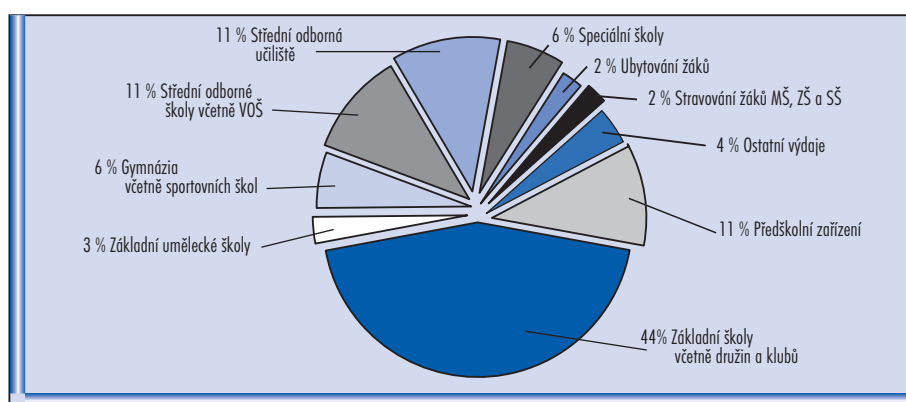
Hospodaření kapitoly 333-MŠMT s prostředky státního rozpočtu bylo v roce 2003 ovlivněno dokončením II. fáze reformy veřejné správy, která byla završena zrušením okresních úřadů k 31. prosinci 2002. Kompetence zrušených okresních úřadů přešly na krajské úřady a na úřady obcí s rozšířenou působností. Rámcem finančních toků ve vztahu k regionálnímu školství bylo v roce 2003 usnesení vlády ze dne 6. listopadu 2002 č. 1084 + P, o změně usnesení vlády ČR z 5. června 2002 č. 569, o způsobu převádění finančních prostředků ze státního rozpočtu (státních fondů) do rozpočtů obcí a krajů v roce 2003.

V roce 2003 byly poskytovány finanční prostředky na zajištění přímých nákladů⁴⁷ na vzdělávání pro obecní školství prostřednictvím krajů přímo z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT. Oproti roku

⁴⁷ Finanční prostředky na platy a náhrady platů, popřípadě mzdy a náhrady mezd, na odměny za pracovní pohotovost, odměny za práci vykonávanou na základě dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr a odstupné, na náklady na zvláštním způsobem stanovené odvody do sociálních a zdravotních fondů a ostatní náklady vyplývající z pracovněprávních vztahů, na nezbytné zvýšení nákladů spojených s výukou dětí zdravotně postižených, na výdaje na učební pomůcky a dále na výdaje na učebnice a školní potřeby, pokud se žákům poskytují bezplatně, a rovněž výdaje na další vzdělávání pedagogických pracovníků a služby, které souvisejí s rozvojem škol a kvalitou vzdělávání.

Obrázek 11:

Regionální školství – struktura veřejných výdajů na RgŠ podle jednotlivých typů a druhů škol v roce 2003

Zdroj: Závěrečný účet – kapitola 333-MŠMT, 380-OkÚ, 700-Obce a DSO a KÚ, (část: vzdělávání).

2002 nebyla provedena delimitace výdajů určených na přímé náklady na vzdělávání pro obecní školství do kapitoly 380-OkÚ.

Ministerstvo provedlo za použití agregovaných normativů rozpisy přírodních neinvestičních výdajů rozpočtovaných na rok 2003 v kapitole 333-MŠMT na jednotlivé krajské úřady a Magistrát Hlavního města Prahy, dále stanovilo závazné zásady, podle kterých krajské úřady rozepisovaly a přidělovaly finanční prostředky školám, předškolním a školským zařízením zřizovaným kraji a obcemi.

Přímé neinvestiční výdaje škol, předškolních a školských zařízení zřizovaných kraji a obcemi byly poskytovány čtvrtletně přímo ministerstvem z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT transferem na kraje a MHMP.

Přímé výdaje na vzdělávání a provozní výdaje škol, předškolních a školských zařízení zřizovaných ministerstvem, tj. jejich plné ekonomické zajištění, financovalo MŠMT přímo z kapitoly 333-MŠMT příspěvkem.

Dotace soukromým školám, předškolním a školským zařízením byly z ministerstva čtvrtletně převáděny z účtu u ČNB účelově na kraje a MHMP, které poskytovaly dotace jednotlivým organizacím dle smluv uzavřených na základě zákona č. 306/1999 Sb., v platném znění.

MŠMT ekonomicky zabezpečovalo i církevní školy, předškolní a školská zařízení, kterým zasílalo dotace přímo z účtu MŠMT u ČNB.

Veřejné výdaje na regionální školství v roce 2003

Výdaje na regionální školství, tedy na vzdělávání až do úrovně vyššího odborného vzdělávání (včetně předškolní výchovy) a na školská zařízení, v roce 2003 činily 88 719,4 mil. Kč a tvořily v souhrnu 77,7 % veřejných výdajů na školství. Celkové prostředky vynaložené na regionální školství meziročně vzrostly téměř o 5,0 mld. Kč (nárůst o 6,0 %). Podíl těchto výdajů na HDP se meziročně nezměnil a činil 3,7 %.

Veřejné výdaje na regionální školství podle jednotlivých typů a druhů škol v roce 2003

Podíl výdajů regionálního školství na jednotlivé typy a druhy škol v roce 2003 znázorňuje výše uvedený graf.

B5.2. Financování vysokých škol včetně jejich investičního rozvoje

Dotace veřejné vysoké škole je podle § 18 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon

o vysokých školách), poskytována na uskutečňování akreditovaných studijních programů a programů celoživotního vzdělávání, s nimi spojenou tvůrčí činnost a na rozvoj veřejné vysoké školy. Veřejné vysoké škole může být poskytnuta i dotace na ubytování a stravování studentů.

Pro výši dotací je rozhodný dlouhodobý záměr veřejné vysoké školy, dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol vypracovaný ministerstvem (dále „dlouhodobý záměr ministerstva“) a jeho každoroční aktualizace, typ a finanční náročnost akreditovaných studijních programů a programů celoživotního vzdělávání, počet studentů a dosažené výsledky ve vzdělávací a vědecké nebo výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti a její náročnost.

Ministerstvo zpracovává systém financování vysokých škol na základě „Pravidel pro poskytování dotací veřejným vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.“ Převážná část běžných prostředků ze státní dotace byla poskytnuta normativní metodou, která zohled-

Tabulka 20: Regionální školství – veřejné výdaje v běžných cenách v letech 2002 a 2003 (v mil. Kč)

	2002	2003	
Hrubý domácí produkt v běžných cenách	2 275 609,0	2 410 123,0	
Index spotřebitelských cen (2000 = 100)	106,6	106,7	
Veřejné výdaje na školství v běžných cenách ¹⁾	106 991,2	114 247,8	
Veřejné výdaje na regionální školství v běžných cenách	83 733,1	88 719,4	
v tom z rozpočtu	MŠMT (kapitola 333)	34 093,0	67 305,6
	obcí a DSO (kapitola 700)	41 122,7	55 738,5
	krajských úřadů (kapitola 700)	26 780,8	28 548,9
	okresních úřadů (kapitola 380)	11 810,9	x
	transfery z MŠMT na KÚ a magistráty ²⁾	-30 074,3	-62 873,6
Veřejné výdaje na školství v % HDP	4,70 %	4,74 %	
Veřejné výdaje na regionální školství v % HDP	3,68 %	3,68 %	

Zdroj: Závěrečný účet – kapitola 333-MŠMT, 380-OkÚ, 700-Obce a DSO a KÚ, (část: vzdělávání).

Poznámky:

¹⁾ Celkové výdaje na školství z kapitol 333-MŠMT, 700-Obce a DSO, KÚ a 380-Okresní úřady (rozpočtová opatření z MŠMT).

²⁾ Transfery z MŠMT na KÚ a magistráty pouze za část 31, 32 – vzdělávání.

ňuje počet studentů a náklady závislé na finanční náročnosti studia v příslušném studijním programu. Pro účely financování jsou studijní programy rozděleny do šesti základních skupin s koeficienty náročnosti 1 – 3,5. Pravidla stanovení výše dotací veřejným vysokým školám na rok 2003 navazují na pravidla normativního rozdělování, která byla používána v minulých letech.

Ve státní dotaci hrají stále větší roli i prostředky, které jsou poskytnuty na základě souladu dlouhodobých záměrů vysokých škol s dlouhodobým záměrem ministerstva, respektive v roce 2003 s jejich aktualizací.

Soukromá vysoká škola je povinna si zajistit finanční prostředky pro vzdělávací a vědeckou nebo výzkumnou, vývojovou, uměleckou a další tvůrčí činnost. Soukromé vysoké škole může být poskytnuta na tuto činnost státní dotace v případě, že působí jako obecně prospěšná společnost. V roce 2003 ministerstvo poskytlo státní dotaci dvěma soukromým vysokým školám, které splnily další podmínky pro udělení dotace stanovené ministerstvem, a to Institutu restaurování a konzervačních technik Lito-myšl, o. p. s. (dotace ve výši 4 324 tis. Kč) a Vysoké škole v Plzni, o. p. s. (dotace 6 384 tis. Kč).

Celková dotace veřejným vysokým školám z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT se v roce 2003 skládala z těchto dílčích dotací:

- neinvestiční základní dotace, která je determinována následujícími ukazateli:
  - A studijní programy,
  - C stipendia (na podporu rozvoje prezenčního doktorského studia),
  - D studenti, kteří nejsou státními občany České republiky, rozvojová zahraniční pomoc a mezinárodní spolupráce včetně programů SOCRATES, AKTION a CEEPUS,
  - F fond vzdělávací politiky – vzdělávací projekty, programy a záměry,
  - G vzdělávací rozvojové projekty Fondu rozvoje vysokých škol,
  - I rozvojové programy,
  - M mimořádné události,
- dotace na ubytování a stravování studentů;
- dotace na výzkum a vývoj v členění:
  - institucionální prostředky (výzkumné záměry a specifický výzkum),
  - účelové prostředky (investiční a neinvestiční) na podporu projektů výzkumu a vývoje,
- investiční dotace mimo programové financování na projekty Fondu rozvoje vysokých škol a na rozvojové programy;
- dotace na reprodukci majetku v rámci programového financování v členění:
  - investiční prostředky,
  - neinvestiční výdaje spojené s investiční výstavbou.

Největší část příjmů veřejných vysokých škol tvořily neinvestiční dotace z kapitoly 333-Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (15 743 820,2 tis. Kč, z toho základní dotace 11 418 914,0 tis. Kč, dotace na ubytování na kolejích a stravování studentů v menzách 815 910,0 tis. Kč a dotace na výzkum a vývoj ve výši 2 906 951,0 tis. Kč).

Další prostředky ze státního rozpočtu (z rozpočtu jiných resortů a z Grantové agentury) byly poskytnuty ve výši

900 441,2 tis. Kč, z toho 571 859,3 tis. Kč tvořily prostředky z Grantové agentury.

Z územních rozpočtů (vyšší územně samosprávné celky) byly poskytnuty prostředky ve výši 22 136,1 tis. Kč (na provoz 20 443,9 tis. Kč a na výzkum a vývoj 1 692,2 tis. Kč).

Ze zahraničních zdrojů plynulo na provoz 308 848,3 tis. Kč a na výzkum a vývoj 127 987,6 tis. Kč.

Finanční prostředky programového financování byly uvolňovány prostřednictvím jednotlivých programů. Od roku 2003 jsou akce investiční výstavby zařazovány do nových programů řady 233, jejichž dokumentace byly schváleny Ministerstvem financí, resp. vládou ČR. Původní program 333 310 postupně, po dokončení v něm obsažených akcí, zanikne.

Tabulka 21: Programy financování reprodukce investičního majetku na rok 2003 (v tis. Kč)

Evid. č. programu	Název programu	Výdaje státního rozpočtu (v tis. Kč)		
		schválený rozpočet	rozpočet po změnách	skutečnost
233 310	Rozvoj a obnova MTZ UK v Praze	209 000	510 929	360 407
233 320	Rozvoj a obnova MTZ ČVUT v Praze	85 000	112 483	46 651
233 330	Rozvoj a obnova MTZ MU v Brně	170 000	354 200	306 152
233 340	Rozvoj a obnova MTZ veřejných vysokých škol	655 400	413 740	288 233
333 310	Výstavba a obnova budov a staveb vysokých škol	1 515 000	1 621 255	1 614 482

Zdroj: Závěrečný účet - kapitola 333-MŠMT.

Celkové výdaje na veřejné vysoké školy vynaložené z kapitoly 333-MŠMT činily v roce 2003 19,2 mld. Kč, což představuje 16,8 % celkových výdajů na školství. V porovnání s rokem 2002 došlo k jejich nárůstu o 1,7 mld. Kč, tedy o 9,9 %. Podíl výdajů na veřejné vysoké školy měřený makroekonomickým agregátem HDP dosahoval 0,8 % a oproti roku 2002 se mírně zvýšil.

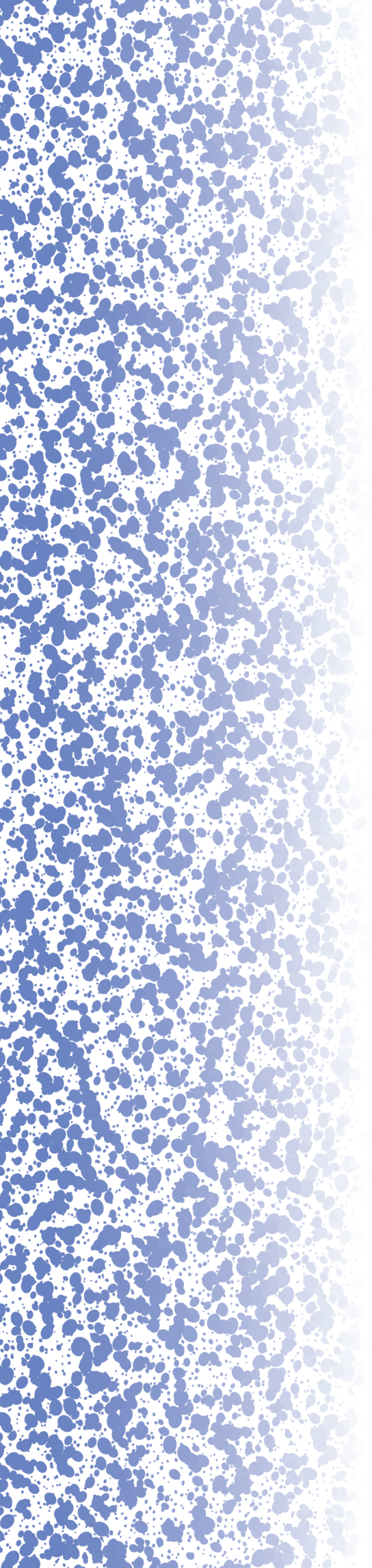
Tabulka 22: Veřejné vysoké školy – výdaje z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT v běžných cenách v roce 2002 a 2003 (v tis. Kč)

	2002	2003
Celkové výdaje na veřejné VŠ z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT		
Výdaje na veřejné vysoké školy celkem	17 503 436,9	19 242 802,5
v tom		
neinvestiční výdaje	15 070 172,6	15 743 820,2
investiční výdaje	2 433 264,3	3 498 982,3
Výdaje na veřejné vysoké školy podle funkčního třídění		
Celkem	17 503 436,9	19 242 802,5
Činnost vysokých škol	12 864 364,9	15 064 044,0
Vysokoškolské koleje a menzy	812 872,0	815 910,0
Výzkum a vývoj	3 387 982,0	3 270 175,5
Záležitosti vzdělávání j. n.	2 877,0	5 303,9
Mezinárodní spolupráce	351 921,0	-
Protidrogová politika	360,0	219,0
Prevence kriminality	2 120,0	780,0
Rozvojová a humanitární zahraniční pomoc	80 940,0	86 370,0

Zdroj: Závěrečný účet - kapitola 333-MŠMT.

C

PŘÍPRAVA VSTUPU ČESKÉ REPUBLIKY DO EU V OBLASTI ŠKOLSTVÍ

C PŘÍPRAVA VSTUPU ČESKÉ REPUBLIKY DO EU V OBLASTI ŠKOLSTVÍ

C1. Lisabonský proces v oblasti vzdělávání a odborné přípravy v roce 2003

Evropská rada na svém zasedání v Lisabonu v březnu roku 2000 vytyčila strategický cíl Evropské unie v ekonomické a sociální oblasti: „stát se do roku 2010 nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější ekonomikou založenou na znalostech, schopnou udržitelného růstu s více a lepšími pracovními místy a s větší sociální soudržností“. Jeho dosažení vyžaduje nejen radikální transformaci evropské ekonomiky, ale i náročnou modernizaci systémů sociálního zabezpečení a vzdělávání.

Úsilí členských států Evropské unie je zaměřeno na zkvalitnění a zefektivnění systémů vzdělávání a odborné přípravy, usnadnění přístupu všem občanům k celoživotnímu učení a otevření systémů vzdělávání a odborné přípravy širšímu světu.

Tyto cíle byly dále rozpracovány do podoby konkrétních úkolů v dokumentu nazvaném „Podrobný pracovní program následných kroků k dosažení budoucích cílů systémů vzdělávání a odborné přípravy v Evropě“. Tyto konkrétní úkoly se týkají různých úrovní vzdělávání, od základních dovedností po odborné vysokoškolské vzdělávání, se zvláštním zřetelem k zásadám celoživotního vzdělávání. Pro jejich úspěšnou realizaci ustanovila Evropská komise pracovní skupiny, na jejichž činnosti se od konce roku 2002 podílejí i čeští zástupci. Zaměřují se na následující oblasti:

- vzdělávání a odborná příprava učitelů,
- klíčové kompetence,
- jazykové vzdělávání,
- rozvoj podnikatelského myšlení,
- informační a komunikační technologie ve vzdělávání a odborné přípravě,
- zvyšování účasti v matematických, přírodovědných a technických oborech,
- efektivní využívání zdrojů,
- mobilita a evropská spolupráce,
- prostředí pro otevřené učení, aktivní občanství a soudržnost,
- zvýšení přitažlivosti učení, posílení celkové propojenosti světa práce a společnosti.

Činnost pracovních skupin je zaměřena na hledání strategií, které by vedly ke kvalitativním změnám v oblasti vzdělávání a odborné přípravy. Hlavní metodou činnosti pracovních skupin je tzv. otevřená metoda koordinace, tj. metoda využívání příkladů dobré praxe, vzájemného posuzování a hledání kritérií pro uvedené oblasti. Vedle těchto pracovních skupin byla rovněž ustanovena tzv. Stálá skupina pro indikátory, jejímž úkolem je navrhnout vhodné indikátory, které by měřily pokrok dosažený členskými státy ve vybraných oblastech vzdělávání a odborné přípravy.

Vzdělávání a odborná příprava jsou v kontextu politiky Evropské unie vnímány jako významné faktory ovlivňující ekonomický růst a konkurenceschopnost, rozvoj výzkumu a inovací, udržitelnou zaměstnanost, sociální soudržnost, aktivní občanský život i rozvoj regionů. Tuto skutečnost znovu potvrdila Evropská komise v lednu roku 2003 ve svém „Sdělení: Efektivní investice do vzdělávání a odborné přípravy: Příkaz pro Evropu“.

V roce 2003 Evropská komise rovněž uveřejnila „Sdělení: Role univerzit⁴⁸ v Evropě založené na znalostech“, kterým znovu otevřela diskusi o roli univerzit v tomto novém pojetí společnosti a ekonomiky. Univerzity jsou vnímány jako klíčové instituce ovlivňující rozvoj výzkumu a využívání jeho výsledků, rozvoj vzdělávání a odborné přípravy i celkový regionální rozvoj.

Jednou z prioritních oblastí vzdělávací politiky Evropské unie je co nejšířší využívání informačních a komunikačních technologií ve vzdělávání a celoživotním (formálním i neformálním) učení. V únoru roku 2003 proto Evropská komise předložila „Závěrečnou zprávu k eEurope 2002“, ve které shrnuje cíle dosažené v této oblasti. V této zprávě Evropská komise mimo jiné uvádí, že ve většině členských států jsou již všechny školy připojeny na internet (93% škol), počítačové vybavení na školách v EU je na vysoké úrovni a dále že na 100 žáků připadá v EU v průměru 10 počítačů. Pozitivně byla hodnocena též skutečnost, že více než polovina učitelů zemí EU byla oficiálně vzdělávána v oblasti využívání počítačů.

Podpora jazykové rozmanitosti a jazykového vzdělávání je další prioritou vzdělávací politiky EU. V roce 2003 proto Evropská komise uveřejnila „Sdělení: Podpora jazykového vzdělávání a jazykové rozmanitosti – akční plán 2004–2006“, jehož uveřejnění předcházela veřejná konzultace, do které byly zapojeny evropské instituce, národní ministerstva a řada organizací reprezentujících občanskou společnost a širokou veřejnost. Tento akční plán se zaměřuje na tři cíle jazykového vzdělávání (celoživotní jazykové vzdělávání všech občanů, zkvalitňování výuky cizích jazyků a vytváření příznivějšího prostředí pro jazykové vzdělávání), které jsou dále rozpracovány do konkrétních kroků, jež mají členské státy realizovat v letech 2004–2006.

V listopadu 2003 přijala Rady EU strategický dokument „Rozvoj lidského kapitálu pro sociální soudržnost a konkurenceschopnost společnosti založené na znalostech“, ve kterém Rada znovu zdůraznila potřebu rozvíjet kvalitu vzdělávání a odborné přípravy, realizovat vzdělávací politiku Unie s ohledem na politiky jednotlivých členských zemí, efektivně využívat investice do systémů vzdělávání a odborné přípravy a propojovat cíle vzdělávání s cíli přijatými v oblasti ekonomiky a zaměstnanosti tak, aby bylo dosaženo sociální soudržnosti a konkurenceschopnosti Unie.

V únoru roku 2004 přijala Rada ministrů pro vzdělávání první hodnotící zprávu o naplňování cílů Lisabonského procesu –

⁴⁸ Termínem „univerzity“ Evropská komise rozumí všechny typy vysokých škol, tj. i neuniverzitní typy vysokých škol.

„Společnou průběžnou zprávu o implementaci Podrobného pracovního programu následných kroků k dosažení budoucích cílů systémů vzdělávání a odborné přípravy v Evropě – **Vzdělávání a odborná příprava 2010**“, jejímž cílem bylo nejen zhodnotit stav naplňování cílů Lisabonského procesu, ale také mobilizovat členské státy k dosažení výraznějšího pokroku. V této zprávě byly rovněž označeny konkrétní nástroje, které by měly podpořit dosavadní úsilí zemí EU:

- efektivní mobilizace nezbytných zdrojů, a to jak z veřejného, tak i ze soukromého sektoru s ohledem na národní systémy vzdělávání a národní situaci,
- radikální reforma a implementace skutečně prostupných a koherentních strategií celoživotního učení, které by umožnily všem občanům získat klíčové kompetence a vytvářely skutečně otevřené, atraktivní a všem přístupné vzdělávací prostředí dostupné i pro znevýhodněné skupiny,
- vytvoření Evropského rámce pro kvalifikace a kompetence založeného na uznávání kvalifikací a kompetencí, zvýšení mobility a posílení evropské dimenze ve vzdělávání.

Také v České republice je od roku 2003 Lisabonský proces podrobněji monitorován a hodnocen. Na počátku roku 2004 byla vládě České republiky předložena již v pořadí třetí „Zpráva o stavu naplňování cílů Lisabonského procesu v České republice“.

Pro seznámení široké odborné veřejnosti s Lisabonským procesem uspořádalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR **národní konferenci „Lisabonské cíle vzdělávání v evropském a národním kontextu“** ve dnech 30.–31. října 2003 v Praze. Veřejnosti byly představeny strategie v oblasti vzdělávání, postup jejich realizace i vazby na národní vzdělávací politiky, včetně činnosti pracovních skupin Evropské komise.

Vedle expertů z Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy své příspěvky na konferenci přednesli zástupci Úřadu vlády, Univerzity Karlovy, Delegace Evropské komise v ČR, radní hlavního města Prahy a představitelé Evropské komise. Zástupci ministerstva školství Maďarska, Polska, Rakouska a Slovenska informovali o situaci ve svých zemích.

C2. Legislativa Evropských společenství

Právní předpisy Evropských společenství dotýkající se oblasti vzdělávání vycházejí ze Smlouvy o ES jako pramenu primárního práva a ze směrnic Rady, směrnic Komise, směrnic Evropského parlamentu a Rady a nařízení Rady EHS jako pramenů práva sekundárního.

Do gesce MŠMT spadají konkrétně tyto předpisy Evropského společenství:

- 77/486/EHS, Směrnice Rady ze dne 25. 7. 1977 o vzdělávání dětí migrujících pracovníků,
- 89/48/EHS, Směrnice Rady ze dne 21. 12. 1988 o obecném systému pro uznávání vysokoškolských diplomů vydaných po ukončení nejméně tříletého odborného vzdělávání a přípravy,
- 92/51/EHS, Směrnice Rady ze dne 18. 6. 1992 o druhém obecném systému pro uznávání odborného vzdělávání a přípravy, kterou se doplňuje Směrnice 89/48/EHS,

- 94/38/ES, Směrnice Komise ze dne 26. 7. 1994, kterou se mění přílohy C a D Směrnice Rady 92/51/EHS o druhém obecném systému pro uznávání odborného vzdělávání a přípravy, kterou se doplňuje Směrnice 89/48/EHS,
- 95/43/ES, Směrnice Komise ze dne 20. 7. 1995, kterou se mění přílohy C a D Směrnice Rady 92/51/EHS o druhém obecném systému pro uznávání odborného vzdělávání a přípravy, kterou se doplňuje Směrnice 89/48/EHS,
- 97/38/ES, Směrnice Komise ze dne 20. 6. 1997, kterou se mění přílohy C a D Směrnice Rady 92/51/EHS o druhém obecném systému pro uznávání odborného vzdělávání a přípravy, kterou se doplňuje Směrnice 89/48/EHS,
- 00/5/ES, Směrnice Komise ze dne 25. 2. 2000, kterou se mění přílohy C a D Směrnice Rady 92/51/EHS o druhém obecném systému pro uznávání odborného vzdělávání a přípravy, kterou se doplňuje Směrnice 89/48/EHS,
- 01/19/ES, Směrnice Evropského parlamentu a Rady ze dne 14. 5. 2001, kterou se mění Směrnice Rady 89/48/EHS a 92/51/EHS o obecném systému pro uznávání odborných kvalifikací a Směrnice rady 77/452/EHS, 77/453/EHS, 78/686/EHS, 78/687/EHS, 78/1026/EHS, 78/1027/EHS, 80/154/EHS, 80/155/EHS, 85/384/EHS, 85/432/EHS, 85/433/EHS, 93/16/EHS o povolání zdravotní sestry.

Všechny tyto předpisy byly transponovány do českého právního řádu.

První z výše uvedených předpisů byl transponován zákonem č. 284/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony do § 37a zákona č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon).

Zbývající Směrnice byly transponovány do nově přijatého zákona č. 18/2004 Sb., o uznávání odborné kvalifikace a jiné způsobilosti státních příslušníků členských států Evropské unie a o změně některých zákonů (zákon o uznávání odborné kvalifikace), který vstoupil v platnost dne 10. prosince 2003, účinnost nabytí dnem vstupu smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii v platnost, tj. 1. 5. 2004, s výjimkou určitých ustanovení, která nabyla účinnosti dnem vyhlášení. Tento zákon upravuje oblast uznávání odborných kvalifikací pro účely výkonu povolání; zaměřuje se na posouzení znalostí a schopností konkrétní osoby, přičemž výsledkem profesního uznávání je rozhodnutí o tom, zda dotyčná osoba má dostatečné znalosti a schopnosti, aby mohla vykonávat konkrétní povolání nebo činnost.

Nařízení Rady EHS č. 1612/68 ze dne 15.10.1968 o volném pohybu pracovníků uvnitř Společenství bylo jedním z důvodů vydání novely zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, kde byla potřeba změny § 58 odst. 5 z důvodu neslučitelnosti tohoto ustanovení s právem ES. Cílem článků 12 a 150 nařízení 1612/68 je usnadnění přístupu k odbornému vzdělávání tak, že členské státy mají povinnost poskytnout občanům všech členských států (stejně jako svým občanům) rovný přístup k odbornému vzdělávání včetně univerzitního vzdělávání – rovný přístup se dotýká i otázek stejně vysokého (popř. neplacení) školného apod.

Článek 46 Smlouvy o ES se dotýká novely vysokoškolského zákona v tom smyslu, že ustanovení § 39 odst. 1 a § 81 odst. 1 je třeba přizpůsobit zvláštnímu režimu pro právnické osoby, které nemají sídlo v České republice, nebo vysoké školy, které budou uskutečňovat studijní program spolu s právnickou osobou, která nemá sídlo v České republice, a budou působit jako soukromá vysoká škola.

U navrhované novely zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách bylo z důvodu časové naléhavosti navrženo Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR vyslovit s návrhem novely zákona souhlas již v prvním čtení (v souladu s § 90 odst. 2 zákona č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny) a s nabytím účinnosti dnem vyhlášení.

3. Vzájemné uznávání odborných kvalifikací

Právo občanů EU a jejich rodinných příslušníků usadit se, žít a pracovat v jiném členském státě EU je jedním ze základních principů komunitárního práva. Vzhledem k tomu, že v různých zemích stále existují rozdíly ve vzdělávací soustavě a přípravě na zaměstnání, mohou při přesunu do jiného členského státu v některých případech nastat problémy. Tyto překážky volného pohybu osob jsou také překonávány pravidly pro vzájemné uznávání odborných kvalifikací.

Výkon tzv. regulovaných povolání je v každém členském státě upraven právními předpisy, které stanovují předpoklady tohoto výkonu (počet regulovaných povolání v jednotlivých se v jednotlivých státech výrazně liší). Regulované profese z hlediska požadků na vzdělání a praxi spadají buď pod:

a) Oborové směrnice, které byly vydány pro povolání: lékař, farmaceut, veterinární lékař, zubní lékař, všeobecná zdravotní sestra, porodní asistentka a architekt. Společným rysem většiny těchto směrnic je harmonizace minimálního obsahu studia, která umožňuje prakticky automatické vzájemné uznávání diplomů, osvědčení a dokladů o vzdělání.

nebo:

b) Směrnice obecného systému vzájemného uznávání odborných kvalifikací. Účelem obecného systému vzájemného uznávání profesních kvalifikací není harmonizovat kvalifikační požadavky jednotlivých členských států. Pro výraznější rozdíly v požadované kvalifikaci a v kvalifikaci, kterou žadatel má, existují v rámci obecného systému kompenzační opatření (adaptační období, rozdílová zkouška, nutnost doložit odbornou praxi). Podstatou obecného systému uznávání odborných kvalifikací je pak vzájemná důvěra členských států.

Nejdůležitějším krokem v této oblasti bylo dne 10. prosince 2003 schválení zákona o uznávání odborné kvalifikace a jiné způsobilosti státních příslušníků členských států Evropské unie a o změně některých zákonů (zákon o uznávání odborné kvalifikace) Parlamentem České republiky. Dne 7. ledna 2004 zákon podepsal prezident. Zákon byl publikován ve Sbírce zákonů pod č. 18/2004.

Podle tohoto zákona je ústředním správním úřadem odpovědným za koordinaci činností státní správy v oblasti uznávání odborné kvalifikace Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které bude zejména koordinovat činnost uznávacích orgánů, zastupovat ČR ve skupině národních koordinátorů na úrovni Ev-

ropského společenství a vykonávat ve spolupráci s Ministerstvem průmyslu a obchodu funkci kontaktního místa pro systém uznávání odborné kvalifikace. Funkce kontaktního místa bude spočívat v poskytování informací o obecném systému uznávání kvalifikací, o zvláštních právních předpisech upravujících podmínky výkonu regulované činnosti, o možnostech a podmínkách uznání dokladů o odborné kvalifikaci v České republice, o věcně příslušném uznávacím orgánu a o náležitostech žádosti podle tohoto zákona.

Uznávacím orgánem, který bude rozhodovat v konkrétní věci o uznání odborné kvalifikace, bude ústřední správní úřad ČR, v jehož působnosti je dotyčná regulovaná činnost (např. MŠMT pro pedagogická povolání, Ministerstvo zdravotnictví pro zdravotnická povolání atd.). Jestliže uchazeč chce vykonávat regulovanou činnost jako podnikatel formou živnosti nebo jako odpovědný zástupce držitele živnostenského oprávnění, bude uznávacím orgánem Ministerstvo průmyslu a obchodu. Pokud o oprávnění vykonávat regulovanou činnost rozhoduje podle zvláštního právního předpisu profesní komora, bude uznávacím orgánem tato komora. Uznávací orgán přijímá žádosti uchazečů a rozhoduje o nich.

Na činnosti systému uznávání odborné kvalifikace se také podílejí CSVŠ a NÚOV, a to v oblasti své expertní působnosti.

S ohledem na to, že bylo MŠMT pověřeno koordinací systému uznávání odborných kvalifikací a je rovněž odpovědné za informační tok mezi ministerstvy a dalšími dotčenými institucemi a občany ČR a EU, byl podán návrh projektu zaměřeného na uznávání odborných kvalifikací v rámci programu předstupních projektů MATRA (program nizozemského ministerstva zahraničních věcí). V březnu roku 2003 pak byl navázán první kontakt s nizozemským partnerem. Projekt byl oficiálně zahájen v lednu 2004 a bude trvat 18 měsíců. Cílem projektu je ustanovit institucionální strukturu a procedury pro uznávání odborných kvalifikací v ČR v souladu s právem EU. Celkový rozpočet tohoto projektu činí 300 000 EUR.

V roce 2003 byla rovněž zahájena spolupráce MŠMT s firmou Trexima, spol. s r.o. Cílem této spolupráce je vytvoření internetové databáze regulovaných povolání a činností v ČR a databáze probíhajících řízení o uznání odborné kvalifikace. Od května roku 2004 by měly být obě databáze plně funkční. Sloužit budou také jako informační zdroj o uznávání odborných kvalifikací v České republice.

4. Účast v programu Phare za rok 2003

Program Phare je hlavním nástrojem finanční a technické pomoci zemím střední a východní Evropy na jejich cestě přistoupení k Evropské unii. V roce 2000 byl přijat Evropskou komisí projekt MŠMT „Komplexní zlepšení ve vzdělávání romské populace“ s cílem splnit závazky, které vyplývají z členství v Evropské unii, tj. splnit tzv. Kodaňská kritéria, na jejichž základě musí kandidátské země dosáhnout stability institucí s cílem zajistit demokracii, dodržování lidských práv a respektování a ochranu národnostních a etnických menšin. Zlepšení situace romské menšiny je prioritou ČR, která je obsažena jak v Přístupovém partnerství, tak v Národním programu přípravy ČR na členství v EU.

Projekt je rozdělen do dvou podprojektů: Podpora integrace Romů a Reforma multikulturního vzdělávání. Je zaměřen na vytvoření standardních kurikulů pro vzdělávání romské populace, která byla využita v přípravných třídách (a následném proškolení 100 učitelů a 100 romských asistentů v jejich aplikaci), a vypracování metodik pro učitele obou stupňů základních škol s cílem zajistit, aby romští žáci maximálně využili možností základního školství (a následně proškolení 400 učitelů v jejich aplikaci). Druhým dílčím cílem je revidovat a rozšířit multikulturní obsah kurikulů pro všechny děti s cílem eliminovat existující předsudky vůči Romům a jiným menšinám a proškolení 2000 učitelů v jejich aplikaci. Realizace projektů začala v říjnu 2002, oba projekty byly prodlouženy a k jejich ukončení dojde v prvním čtvrtletí roku 2004. Celkový rozpočet projektu činil 1 600 000 EUR. Z programu Phare byl poskytnut 1 mil. EUR (tj. cca 32 mil. Kč), který byl určen na vývoj a zdokonalování kurikulů a na proškolení učitelů. Zbývající prostředky ve výši 600 000 EUR (částka 500 000 EUR pro podprojekt Podpora integrace Romů a částka 100 000 EUR pro podprojekt Reforma multikulturního vzdělávání) byly hrazeny ze státního rozpočtu. V rámci podprojektu Podpora integrace Romů pokračoval v roce 2003 projekt „Dovybavení přípravných tříd“. MŠMT na základě doporučení výběrové komise přidělilo 33 školám finanční prostředky v celkové hodnotě 3 728 000 Kč.

C5. Program Transition Facility

V souladu se závěry Smlouvy o přistoupení k Evropské unii byl vytvořen program Transition Facility (Přechodné opatření), nový nástroj pomoci posílení institucí veřejné správy v zemích přistupujících k EU. V srpnu 2003 předložilo MŠMT návrh projektu všeobecného systému uznávání kvalifikací, který by ověřil výstupy z již započatého projektu pro uznávání odborných kvalifikací v rámci programu MATRA. Proběhlo jednání na Centru zahraniční pomoci Ministerstva financí, kde byl projekt předběžně schválen a předán k vyjádření Delegaci Evropské Komise v ČR.

C6. Účast ČR ve vzdělávacích programech

Česká republika pokračovala v roce 2003 v účasti v komunitárních vzdělávacích programech Socrates II, Leonardo da Vinci II a Mládež. Druhá fáze akčních vzdělávacích programů Evropských společenství byla oficiálně vyhlášena Evropským parlamentem na období od 1. 1. 2000 do 31. 12. 2006.

Na základě usnesení vlády č. 435 ze dne 9. srpna 1995 odpovídá za zajištění efektivní účasti České republiky v těchto programech MŠMT a v případě programu Leonardo da Vinci je spolegestorem Ministerstvo práce a sociálních věcí. Tato odpovědnost byla prodloužena usnesením vlády č. 738 ze dne 19. července 2000.

Účast ve druhé fázi vzdělávacích programů Evropské unie umožnila České republice pokračovat v realizaci ustanovení Evropských dohod o spolupráci v oblasti vzdělávání a tím naplňovat hlavní cíle programů, k nimž patří rozvíjení evropské dimenze ve vyučování na všech vzdělávacích úrovních, zvyšování úrovně školství a odborné kvalifikace a vzájemné poznávání jednotlivých kultur.

Zapojení do komunitárních vzdělávacích programů ve velké míře napomohlo začlenění České republiky do spolupráce probíhající v EU mezi všemi kategoriemi vzdělávacích institucí. Proto v okamžiku vstupu České republiky do EU byli předkladatelé projektů v rámci aktivit jednotlivých programů již velmi dobře seznámeni s procesem předkládání a realizace projektů, neboť v rámci všech tří programů bylo možné sledovat stále se zvyšující zájem o programy a rovněž zvyšující se kvalitu předkládaných projektů.

C6.1. Program SOCRATES II.

Základním cílem aktivit v rámci programu Socrates je snaha o posílení evropské dimenze, která se projevuje v různých formách – podle druhu aktivit, ale i např. podle věku účastníků projektů. Program Socrates výrazně přispívá k vzájemnému poznávání vzdělávacích systémů, předávání zkušeností a šíření příkladů dobré praxe a nepřímým způsobem tak ovlivňuje sblížení vzdělávacích systémů, rovněž posiluje zájem o studium cizích jazyků. Mobility dávají studentům a učitelům, jak vyplývá z dotazníků a řízených rozhovorů s účastníky projektů, nejen možnost užívat cizí jazyk a zdokonalit se odborně, ale zejména poznat jiné evropské země, jejich kulturu a způsob života.

Realizaci programu Socrates v České republice zajišťuje Národní agentura programu Socrates, která je součástí Centra pro studium vysokého školství, přímo řízené organizace MŠMT, a tvoří jeho samostatné oddělení. Financování účasti ČR ve 2. fázi programu Socrates bylo do konce roku 2003 založeno na ročních platbách vstupních poplatků České republiky do rozpočtu Evropské komise. V roce 2003 činil tento příspěvek celkem 6 026 000 EUR, z toho 2 410 400 EUR ze státního rozpočtu a 3 615 600 EUR z prostředků programu Phare. Významnou položkou financování 2. fáze programu Socrates bylo rovněž dofinancování konečného uživatele hrazené z prostředků státního rozpočtu. V roce 2003 tato částka činila 222 658 tis. Kč. MŠMT se rovněž podílelo na financování Národní agentury programu Socrates, přičemž čerpání těchto prostředků odpovídalo plánovaným rozpočtům. V roce 2003 se jednalo o částku 11 029 tis. Kč.

Aktivity realizované v rámci programu Socrates se člení do následujících podprogramů:

- COMENIUS – vzdělávání od předškolních zařízení po vyšší odborné školy,
- ERASMUS – vysokoškolské vzdělávání,
- GRUNDTVIG – vzdělávání dospělých a celoživotní učení,
- LINGUA – jazykové vzdělávání,
- MINERVA – využívání informačních a komunikačních technologií, otevřené a distanční vzdělávání,
- PRŮZKUM A INOVACE – řešení otázek a problémů vzdělávací politiky (do této skupiny náleží ARION – studijní návštěvy a organizování studijních návštěv řídicích pracovníků v zemích zainteresovaných v programu Socrates, EURYDICE – síť pro podporu spolupráce ve vzdělávání a zlepšování pochopení školských systémů, NARIC – evropská informační síť pro srovnávání vzdělávacích systémů),
- SPOLEČNÉ AKCE – spolupráce s dalšími programy EU,
- DOPLŇKOVÉ AKTIVITY – podpora aktivit, které nejsou součástí jednotlivých podprogramů.

C6.1.1. Comenius

Struktura podprogramu Comenius a úspěšnost podaných projektů je patrná z následující tabulky:

Tabulka 23: Přehled projektů Comenius

2003	podané	přijaté
Comenius 1.1 - projekty spolupráce škol	283	168
Comenius 1.2 - jazykové projekty	44	19
Comenius 1.3 - projekty rozvoje škol	56	37
Comenius PV - přípravné návštěvy	46	35
Comenius HI - hostitelské instituce přijímající zahraničního jazykového asistenta	41	18
Comenius 2.1 - evropské projekty zaměřené na vzdělávání pedagogických pracovníků	22	8
Comenius 2.2 A - stáže pro studenty budoucí učitele	3	3
Comenius 2.2 B - asistent při výuce jazyka	95	23
Comenius 2.2 C - kurzy stálé profesní přípravy pedagogů a jazykové kurzy	388	122
Comenius 3 - tématické sítě	7	3

Zdroj: MŠMT

Nejčastěji vyhledávanými cílovými zeměmi v projektech byly Německo, Itálie, Velká Británie a Španělsko. Žáci a studenti účastníci se projektů Comenius si výrazně zlepšili své jazykové schopnosti a získali motivaci k jejich dalšímu prohlubování. Projektová spolupráce se zahraničními školami vyvolávala u žáků zvýšený zájem o evropskou a interkulturní problematiku a napomohla při rozhodování o budoucím studiu či povolání. Učitelům program umožnil vyučovat odborné předměty v cizím jazyce. Nezanedbatelný byl i přínos rozvoje nových učebních metod a postupů, především v rámci projektů rozvoje škol, ale i uvědomění si evropského rozměru spolupráce v rámci programu. Finanční prostředky alokované na decentralizované aktivity podprogramu Comenius činily v roce 2003 1 302 917 EUR (v přepočtu tedy 41 693 tis. Kč).

C6.1.2. Erasmus

Podprogram Erasmus je klíčový pro evropskou spolupráci v oblasti vysokoškolského vzdělávání, na jehož realizaci je alokována více než polovina celkového objemu prostředků programu Socrates. Jedná se o ucelený program, v rámci něhož lze realizovat nejen mobilitu studentů a učitelů, ale i např. zavádění **Evropského systému transferu kreditů** (European Credit Transfer System), Dodatku k diplomu nebo rozvoj kurikul studijních programů. Hlavními cílovými skupinami programu jsou studenti a učitelé. Studenti mohli získat grant ke studiu v některé zemi EU na dobu 3–12 měsíců s tím, že celé období studia v zahraničí se jim započítává díky ECTS. Učitelé vysokých škol měli možnost získat grant v rámci výměny pedagogů, společné přípravy studijních programů nebo intenzivních programů a v rámci řešení projektů tzv. tematických sítí. Finanční podporu na zavádění ECTS obdrželo v letech 2000–2003 celkem 12 vysokých škol. Struktura a úspěšnost projektů je patrná z následující tabulky.

Tabulka 24: Přehled projektů Erasmus

2003	podané	přijaté
Mobilita studentů na základě bilaterálních dohod VŠ*	30	30
Mobilita studentů na kurzy ILPC*	147	46
Speciální granty pro handicapované studenty	2	2
Mobilita studentů Free Mover	0	0
Mobilita učitelů **	29	29
Organizace mobilit	31	31
Organizace ILPC kurzů v ČR	4	4

Zdroj: MŠMT

* Jazykové kurzy - Intensive language preparation courses.

** Zahrnuje počet vysokých škol, které mobility realizují; studenty a učitele vybírají a vysílají přímo vysoké školy, celkově bylo v roce 2002/2003 vysláno 3016 studentů a 974 učitelů.

Počty studentů a učitelů vyjíždějících v rámci tohoto programu se každým rokem zvyšují - očekává se, že začátkem roku 2004 vyšle Česká republika již 10 000. studenta na studijní pobyt do zahraničí. Mobility studentů přispěly ke zvýšení kvalifikace studentů z hlediska znalostí studijního oboru, jazykových znalostí, zkušenosti s působností v mezinárodních týmech atd.

C6.1.3. Grundtvig

Protože je podprogram Grundtvig (zaměřený na vzdělávání dospělých a celoživotní učení) otevřen prakticky jakémukoli typu organizací působících v oblasti formálního i neformálního vzdělávání dospělých, byla škála žadatelů a řešitelů projektů velmi široká a poměrně vysoký počet účastníků centralizovaných projektů tvořily vysoké školy. Celkový počet žádostí vykazoval oproti předcházejícím rokům rostoucí tendenci. V roce 2003 bylo podáno celkem 140 projektů, z nichž 50 bylo přijato. Rovněž se zvyšoval i počet projektů s účastí českých partnerů. Nejčastějšími partnery českých institucí v centralizovaných projektech programu Grundtvig byly SRN, Španělsko, Slovensko. Strukturu a přehled projektové činnosti v roce 2003 shrnuje následující tabulka.

Tabulka 25: Přehled projektů Grundtvig

2003	podané	přijaté
Grundtvig 1 (centralizované) - Evropské projekty spolupráce ve vzdělávání dospělých a v celoživotním vzdělávání	62	11
Grundtvig 2 (decentralizované) - Projekty vzájemné výměny zkušeností	53	32
Grundtvig 3 (decentralizované) - Individuální granty dalšího vzdělávání pro pracovníky působící v oblasti vzdělávání dospělých	11	6
Grundtvig 4 (centralizované) - Projekty vytváření sítí institucí zabývajících se vzděláváním dospělých nebo celoživotním vzděláváním a tematické semináře	14	1

Zdroj: MŠMT

C6.1.4. Lingua

Podprogram Lingua zaměřený na zkvalitnění úrovně výuky cizích jazyků a zvýšení motivace k jejich studiu jakožto centralizovaný program je řízen a kontrahován Evropskou komisí. Návrhy

projektů se předkládají ke schvalování Evropské komisi, Národní agentura má pouze právo vyjádřit se k těm návrhům projektů, do nichž je Česká republika zapojena. V roce 2003 bylo předloženo 15 projektů, přičemž schváleny byly 4 konečné projekty s účastí České republiky.

Evropská jazyková cena – LABEL je udělována každým rokem ve všech zemích Evropské unie inovativním projektům v oblasti jazykového vzdělávání. Instituce působící v oblasti jazykového vzdělávání byly vyzvány k podání přihlášky do 30. dubna 2003. Hlavní prioritou (stanovena EK) bylo, aby přihlášené projekty byly zaměřeny na vytváření vhodného a přirozeného prostředí – projekty, které jsou zaměřené na jazykovou a kulturní rozdílnost národů a vytváří o ní povědomí a podporují aktivity vedoucí k posílení zájmu o studium cizích jazyků. Odborná porota stanovila též prioritu na národní úrovni. Oceněny mohou být metody, techniky a jiné přístupy k výuce jazyků zaměřené na praktické znalosti cizích jazyků pro každodenní použití a běžné dorozumění. V roce 2003 ocenění získalo 6 škol z ČR.

C6.1.5. Minerva

Rovněž podprogram **Minerva**, jehož hlavním cílem je podpora využívání informačních a komunikačních technologií a otevřeného a distančního vzdělávání, je centralizovanou aktivitou. Národní agentura se soustřeďuje pouze na informační aktivity, konzultační, monitorovací a evidenční činnost. V rámci informačních aktivit byly publikovány různé informační letáky a Kompendium – souhrnná informace o podaných a řešených projektech. V roce 2003 bylo celkem podáno 42 projektů (7 z nich s českým koordinátorem), schváleny byly pouze 3, přičemž ani jeden s českým koordinátorem. Jako partneři se začaly zapojovat do projektů gymnázia, vyšší odborné školy, soukromé vysoké školy, soukromé vzdělávací instituce, asociace, nadace, občanská sdružení, privátní firmy, v menší míře i státní instituce (úřad práce, pedagogické centrum).

C6.1.6. Arion

V rámci podprogramu **Arion**, jehož cílem je umožnit řídicím pracovníkům a dalším odborníkům z oblasti vzdělávání účast na týdenních studijních pobytech v zemích EU a v přidružených zemích za účelem seznámení se s jinými školskými systémy, výměny zkušeností ve vzdělávací sféře a současně i prezentace českého školství v zahraničí, bylo v roce 2003 podáno 85 žádostí, schváleno bylo 35 z nich. Největší zájem byl o semináře ve Velké Británii, Německu, Francii a Španělsku. České instituce a školy připravily od počátku programu pro zahraniční experty řadu studijních návštěv Arion na aktuální témata, ve kterých byly obsaženy priority českého vzdělávacího systému.

Od roku 1995 je nedílnou součástí akčního programu Socrates rovněž **EURYDICE** (The Information Network on Education in Europe) – síť národních informačních oddělení, jejímž cílem je podpora spolupráce ve vzdělávání a zlepšování chápání školských systémů a vzdělávací politiky jednotlivých zemí. Ve sledovaném období se činnost Národního oddělení EURYDICE zaměřila na aktualizaci popisů českého vzdělávacího systému do databáze Eurybase a pro publikaci o strukturách vzdělávacích

systémů podle nového metodického návodu a dále na příspěvky do komparativních studií.

Činnost **NARIC** (National Academic Recognition Information Centre), jež je rovněž nedílnou součástí aktivit v rámci realizace programu Socrates, byla zaměřena na poskytování informací, konzultace a stanoviska k otázkám uznávání vysokoškolských kvalifikací a kvalifikací umožňujících přístup na vysoké školy ve státech Evropské unie i států přidružených vysokým školám, orgánům státní správy, zaměstnavatelům a soukromým osobám podle jejich požadavků. NARIC spolupracoval s MŠMT při účasti na přípravě systému profesního uznávání kvalifikací v souladu se směrnicemi EU a byl zapojen do přípravy projektu MATRA Recognition of professional qualifications (financovaného nizozemskou vládou) a do zpracování a prezentace mezinárodního projektu Trends and Developments in International Recognition: new forms of assessment.

C6.2. Program Leonardo da Vinci II.

Program Leonardo da Vinci je evropský program na podporu rozvoje kvality, inovací a evropské dimenze v systémech a praxi odborného vzdělávání mládeže i dospělých, a to prostřednictvím nadnárodních projektů. Do pěti druhů projektů programu Leonardo da Vinci se mohou zapojit odborné střední, vyšší a vysoké školy a další vzdělávací zařízení, dále pak malé a střední podniky, úřady práce, orgány státní správy ve školství, sociální partneři a komory, místní a regionální instituce a neziskové, dobrovolné a nevládní organizace.

Program Leonardo da Vinci obsahuje pět druhů projektů: 1/ projekty mobility; 2/ pilotní projekty zaměřené na vývoj, ověřování, evaluaci a šíření inovačních postupů týkajících se obsahu, metod nebo pomůcek používaných při odborném vzdělávání a poradenství; 3/ projekty jazykových dovedností; 4/ projekty sítí organizací; 5/ projekty databází, průzkumů a analýz. Implementaci programu Leonardo da Vinci v ČR zajišťuje Národní agentura programu, oddělení Národního vzdělávacího fondu (obecně prospěšná společnost). Součástí Národní agentury je i Národní informační středisko pro poradenství. Vstupní poplatek České republiky do rozpočtu Evropské komise činil v roce 2003 celkem 2 930 000 EUR, z čehož 1 172 000 EUR bylo uhrazeno ze státního rozpočtu a z prostředků programu Phare 1 758 000 EUR. Příspěvek MŠMT na financování Národní agentury (včetně financování provozu Národního informačního střediska pro poradenství) činil v roce 2003 7 450 tis. Kč.

V rámci projektů mobility bylo v roce 2003 předloženo celkem 112 projektů, schváleno bylo 88 projektů (z čehož 68 bylo projektů stáží a 20 projektů výměn), přičemž od začátku členství České republiky v programu Leonardo da Vinci mohlo získat pomocí projektů mobility přímé pracovní zkušenosti ze zemí EU již asi 5 000 osob z ČR. Projekty mobility v České republice uskutčovaly zejména střední a vyšší odborné školy (více než 70 % všech projektů mobility). Národními prioritami v programu Leonardo da Vinci uplatňovanými vedle priorit EK byly 1/ rozvoj odborného vzdělávání v technických oborech a podpora učňovské přípravy a 2/ rozvoj malých a středních podniků a jejich mezinárodní spolupráce.

K nejčastěji vyhledávaným zemím v českých projektech mobility patřily Německo a Rakousko, následované Francií, Nizozemím a Itálií. Celkový počet cílových zemí již dosáhl 22. Z jazyků, které se při projektech mobility používaly, je nejméně používanější angličtina a němčina, používala se však i francouzština, italština a další jazyky.

V rámci pilotních projektů, projektů jazykových dovedností a projektů nadnárodních sítí organizací (tzv. procedura B) bylo v roce 2003 předloženo celkem 34 projektů, podpořených projektů bylo 7. Vysoce převažovaly pilotní projekty – jejich podíl na celkovém počtu vybraných konečných návrhů za sledované období činil 78 %. Úspěšnost českých projektů v ostré mezinárodní konkurenci byla vysoká: ve všech sledovaných letech byla celková částka získaná na podporu vybraných projektů vyšší než částka, kterou Česká republika formou vstupního příspěvku do programu Leonardo da Vinci každoročně vkládala. Nejvíce byly do projektů začleněny vzdělávací organizace a univerzity. Pokud jde o sektorové zaměření, projekty byly nejčastěji zaměřeny na sektor vzdělávání, veřejné správy, zpracovatelského průmyslu, zdravotní a sociální práce, obchodní činnosti, stavebnictví atd. V projektech byli jako cílové skupiny zmiňováni studenti středních a vyšších odborných škol, vysokých škol, nově zaměstnané osoby i nezaměstnaní, znevýhodněné osoby, učitelé a lektori, pracovníci podniků (malých a středních i větších). Průměrný počet partnerů v projektu činil v roce 2003 8,6, průměrný počet zemí pak 6.

6.3. Program MLÁDEŽ

Program Mládež je zaměřen na oblast neformálního vzdělávání a jeho cílem je ve zvláštním pedagogickém kontextu zapojovat mladé lidi do politického, kulturního a sociálního dění a podněcovat jejich občanskou participaci v Evropském společenství. Cíle programu Mládež jsou následující: 1/ pomáhat mladým lidem při získávání vědomostí, zručností a postojů a při uvědomování si jejich hodnot, 2/ umožňovat všeobecnou integraci mladých lidí do společnosti a podněcovat jejich iniciativního ducha, 3/ vytvořit podmínky pro zapojení se do procesu neformálního vzdělávání i skupinám mládeže znevýhodněné, ať už tělesně, mentálně, sociálně, geograficky nebo jiným způsobem, pomoci eliminovat formy diskriminace a podporovat rovnoprávnost na všech společenských úrovních, 4/ dát mladým lidem možnost svobodně vyjádřit svůj pocit solidarity v rámci Evropy i v širším světovém měřítku a napomáhat boji proti rasismu a xenofobii, 5/ vnášet do projektů evropský rozměr, který bude mít pozitivní dopad na práci s mládeží na místní úrovni, 6/ zabezpečovat lepší chápání rozdílů naší společné evropské kultury a podílet se na ochraně kulturního dědictví.

Realizací a koordinací programu Mládež byla pověřena Česká národní agentura programu Mládež, která funguje jako samostatné oddělení Institutu dětí a mládeže, přímo řízené organizace MŠMT. Financování účasti České republiky v programu Mládež bylo podobné jako u předchozích programů ve sledovaném období založeno zejména na ročních platbách vstupních poplatků České republiky do rozpočtu Evropské komise. V roce 2003 byly vstupní poplatky uhrazeny v celkové výši 1 177 000 EUR. Částka

470 800 EUR byla hrazena ze státního rozpočtu a 706 200 EUR z prostředků programu Phare. V roce 2003 Česká národní agentura obdržela od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy 2 884 000 Kč na svůj provoz, přičemž 464 000 Kč bylo poskytnuto na provoz **Evropské informační sítě pro mládež Eurodesk**. Program je rozdělen do pěti základních akcí: Akce I. – **Mezinárodní výměny mládeže**, která je kulturně, geograficky, sociálně nebo ekonomicky znevýhodněna, zdravotně postižených mladých lidí nebo jiným způsobem handicapované mládeže; Akce II. – **Evropská dobrovolná služba (EDS)**; Akce III. – **Iniciativy mládeže**; Akce IV. – **Společné aktivity** spojující program vzdělávací (Socrates), odborně kvalifikační (Leonardo da Vinci) a neformálně vzdělávací (Mládež); Akce V. – **Podpůrná opatření**, jež jsou oporou a doplňkem ostatních akcí.

V roce 2003 bylo předloženo celkem 406 projektů, podpořeno jich bylo 228 v celkové výši 30 784 tis. Kč. V rámci Akce I. – Výměny mládeže bylo podáno 134 projektů, podpořeno bylo 69 z nich. Celkově se tak do Akce I. zapojilo 1485 osob (294 osob ve vysílajících projektech, 736 zahraničních účastníků v hostitelských projektech v ČR a 413 domácích účastníků v hostitelských projektech v ČR). V rámci příhraniční spolupráce bylo pro Akci I. v roce 2003 přijato 12 projektů, z čehož bylo 9 projektů podpořeno. Jednalo se z velké většiny o projekty s Německem, rozvoj příhraniční spolupráce s Rakouskem je prioritou roku 2004.

Výměny mládeže představovaly pro mladé lidi velkou interkulturní a většinou i jazykovou zkušenost, kterou jinak ve svém životě mohou získat jen těžko, ať již z nedostatku kontaktů či financí. Mladí lidé byli konfrontováni se svými vrstevníky z odlišného sociokulturního prostředí a byli nuceni s nimi spolupracovat na společném projektu. To posléze vedlo k uvědomění si pluralitní povahy Evropy, k větší toleranci k jiným kulturám na jedné straně a zároveň k prohloubení vztahu ke své kultuře na straně druhé. Mnozí z absolventů výměn mládeže se rovněž stali přímými multiplikátory a sami se začali podílet na realizaci mezinárodních mládežnických projektů. Za úspěch lze v ČR považovat uskutečněné projekty zaměřené na romskou populaci a projekty organizované samotnými romskými sdruženími. Pro pracovníky s mládeží a organizace byly výměny mládeže důležité zejména jako praktická výměna zkušeností pracovníků s mládeží z různých zemí a možnost k navázání nových kontaktů, užší spolupráce a profesionálních přátelství. V neposlední řadě se mezinárodní aktivity odrazily také v jazykové vybavenosti pracovníků s mládeží.

V Akci II. – Evropská dobrovolná služba (EDS) – bylo v roce 2003 z celkového počtu 124 předložených projektů 97 projektů schváleno a podpořeno. Do projektů se zapojilo celkem 97 dobrovolníků, z nichž 68 bylo vyslaných z ČR do zemí EU a 29 zahraničních dobrovolníků bylo přijato v ČR. Z tohoto počtu bylo rovněž 7 osob z řad znevýhodněné mládeže a 8 z příhraničních oblastí. 72 % z celkového počtu pak tvořily ženy.

V Akci III. – Iniciativy mládeže – bylo v roce 2003 z celkového počtu 96 předložených projektů 26 projektů schváleno a podpořeno. V rámci individuálních iniciativ bývalých dobrovolníků zaregistrovala Národní agentura 6 projektů, z nichž byly podpořeny tři. V roce 2003 byly podpořeny rovněž dva tzv. „networ-

king“ projekty, tedy projekty spolupráce s ostatními zeměmi EU, které jsou prioritou akce III. Jeden z těchto projektů byl projektem příhraniční spolupráce a byl organizován na česko-rakouské hranici u příležitosti vstupu ČR do EU. Celkově se do této akce zapojilo 673 osob.

V rámci Akce V. – Podpůrná opatření – bylo v roce 2003 předloženo 51 projektů, z nichž 18 bylo podpořeno. Celkově se do Akce V. v letech 2002–2003 zapojilo více než 2000 mládežnických pracovníků, vedoucích skupin nebo pracovníků místní a státní správy zodpovědných za oblast mládeže, z nichž zhruba 50 % tvořily ženy. Na zahraniční školení pro pracovníky s mládeží vyslala NA v roce 2003 postupně 64 zástupců.

Program Mládež se v roce 2003 stejně jako v letech předešlých rozvíjel velice úspěšně. Bylo možné pozorovat výrazný nárůst nejen počtu předkládaných projektů, ale zejména jejich kvality a rozmanitosti. Oproti počátku narostl také významným způsobem počet předkládajících organizací, což je zásadní zejména v rámci Evropské dobrovolné služby, kde během dvou let vzniklo na 20 hostitelských a 20 vysílajících organizací. Nárůst popularity programu byl způsoben především rozšířením informační strategie České národní agentury a zvýšením medializace a propagace programu. Program svým působením prostřednictvím mladých lidí výrazně přispíval k transformaci naší společnosti a začlenění republiky do EU.

Na počátku roku 2003 rovněž probíhal konzultační proces k dokumentu Evropské komise **Budoucí vývoj programů Evropské unie zaměřených na vzdělávání, odbornou přípravu a mládež po roce 2006**, jehož výsledkem bylo předložení návrhu nové generace komunitárních vzdělávacích programů po roce 2007.

V roce 2003 byly dále Radou EU a Evropskou komisí přijaty dva nové vzdělávací programy: program **eLearning** (2004–2006), jehož cílem je podpořit využívání informačních a komunikačních technologií ve vzdělávání a odborné přípravě i rozšířit kvalitní služby a produkty v této oblasti, a dále program **Erasmus Mundus** (2004–2008), jehož cílem je podpořit spolupráci vysokoškolských institucí v EU se třetími zeměmi včetně mobility studentů a akademických pracovníků při získávání kvalifikací či zkušeností.

7. Příprava na čerpání prostředků ze strukturálních fondů a Evropského sociálního fondu pro oblast vzdělávání

V lednu 2003 schválila vláda ČR usnesením č. 100/2003 **Operační program Rozvoj lidských zdrojů** (dále OP RLZ, program pro celou ČR vyjma Prahy) a usnesením č. 99/2003 **Jednotný programový dokument pro Cíl 3 regionu NUTS 2 Hl. m. Praha** (JPD 3, pouze pro region Praha),⁴⁹ které se stanou základem pro využívání Evropského sociálního fondu v oblasti vzdělávání a školství v letech 2004–2006.

V druhé polovině roku 2003 probíhalo vyjednávání o obsahu těchto dokumentů s Evropskou komisí a na počátku roku 2004 byly po nezbytných úpravách oba dokumenty schváleny. V květnu a červnu 2004 pak odsouhlasily Monitorovací výbory programů Programové dodatky, které podrobněji specifikují jak obsah jednotlivých opatření, tak i způsob jejich realizace.

MŠMT jako klíčový partner Ministerstva práce a sociálních věcí, Řídicího orgánu Operačního programu Rozvoj lidských zdrojů, bude z hlediska realizace programu **přímo řídit a kontrolovat dvě opatření v prioritě 3 Rozvoj celoživotního učení**, a to:

- Opatření 3.1 Zkvalitňování vzdělávání ve školách a školských zařízeních a rozvoj podpůrných systémů ve vzdělávání a
- Opatření 3.2 Podpora terciárního vzdělávání, výzkumu a vývoje.

Aktivity nedefinované v rámci opatření vycházejí ze strategických dokumentů českého školství, Národního programu rozvoje vzdělávání v ČR a Dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy ČR, a budou naplňovány prostřednictvím realizace konkrétních projektů.

MŠMT v roli zprostředkujícího orgánu pro opatření 3.1 a 3.2 odpovídá za 24,5 % finančních prostředků z OP RLZ, tj. **97,4 mil. EUR alokovaných pro období 2004–2006**. Pro opatření 3.1 to znamená cca 2264 mil. Kč a pro opatření 3.2 cca 755 mil. Kč.

Opatření 3.1 bude realizováno prostřednictvím národních a systémových projektů a grantového schématu. Tzv. **národní projekty** založené na přímém přidělení prostředků OP RLZ na realizaci nebo k doplnění národních politik a programů budou realizovány ve spolupráci se školami, kraji, obcemi, nestátními neziskovými organizacemi, případně dalšími subjekty a zaměří se především na oblast modernizace školních vzdělávacích programů orientovaných na rozvoj klíčových kompetencí a rozvoj dalšího vzdělávání učitelů a pracovníků ve školství. Konečným příjemcem (tzn. tím, kdo připraví projekt) a zároveň i konečným uživatelem (tzn. tím, kdo projekt realizuje) bude Pedagogické centrum Praha (včetně detašovaných pracovišť v krajích).

Pro tzv. **systémové projekty** založené na přímém přidělení prostředků OP RLZ na rozvoj národních politik a programů a na modernizaci, rozšíření kapacity a kvality nabídky veřejných služeb bude konečným příjemcem skupina II regionálního školství MŠMT. Podporovány budou projekty zaměřené na rozvoj a zdokonalení integrovaného, diagnostického, informačního a poradenského systému v oblasti vzdělávání a volby povolání, propojování počátečního a dalšího vzdělávání a zřízení a podpora Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání (CZVV).

V pozici konečného příjemce bude skupina II regionálního školství MŠMT realizovat také **grantové schéma**.⁵⁰ Konečnými uživateli, respektive předkladateli grantových projektů budou školy, kraje, svazky měst a obcí, obce, nestátní neziskové organizace ad. Projekty zaměřené např. na zlepšení podmínek pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami nebo na rozvoj dalšího vzdělávání na středních a vyšších odborných školách

⁴⁹ Ve vztahu k JPD 3 bude MŠMT participovat v řízení programu, tzn. účastnit se v rozhodovacích orgánech programu. Řídicím orgánem je MPSV, zprostředkujícím subjektem Magistrát Hlavního města Prahy.

⁵⁰ Rámcový plán pro implementaci části opatření; prostředky se přidělují na grantové projekty zaměřené na cílové skupiny jednotlivců a organizací.

budou podávány konečnému příjemci na základě výzvy k předkládání projektů.

V případě opatření 3.2 zaměřeného na terciární vzdělávání, výzkum a vývoj je v pozici konečného příjemce skupina III vědy a vysokého školství MŠMT, do jejíhož **grantového schématu** se se svými projekty mohou hlásit vysoké školy, výzkumné a vývojové instituce a instituce z praxe (podniky, odborná pracoviště). Projekty budou konečnými uživateli podávány na základě výzvy k předkládání projektů zveřejněné konečným příjemcem.

Všechny projekty vycházející z opatření v gesci MŠMT budou financovány v poměru **75 % prostředků z Evropského sociálního fondu a 25 % prostředků z rozpočtu MŠMT**. Aby projekt získal podporu, musí splňovat podmínky stanovené v OP RLZ, jeho programovém dodatku a rovněž odpovídat výběrovým kritériím zde definovaným.

Zahájení realizace OP RLZ, respektive první výzva k podávání projektů, se uskuteční v druhém pololetí 2004. V následujících letech bude vyhlášení výzvy k podávání projektů do grantových schémat dvakrát do roka.

TABULKY V TEXTU

Tabulka 1:	Cílový stav zpracování návrhů RVP v roce 2003	17
Tabulka 2:	Porovnání proporcí absolventů a pracovníků	33
Tabulka 3:	Základní charakteristiky sítě mateřských škol – podle krajů v roce 2003/04	42
Tabulka 4:	Základní charakteristiky sítě základních škol – podle krajů v roce 2003/04	43
Tabulka 5:	Přihlášení uchazeči o středoškolské studium, úspěšnost přijetí v % – podle regionů v roce 2003/04	44
Tabulka 6:	Základní charakteristiky sítě gymnázií v roce 2003/04	46
Tabulka 7:	Základní charakteristiky sítě středních odborných škol – podle kraje v roce 2003/04	47
Tabulka 8:	Základní charakteristiky sítě středních odborných učilišť – podle krajů v roce 2003/04 ve všech formách studia	48
Tabulka 9:	Rozložení speciálních škol a počtu žáků ve speciálních školách podle krajů v roce 2003/04	49
Tabulka 10:	Vývoj počtu školních družin a klubů, počtu žáků v nich a jejich podílu na odpovídající školské populaci v letech 1995/96–2003/04	51
Tabulka 11:	Počet vyšších odborných škol, počet žáků, počet nově přijatých a počet absolventů v roce 2003/04	54
Tabulka 12:	Vývoj počtu studentů na vysokých školách v letech 1996/97–2003/04	56
Tabulka 13:	Počty akreditovaných studijních programů a oborů k 31.12.2003	57
Tabulka 14:	Přehled studentů účastnících se projektů mobility podle jednotlivých zemí EU	58
Tabulka 15:	Sledované cíle a pilíře národní politiky	62
Tabulka 16:	Regionální školství podle jednotlivých druhů a typů škol, všichni zřizovatelé – průměrné přepočtené počty zaměstnanců a učitelů (včetně ředitelů škol a školských zařízení a zástupců ředitelů) za rok 2003	63
Tabulka 17:	Regionální školství dle druhů a typů škol, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční nominální a reálné mzdy zaměstnanců a učitelů (včetně ředitelů škol a školských zařízení a zástupců ředitelů) za rok 2003 (v Kč) a poměr nominální mzdy zaměstnanců (učitelů) k obecné mzdové hladině v ČR (v %)	64
Tabulka 18:	Průměrné přepočtené počty zaměstnanců (počet osob) a průměrné měsíční mzdy (v Kč) zaměstnanců veřejných vysokých škol včetně kolejí a menz (bez VŠZS a VŠLS) podle kategorií zaměstnanců (zaměstnanci placení ze státního rozpočtu) za rok 2003 a jejich meziroční index	65
Tabulka 19:	Průměrné měsíční nominální a reálné mzdy zaměstnanců (zaměstnanci placení ze státního rozpočtu) veřejných vysokých škol včetně kolejí a menz (bez VŠZS a VŠLS) za rok 2003 (v Kč) a jejich meziroční index	66
Tabulka 20:	Regionální školství – veřejné výdaje v běžných cenách v letech 2002 a 2003 (v mil. Kč)	67
Tabulka 21:	Programy financování reprodukce investičního majetku na rok 2003 (v tis. Kč)	68
Tabulka 22:	Veřejné vysoké školy – výdaje z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT v běžných cenách v roce 2002 a 2003 (v tis. Kč)	68
Tabulka 23:	Přehled projektů Comenius	75
Tabulka 24:	Přehled projektů Erasmus	75
Tabulka 25:	Přehled projektů Grundtvig	75

OBRÁZKY V TEXTU

Obrázek 1:	Délka vzdělávání: EU-15 a ČR 1995–2004	20
Obrázek 2:	Průměrná délka vzdělávání. ČR, země EU a OECD 1995, 2002 a ČR 2004.....	21
Obrázek 3:	Přijetí do terciárního vzdělávání v ČR 1999–2003	22
Obrázek 4:	Míra účasti na vzdělávání podle věku. EU-15 2002 a ČR 2000 a 2004	23
Obrázek 5:	Podíly absolventů (20–24 let) a všech ekonomicky aktivních obyvatel vzdělaných v uvedené skupině oborů, kteří pracují v zaměstnáních, která vůbec nesouvisí s jejich obory vzdělání	31
Obrázek 6:	Míra nezaměstnanosti absolventů podle úrovně dosaženého vzdělání	32
Obrázek 7:	Vývoj počtu školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně ochranné péče a jejich svěřenců (v tis.) v letech 1995/96–2003/04.....	53
Obrázek 8:	Věková struktura studentů bakalářských a magisterských studijních programů	56
Obrázek 9:	Vývoj počtu žadatelů a udělených státních souhlasů k působení jako soukromá vysoká škola	59
Obrázek 10:	Odborné zaměření studijních programů soukromých vysokých škol	60
Obrázek 11:	Regionální školství – struktura veřejných výdajů na RgŠ podle jednotlivých typů a druhů škol v roce 2003	67

SEZNAM AUTORŮ

kolektiv pracovníků MŠMT, ÚIV, IDM, IPPP a NÚOV

NA CESTĚ K UČÍCÍ SE SPOLEČNOSTI

Výroční zpráva MŠMT o stavu a rozvoji výchovně-vzdělávací soustavy za rok 2003

Zpracovatel: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

Vydal: Ústav pro informace ve vzdělávání – divize Nakladatelství TAURIS

Rok vydání: 2004

Náklad: 750 ks

Jazyková redakce: ÚIV – Divize informací a služeb

Grafická úprava, sazba a tisk: ÚIV – divize Nakladatelství TAURIS